

Науково-дослідний інститут
публічної політики і соціальних наук

**ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ
І ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ:
ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Тези доповідей учасників
науково-практичної конференції

(м. Харків, 21 червня 2019 року)

Харків
«Право»
2019

УДК 34(477)(063)
ТЗЗ

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
(протокол № 5 від 19 червня 2019 року)

Конференція зареєстрована Українським інститутом
науково-технічної експертизи та інформації
(посвідчення № 207 від 17 квітня 2019 року)

Теоретичні питання юриспруденції і проблеми
ТЗЗ правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників
наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 черв. 2019 р.) ; Наук.-дослід.
ін-т публ. політики та соц. наук. – Харків : Право, 2019. – 202 с.

ISBN 978-966-937-736-4

*Збірник містить матеріали, у яких висвітлено сучасні проблеми
теорії права, адміністративного, конституційного, цивільного,
трудового, екологічного, кримінального та кримінально-процесуального
права.*

*Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та
студентів закладів вищої освіти, працівників правоохоронних органів.*

УДК 34(477)(063)

*Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими
правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ
несуть автори та їх наукові керівники. Деякі доповіді та повідомлення мають
дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка
не завжди збігається з поглядами членів редколегії.*

*Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на
сайті Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
(<https://pp-ss.pro>).*

ISBN 978-966-937-736-4

© Науково-дослідний інститут
публічної політики і соціальних
наук, 2019

© Оформлення. Видавництво
«Право», 2019

ЗМІСТ

Актуальні питання державно-правового розвитку України та міжнародного права

ГАВРИЛЕНКО О. А.

Правові засади судноплавного використання міжнародних рік у
XVI – на початку XX ст. 8

ГУЙВАН П. Д.

Європейські вимоги до мотивованості правозастосовних актів 10

DOKASH O.

Conceptualization of totalitarianism phenomenon 14

КУЧЕРЕНКО Д. С.

Понятійно-правове мислення у Давній Греції: теорія пізнання
Платона 19

МУЗИЧУК Е. О.

Правова культура населення: історичний екскурс 22

РАДЗІЛЕВИЧ Д. А.

Комплементарність ціннісно-нормативних систем як фактор
сучасного правового порядку 25

ШОПІНА І. М.

Аксіологічні аспекти зміни правової парадигми призначення
збройних сил у сучасній демократичній державі 28

Проблеми теорії та практики приватного права в Україні

БАБЕНКО Е. В.

Принципи захисту трудових прав працівників при припиненні
трудових правовідносин 31

БРИГАДИР І. В.

Шляхи удосконалення правового регулювання земельних
відносин в АПК: окремі проблеми «приватизації» земель
фермерських господарств 35

ВАРЕНИК О. С.

Радянський період формування локального правового
регулювання охорони праці на території України 37

ГАВРИЛЮК В. О.

До питання про форми стажування працівника 40

ДЕНИСЮК М. О.

Теоретико-практичні проблеми визначення трудового колективу як окремого суб'єкту	42
---	----

ІНШИН М. І.

Оптимізація співвідношення правового регулювання праці жінок та чоловіків	45
--	----

ЛЕТУЧИЙ В. І.

Окремі аспекти захисту комерційної таємниці в Україні	50
---	----

МЕЛЬНИК К. Ю.

Національна поліція України як роботодавець	54
---	----

ПІКУЛЬ В. П.

Права та гарантії працівника в сфері охорони праці	57
--	----

ПОДОРОЖНІЙ А. Ю.

Поняття та сутність прогалин в законодавстві що визначає правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності	60
--	----

ПОДОРОЖНІЙ Є. Ю.

Поняття та значення принципів формування інституту юридичної відповідальності в трудовому праві	63
--	----

САЙНЕЦЬКИЙ О. П.

Український народ як суб'єкт кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення	66
--	----

***Адміністративно-правові аспекти організації та
 здійснення публічної влади***

АНДРЕЄВ А. В.

Щодо проблеми відсутності Дисциплінарного статуту державного службовця	69
---	----

БАГАНЕЦЬ В. О.

Мета адміністративно-правового регулювання координаційної ролі як функції держави	71
--	----

БЕЗПАЛОВА О. І.

Щодо доцільності створення єдиного реєстру педофілів (осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканності малолітньої дитини) в Україні	74
---	----

ГОМАДА В. А.

Суб'єкти управлінських процедур у судах: проблеми класифікації	76
---	----

ЗАВАЛЬНИЙ М. В.

Недержавна правоохорона в Україні: соціальні, політичні та ідеологічні передумови	78
--	----

КАЗАНЧУК І. Д.

Покращення контрольної діяльності органів державної влади за сферою охорони навколишнього природного середовища як фактор інтеграційного розвитку України..... 81

КАПУСТИНСЬКИЙ У. О.

Перешкоди на шляху становлення інституту медіації в Україні 86

КІЗЬ С. М.

Особливості реалізації державної антикорупційної політики спеціалізованою антикорупційною прокуратурою України: мета, цілі та завдання 90

КИРИЧЕНКО О. Ю.

До питання інтеграції національної системи підготовки поліцейських у європейський освітній простір 94

КРУТ К. О.

Спеціальні принципи громадського контролю у сфері охорони здоров'я 96

МАЛІКОВ С. К.

Удосконалення кадрового забезпечення суб'єктів нагляду і контролю у сфері містобудівної діяльності 99

МИХАЙЛЮК Я. Б.

Надання транскордонних адміністративних послуг: досвід європейського союзу та перспективи України 101

МУЗИЧУК О. М.

Напрямки вдосконалення правового регулювання контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні..... 104

НЕВЯДОВСЬКИЙ В. О.

Стан правового регулювання організації первинної професійної підготовки перемінного складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання..... 106

ПАДАЛКА Р. О.

Система принципів адміністративно-правових засад управління нотаріатом 108

ПАНОВА І. В.

Чинники, що впливають на розвиток інформаційного права..... 112

ПОЛОВНИКОВ В. В.

Щодо правового регулювання застосування зброї під час захисту і охорони державного кордону України..... 115

ХАЛИМОН С. І., САЛО О. П.

Підрозділи внутрішньої безпеки органів доходів і зборів: залишити чи ліквідувати?..... 119

ХРИСТИНЧЕНКО Н. П.

Суб'єкти забезпечення фінансово-економічної безпеки 123

ЮШКЕВИЧ О. Г.

Особливості представництва у суді адвокатом.....127

***Теоретичні та практичні аспекти функціонування
системи кримінальної юстиції в Україні***

АВДЄЄВА Г. К.

Тенденції розвитку національного законодавства про судову
експертизу в умовах змагального кримінального судочинства130

БУРБЕЛО Б. А.

Техніка виявлення, фіксації та вилучення запахових слідів.....133

БУРЛАКА Я. А.

Сучасний стан регламентації процесуальної самостійності
слідчого.....136

ВАСИЛЬЄВ А. О.

Реалізація прокурором функцій прокуратури під час відкриття
матеріалів кримінального провадження іншої сторони.....138

ВДОВИТЧЕНКО В. О.

Деякі питання реалізації повноважень військових прокуратур у
зоні проведення операції Об'єднаних сил142

ГОЛІНА В. В.

Кримінальне процесуальне запобігання злочинності у системі
запобіжних заходів стратегії зменшення можливостей вчинення
злочинів (de lege ferenda)145

ГОЛОВКО Б. Ю.

Щодо поняття «функції прокуратури» та їх вплив на кримінальну
процесуальну діяльність прокурора148

ГОЛУБОВ А. Є.

Система кримінальної юстиції щодо дітей в Україні: питання
структури152

ЗОЗУЛЯ Є. В.

Структура і зміст слідчих ситуацій початкового етапу
розслідування примушування до виконання чи невиконання
цивільно-правових зобов'язань, вчиненого організованою
злочинною групою.....156

КВЯТКІВСЬКИЙ Ю. В.

Вплив соціально-історичних криміногенних та окупаційних
факторів на статус засуджених в ОРДЛО159

КЛЕПКА Д. І.

Оскарження повідомлення про підозру в контексті Закону
України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів
україни щодо спрощення досудового розслідування окремих
категорій кримінальних правопорушень»162

КОЛОМОЄЦЬ Н. В.

Перспективи розвитку ювенального законодавства в Україні..... 164

МЕЛАЩЕНКО О. П.

Кореляційний аналіз між рівнем злочинності та рівнем
безробіття в Україні 166

ОЛІШЕВСЬКИЙ О. В.

Заходи протидії пропаганді расовій чи національній
дискримінації..... 168

ОСТРОПАЕЦЬ А. В.

Щодо розуміння сутності та видів завдань та функцій судово-
експертних установ України..... 170

ПАРХОМЕНКО П. І.

Окремі питання формування в Україні моделі правосуддя,
дружнього до дитини 172

ПЕРАІН С. І.

Деякі проблеми виявлення слідів біологічного походження під
час слідчих (розшукових) дій 176

РОГ В. Є.

Статистичний аналіз при дослідженні кримінальних
правопорушень 178

РОМАНЮК В. В.

З'ясування відомостей про особу неповнолітнього як елемент
предмету доказування у кримінальних провадженнях щодо
неповнолітніх 181

СТЕПАНЮК Р. Л.

Щодо системи криміналістичної науки 185

ТАНАДЖІ В. Г.

Проблеми реалізації кримінальної відповідальності за грубе
порушення угоди про працю 188

ЧУФРІН Ю. Ю.

Деякі ознаки організованої злочинної діяльності 192

ШЕСТАКОВ В. І.

Предмет оскарження у кримінальному провадженні..... 195

ЮРТАЄВА К. В.

Приховані небезпеки встановлення мінімального віку статевого
повноліття в Кримінальному кодексі України 199

Актуальні питання державно-правового розвитку України та міжнародного права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СУДНОПЛАВНОГО ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ РІК У XVI – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Гавриленко Олександр Анатолійович,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і
європейського права Харківського
національного університету
імені В.Н. Каразіна*

Історичний досвід водокористування рік засвідчує, що вже з незапам'ятних часів прісні водотоки використовувалися людьми, насамперед, з харчовою, гігієнічною та іригаційною метою. Пізніше, у добу середньовіччя та новий час пріоритетом правового регулювання стало саме судноплавство по ріках. Аналіз міжнародної договірної практики XVI–XVIII ст. надав можливість відомому юристу-міжнароднику кінця XIX ст. П.Є. Казанцеву констатувати, що норми договорів щодо свободи судноплавства часто-густо мали на увазі «не розвиток судноплавства, а його обмеження» [1, с. 112]. Він відзначав складність стану справ, що складалося на міжнародних ріках: «У більшості випадків іноземне судно мало зупинятися на кордоні держави та передавати свою поклажу туземному. Тому на деяких ріках товари повинні були перевантажуватися по декілька разів. Примусові перевантаження зустрічалися часом і всередині окремих територій» [1, с. 113].

На Вестфальському конгресі 1648 р. представники торговельних міст, що входили до складу Ганзейського союзу, запропонували: «Нехай заборонять будь-які утиски на шляхах сполучення, а саме на ріках, у їхніх портах та в гирлах, утиски фіскальні та адміністративні, що виявляються у встановленні нових мит або мит вищих, за попередні, у вимогах, щоб судна зупинялися й вивантажували свій вантаж...». Цю пропозицію було враховано в тексті Оснабрюкського і Мюнстерського договорів 1648 р. Так, статтею 85 останнього передбачалося: «Не дозволяється відтепер затримувати біля того чи іншого берега судна, які проходять повз, і вимагати з них побори, окрім тих, які сплачувалися до війни» [1, с. 117-118].

Універсальним джерелом того, що нині називається «міжнародним річковим правом» став Головний акт Віденського конгресу від 28 травня

(9 червня) 1815 р. [2, с. 321-324]: універсальним як за складом учасників, так і за змістом документа. У Головному акті містилися приписи щодо «благоустрою» рік; положення про мита і щодо односторонності таких правил судноплавства ріками, які сприятимуть «торгівлі всіх націй». Кожна з прибережних до судноплавних рік держав мала покласти на себе утримання в своїх межах шляхів для проведення кораблів за допомогою линви, а також очищення ріки, таким чином забезпечуючи відсутність будь-яких перешкод для судноплавства.

У Головному акті було зроблено важливий крок до формування інтегрованого правового режиму використання рік, але саме в сенсі регулювання судноплавства.

Варто наголосити, що далеко не всі договори щодо судноплавного режиму тієї чи іншої транскордонної ріки, укладені до 1815 р. та після того, передбачають статус цієї ріки як міжнародної, тобто відкритої для судноплавства усіх держав [3, с. 67]. Наприклад, у ст. 2 Конвенції про судноплавство та економічне співробітництво між державами басейну ріки Нігер 1963 р. зазначено, що використання цієї ріки та її притоків є відкритим для кожної прибережної держави відносно частини ріки, що знаходиться на її території.

В удосконаленні правового режиму судноплавства міжнародними ріками визначну роль відіграв також Версальський мирний договір 1919 р. У частині XII («Порти, водні шляхи й залізниці»), у відділі II («Судноплавство») передбачено правила щодо свободи судноплавства, зокрема, спеціальні положення щодо рік Ельба, Одер, Німан та Дунай, які визначалися як міжнародні, а судноплавні ділянки цих рік оголошувалися відкритими для судноплавства. На підґрунті Версальського мирного договору було укладено договори щодо рік Дунаю (1921 р.), Ельби (1922 р.), а також Конвенція щодо патентів судноводіїв на Рейні (1922 р.) [3, с. 68].

Важливим кроком у розвитку міжнародного річкового права стала минув в 1921 році під керівництвом Ліги Націй у Барселоні міжнародна конференція, на якій були прийняті Конвенція про режимі судноплавних водних шляхів міжнародного значення й Статут режиму судноплавних водних шляхів міжнародного значення. Ці документи передбачали волю судноплавства по міжнародним рікам, і кожна з договірних сторін зобов'язалася надавати волю судноплавства судам, що плавають під прапором інших держав – учасників Конвенції [4].

Барселонська конвенція й Статут були підписані представниками більш 40 держав Європи, Америки й Азії, однак ратифіковані – їх незначним числом.

Висновки: Таким чином, узагальнюючи наведене, відзначимо, що основні підходи до правового порядку судноплавства по ріках, були остаточно сформульовані ще Віденським конгресом 1814-1815 рр. і Версальським договором 1919 р., а також міждержавними договорами

про конкретні ріки, та вплинули на подальший розвиток міжнародного права в даній сфері.

Список використаних джерел:

1. Казанский П. Е. Договорные реки. Очерки истории и теории международного речного права. В 2 т. Т. 1. Казань: Типо-Литогр. Имп. Ун-та, 1895. 479 с.
2. Гавриленко О. А. Історія міжнародного права : хрестоматія-практикум для студентів напряму підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» / О. А. Гавриленко, Т.А.Сироїд, Л. В. Новікова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 676 с.
3. Вылегжанин А. Н., Тертус Е.Е. Международное водное право как учебная дисциплина. Московский журнал международного права. 2015. № 1. С. 60-86.
4. Каширина В. «Время гидрополитики, или Тайная власть воды» URL: http://gpf-europe.ru/upload/iblock/a7c/the_time_of_hydropolitics.pdf

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВИМОГИ ДО МОТИВОВАНOSTІ ПРАВЗАСТОСОВНИХ АКТИВ

Гуйван Петро Дмитрович,

*кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України, професор
Полтавського інституту бізнесу*

Рішення суб'єктів відповідних повноважень про застосування норми права до конкретної особи (індивідуальні ненормативні акти) досить часто за своєю структурою відповідають вимогам закону та містять мотивувальну частину. Але наявність мотивувальної частини далекі ще не означає, що рішення у справі є мотивованим та обґрунтованим. Бо, насправді, дуже часто спостерігається фактична віддаленість змісту мотивації від обставин справи, встановлених фактів та приписів правових норм. На переконання повноважного органу – видавця акту, рішення, у якому обійдені гострі кути, має більше шансів встояти у суді, ніж таке, в якому детально описані усі обставини і зроблена якась мотивація його винесення. Адже владний суб'єкт на одну шальку терезів кладе особисте судження, а на іншу – ризик скасування акту як незаконного в судовому порядку.

У юридичній літературі існує усталене правило, згідно з яким юридична техніка стосується не лише нормативних, але і ненормативних актів [1, с. 125]. Стосовно сутності, змісту та порядку винесення актів індивідуальної дії та його складових елементів в наукових працях немає єдності думок. Дослідники, вивчаючи дане питання, постулювали

правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових рішень ненормативного характеру. При цьому вказувалося, що дотримання обґрунтованості та мотивованості правозастосовних актів разом з реалізацією вимог стосовно законності має важливе значення при здійсненні адміністративного правозастосування органами виконавчої влади та іншими суб'єктами публічної адміністрації (їхніми посадовими особами) [2, с. 18-19]. Але щодо значення та місця таких чинників, як обґрунтованість та вмотивованість акту існують серйозні розбіжності. Одні вчені фактично ототожнюють їх, або визначають як складову частину законності. За даною тезою законність і обґрунтованість створюють об'єднану вимогу правозастосовної діяльності. При цьому стверджується, що обґрунтованість є застосуванням норм права на основі встановлених і перевірених фактів. Тож законне і обґрунтоване застосування правових норм (правильне застосування) має місце там і тоді, де і коли фактична сторона справи відповідає законній стороні, а остання відповідає фактичному стану речей. Відтак обґрунтоване застосування правових норм одночасно є і законним їх застосуванням, і навпаки [3, с. 205-206].

Натомість, інші науковці вважають, що ці дві правові ідеї – обґрунтованість та мотивованість застосування права – є взаємопов'язаними окремими елементами побудови висновків про факти та правовідносини, які стосуються рішення як процесуального документа [4, с. 83]. Нарешті, популярним є підхід, за якого мотивованість кваліфікується як самостійна вимога до акту. За даною концепцією вона не співпадає з обґрунтованістю за сутністю. Бо остання означає, що висновки, яких дійшов правозастосовний орган, мають базуватися на встановлених фактах, а мотивованість – це наявність в самому документі посилання на обставини, встановлені на підставі даних фактів, та їхню оцінку, на тлумачення застосованої правової норми при кваліфікації правовідношення [5, с. 124]. Інакше кажучи, правозастосовний акт є обґрунтованим, коли його висновки ґрунтуються на об'єктивній реальності, встановленій при вивченні конкретних обставин справи, в той час, як мотивованість акту виявляється в юридичній аргументації, переконливості, що досягнуто шляхом викладення фактичних і правових підстав прийнятого рішення.

На наше переконання, відмежування таких якісних показників правозастосовного рішення як обґрунтованість та вмотивованість один від одного та загалом від законності акту є невиправданим як з теоретичної, так і з методологічної точок зору. Більш того, гарантії щодо обґрунтованості та вмотивованості правозастосовних вчинків є важливим елементом їхньої законності. Адже саме у їхньому взаємозв'язку досягається належна оцінка справедливості і, зрештою, законності адміністративно-правового діяння. Як стверджується у численних рішеннях Європейського суду, у належній обґрунтованості та мотивованості питань як факту, так і права виявляється назовні

обов'язковість рішення. У такий спосіб відтворюється обґрунтування застосування певних норм матеріального та процесуального права, що відтворює правовий бік рішення, та відображається підставність прийняття до уваги тих чи інших фактів, встановлених при дослідженні справи (фактична сторона). Адміністративно-публічний орган або посадова особа мусять навести фактичні і юридичні підстави вчинення винесення адміністративного рішення. Іншими словами, правозастосовне рішення повинно бути ретельно обґрунтоване і відображати об'єктивну істину. При цьому необхідно обґрунтовувати акт не лише з фактичної (доказової), а й з юридичної (нормативно-правової) сторони, аргументуючи його прийняття посиланням на відповідну норму права.

Взаємозв'язок основних чинників, що визначають продуктивність та законність правозастосовного акту, досить переконливо описав С. В. Яровой. Він вказує, що мотивованість адміністративної діяльності із застосування права слід розглядати як суб'єктивну сторону обґрунтованості такого діяння, як розумовий процес фактичного і юридичного обґрунтування здійснення певних адміністративних вчинків чи видання актів. Інакше кажучи, обґрунтованість адміністративних дій має бути мотивованою. Мотивація повинна стосуватися, як логіки аналізу, оцінки встановлених у справі фактичних обставин, норм права, що підлягають застосуванню, так і підсумкових висновків стосовно фактичних і юридичних підстав прийнятого рішення. Отже, мотивована обґрунтованість є основним підґрунтям вимоги законності правозастосовного акту [6, с. 85].

Таким чином, обґрунтованість правозастосовної діяльності полягає у застосуванні органами управління правових норм для регулювання конкретних правовідносин не основі достовірної інформації, після всебічної перевірки фактів та обставин справи. Разом з тим, вимога обґрунтованості тісно пов'язана з законністю. Цей зв'язок проявляється в тому, що повне і всебічне дослідження фактів, на підставі яких виносяться правозастосовне рішення, є неодмінною вимогою законності акту. Під обґрунтованістю адміністративної правозастосовної діяльності слід розуміти одну з вимог її законності, що полягає в обов'язковості фактичного та юридичного мотивованого обґрунтування органами адміністративної юрисдикції та їхніми посадовими особами правозастосовних вчинків, що ними здійснюються, при регулюванні конкретних юридико-фактичних ситуацій. При цьому обґрунтованість адміністративної правозастосовної діяльності є необхідною умовою її законності і не повинна від неї відокремлюватися.

Як правило, Європейський суд оцінює ступінь умотивованості рішення національного суду з точки зору наявності в ньому достатніх аргументів стосовно прийняття чи відмови в прийнятті тих доказів і доводів, які, на думку ЄСПЛ, є важливими, тобто такими, що були сформульовані заявником ясно й чітко та, як мінімум, могли вплинути на

результат розгляду справи. У цьому, власне, проявляється дискреція повноважень правозастосовного органу. Але така дискреція зобов'язує суд у кожній конкретній справі надзвичайно ретельно підходити до оцінки всіх без винятку доказів і доводів якраз для того, щоб визначити з них ті, що обов'язково потребують особливої уваги та наведення в рішенні відповідних аргументів «за» чи «проти» їх прийняття. Відсутність обґрунтування дискреційного рішення адміністративного органу повинно розцінюватися як порушення законності, належне обґрунтування рішення такого органу вважається і доцільним, і законним [7, с. 165-166].

Обстоюваний ЄСПЛ принцип ефективності права полягає у тому, що сторони мають право надати суду зауваження, які вони вважають важливими у справі. Це право можна вважати ефективним тільки за умови, що зауваження були «заслухані», тобто відповідно розглянуті судом. Інакше кажучи, «суд» має проводити належний розгляд поданих документів і доказів, та наведених сторонами аргументів і доказів (рішення у справі «Перез проти Франції» [8, п. 80]). Право бути заслуханим, у свою чергу, породжує право бути почутим правозастосовним органом. А гарантією останнього права є вимога вмотивованості рішення у конкретній справі, що передбачає обов'язок приймати рішення на основі дослідження фактів та обставин, що мають відношення до конкретної ситуації, вказувати мотиви, з яких орган вважає встановленими наявність чи відсутність таких фактів. Як вказує ЄСПЛ, правосуддя має бути не лише здійснене, але також повинно бути видно, що воно здійснене [9].

Отже, можемо зробити висновок, що будь-які правозастосовні рішення мають вважатися законними лише тоді, коли вони у належний спосіб обґрунтовані та мотивовані. Орган, що виносить такий акт, мусить, посилаючись на конкретні факти, довести наявність певних обставин та надати їм юридичну інтерпретацію, застосувавши до опосередковуваних відносин ті чи інші норми права. При цьому, у разі оскарження акту про застосування правової норми перевірка її законності здійснюється судом в межах загальної оцінки, враховуючи наявність фактичного і юридичного обґрунтування та вмотивованості прийняття акту. При цьому за приписом ч. 2 ст. 77 КАСУ в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову. За ідеєю закону таке доказування має полягати не лише в доведенні факту відповідності оскаржуваного документу законодавчому припису, але також і у наявності підстав для формулювання акту саме такого змісту. Відтак, невиконання відповідачем у адміністративному процесі зазначеного обов'язку тягне недоведеність обґрунтованості вчинення

оскаржуваного діяння, що, в свою чергу, повинно призводити до судового визнання даного вчинку незаконним.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М.: Юрид. литература, 1966. 187 с.
2. Логинов А. С. Правоприменительная техника: Автореф. дис... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2011. 36 с.
3. Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм. М.: Госюриздат, 1960. 511 с.
4. Лебедь К. А. Решение арбитражного суда: монограф.. М.: ИГП РАН, 2005. 116 с.
5. Вкут М. А. Законность и обоснованность актов социалистического правосудия как главное условие выполнения задач гражданского судопроизводства. Цивилистическое проблемы правового статуса личности в социалистическом обществе. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1982. С. 115-130.
6. Яровой С. В. Законность и обоснованность административной правоприменительной деятельности. Вестник Омской юридической академии. 2017. Том 14. №1. С. 82-88.
7. Соловей Ю. П. Усмотрение в административной деятельности советской милиции: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1982. 229 с.
8. Рішення ЄСПЛ від 12 лютого 2004 року у справі «Перез проти Франції» (Perez v. France), заява № 47287/99, URL: [http://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsources/Perez%20v.%20France%20\[12%20Feb%202004\]%20\[EN\].pdf](http://cambodia.ohchr.org/sites/default/files/echrsources/Perez%20v.%20France%20[12%20Feb%202004]%20[EN].pdf)
9. Рішення ЄСПЛ від 17 січня 1970 року у справі «Делькур против Бельгії», заява № 2689/65, URL: <https://www.legal-tools.org/doc/5e02c9/pdf/>

CONCEPTUALIZATION OF TOTALITARISM PHENOMENON

Oksana Dokash
Докаш Оксана Юріївна

*доктор політичних наук, доцент,
викладач коледжу Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича*

The genesis of the concept of totalitarianism in Western social sciences dates back to the 1930s-mid-1950's. It is worth noting that at the beginning of the problem of totalitarianism, mainly emigrants from Russia (M. Berdyaev, P.Struve, G. Fedotov) or Germany (F. Borkenau, etc.). Because

of the narrowness of the source base, people who were not in a totalitarian environment could hardly understand how the Soviet or fascist economy, political and social systems were capable of functioning. In the 1930's, attempts at purely psychological conceptualization of the issues of totalitarianism were made in the West. In particular, the mechanisms of conformal behavior, the analysis of the prerequisites for the emergence of new types of dictatorships in connection with the processes of modernization were proposed by W. Reich and E. Fromm, who actually acted as the founder of the psychological or psychosocial interpretation of totalitarianism.

According to E. Haines, fascism (characterized by the lack of personal freedom, legal tyranny, cult of leader and violence) emerged as a result of all the previous development of European civilization of the new time, which literally provoked the emergence of neurotic reactions and mental pathologies, which determined the emergence of so-called unproductive human orientations [7, p. 219]. Among them - a peculiar syndrome of escape from freedom, this found a vivid manifestation in the totalitarian movements of the first half of the XX century. However, the weakest place of this concept was its excessive one-sidedness and obvious reductionism. Nevertheless, such an argument was the impetus for the development of so-called sociological research of authoritarian personality, which is reflected in the writings of T. Adorno [3].

The most striking figures of this period are undoubtedly F. von Hayek and K. Popper, whose works «The Road to Slavery» and «Open Society and its Enemies» are considered the classic of Western totalitarianism. However, an essential disadvantage of this conceptualization of the problem was the artificial dichotomization and opposition of the «open» and «closed» societies. F. A. Hayek focused mainly on the economic and related ethical problems of a modern capitalist society, as well as on options for solving these issues within the framework of a totalitarian state. According to F. Hayek «the flourishing of fascism and Nazism was not a reaction to the socialist tendencies of the previous period, but is an inevitable continuation and development of these trends» [2, p. 12].

The notion of a totalitarian dictatorship as an analogue of the ancient despotic regimes was substantially altered by H. Arendt in her most famous work «The Sources of Totalitarianism» [4]. Totalitarianism in the interpretation of H. Arendt appeared as a by-product of the European thinkers described by the constellation (from H. Ortega-i-Gasset to M. Berdyaev) «mass rebellion» and their active invasion of politics. H. Arendt, through a combination of socio-psychological and socio-political methods within the framework of a single narrative design, managed to find a link between a totalitarian organization and an unstructured human mass. It turned out to be a totalitarian movement inspired by an ideology that is more likely to affect the instincts thrown out of the horizons of human life than on its mind.

The main themes of his research of A. Inkeles devoted to the problems of totalitarianism were the problems of becoming a psychological type of totalitarian personality, as well as the role and function of ideology. A state in this case is considered by the dictator only as a means to achieve this goal.

C. Friedrich and Zb. Brzezinski Brzezinski, which conceptualized totalitarianism as a political phenomenon, is inextricably linked with the European civilization of modern times. The preconditions for the formation of totalitarian dictatorships also included the emergence of such a lever of influence on socio-political and social development, as political parties, such an instrument of institutionalization of political interests and speculative theoretical constructs, as ideology, and such kind of political domination as charismatic leadership.

As the basic characteristics inherent in all totalitarian dictatorships, the authors highlighted: 1. Ideology covering all vital aspects of human existence and which is supposedly respected by the entire population; this ideology is focused on a certain perfect final state of society. 2. A single mass party led by one man whose core is an indivisible ideology; a party that either stands above a bureaucratic state organization or is inextricably linked with it. 3. The system of terrorist police control, which supports the party and simultaneously oversees it in the interests of its leaders, systematically using modern science and, in particular, psychology. 4. Technologically conditioned and full control of the party over mass communication. 5. Similar, almost complete, control over effective means of armed struggle. 6. Centralized control and management of the entire economy through bureaucratic coordination of its previously independent components, as a rule, extends to most other non-governmental organizations and groups [6, pp. 9-10].

Already the second half of the 1950's was marked by the emergence of more expressive forecasts of the development of totalitarian regimes, primarily in the USSR. J. B. Moore, who pointed out the combination of three foundations in the Soviet regime - traditional, rational and terrorist, noted that «the regime over time should become more and more traditional and rational» [10, p. 447]. Traditional in the sense of some return to the national and cultural heritage that was belittled by that time, and because of the tendency towards bureaucratization and inherent in all industrial societies to maximize profits and make managerial decisions (which have undergone a technical examination and are not voluntarist), the immanent desire to produce as much as possible more and as cheaply as possible, while paying less attention to ideology.

One of the new definitions of totalitarianism was proposed by R. Aron. A well-known French researcher, noting that, like all social phenomena, the phenomenon of totalitarianism, depending on the viewpoint of an observer, may receive the most varied definitions, but pointed out five of its main features: 1) the monopoly right of one party to political activity; 2) an

ideology that obtains the status of a single authority, and in the future - an official state truth; 3) the use of all means of persuasion from force influence to indoctrination with the help of mass media, which are under negligent control, to spread this ideology; 4) subordination to the state of most varieties of economic and professional activities; 5) politicization and ideologization of all spheres of human life and all its violations and, as a final chord, terror, both police and ideological [1, p. 230-231].

Finally, another well-known definition of totalitarianism was given by J. Linz, which resulted in the distinction between totalitarian regimes and authoritarian ones. According to Linz, authoritarian regimes were based on limited pluralism and apathy of the masses of the population [9, p. 191].

K. Deutsch, proceeding from the theory of games and cybernetic methods, emphasized that the nature of the changes in the system was in direct dependence on the degree of its adaptability and could acquire forms of redistribution of power resources and powers, with emphasis on decentralization or the inevitable collapse of the totalitarian system, «which has no immunity against decay and disintegration» [5, p. 115].

At the same time, in the 1950s-1960's, extrapolation of the results of laboratory experiments (S. Milgram, S. Asch) and field studies (T. Adorno, E. Shils) on the process of studying complex socio-political phenomena became widespread. In particular, S. Milgram, who examined the mechanisms of subordination of man to absurd and even frankly criminal indications endowed with a certain status capital or authority of a person, became widely popular in the field of studying mass psychology [11, pp. 189-205].

The modernization approach has become widespread in the West during the heyday of the modernization theory (for example, R. Amann, A. Brown, E. R. Burroughs, R. Lowenthal, R. Sarty, J. Armstrong, J. Kautsky, A. Gregor and others). The influence of socio-economic modernization on the evolution of the totalitarian regime was at the center of attention of R. Lowenthal and A. Gregor, each of them (in the cases of the USSR and Italy) considered the totalitarian regime as «a kind of dictatorship of development» [8, pp. 33-34]. This conflict of strategies leads to a collision of economic and ideological goals initiates the struggle between the faction of «communist fundamentalists» and the new generation of young technocrats and, in the end, undermines the total unity of the party, the state and the masses of the population based on ideology based on ideology.

Subsequently, in connection with the discharges and changes in the USSR, new definitions began to appear, which were supposed to replace the usual, but burdened weight of prejudices and prejudices of the notion of totalitarianism. The most famous among them are «totalitarianism without terrorism» (A. Cassoff), «mono-organizational society» (T. Rigby), «Bureaucracy with a capital letter» (A. Meyer), «model of mature industrial society» (A. Inkeles), «advisory authoritarianism» (R. Lowenthal) and others like that.

Conclusions. Thus, for all the diversity of the proposed conceptualizations of the totalitarian system of consensus about its main characteristics and components in western jurisprudence to date, there does not exist. In our opinion, this circumstance is connected with the evolution that totalitarian systems experience in the process of existence, which leads to the rapid aging of purely descriptive constructs. At the same time, the idea of the static nature of totalitarian systems, which is firmly established in the social sciences, becomes both an obstacle and a basis for creating more modern dynamic models. Meanwhile, retaining the basic qualities of totalitarianism, such systems nevertheless change significantly under the influence of the transformed social environment, the level of economic development, the nature of international challenges and intra-system political pressures.

The doctrinal and conceptual conception of the phenomenon of totalitarianism in the retrospect of the 1930s and 1980s was carried out within the framework of the concept of totalitarian movement, the theory of totalitarian dictatorship, the sociogenetic interpretation of the phenomenon of totalitarianism, psychological, structural-functional, socio-philosophical, functionalist-behavioral, modernization and politico-cultural approaches. With all the diversity of theoretical approaches to the analysis of such a multidimensional phenomenon as totalitarianism, one can not argue about the universality of any of the concepts, but only to find out some dimensions of totalitarianism as a political regime, the historical form of the social existence of certain states in certain periods of the twentieth century, and also as a type political consciousness, culture and behavior.

Список використаних джерел:

1. Арон Р. Демократия и тоталитаризм : пер. с франц. М.: Текст, 1993. 303 с.
2. Хайек Ф. А. фон. Дорога к рабству. М.: Экономика, 1992. 176 с.
3. Adorno T. W. The Authoritarian Personality / T. W. Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniell J. Levinson, J. NevittSanford. N. Y. 1969. 869 p.
4. Arendt H. The Origins of Totalitarianism / H. Arendt. N. Y.: Harcourt, Brace &Co., 1951. 477 p.
5. Deutsch K. W. Cracks in the Monolith / K. W. Deutsch // Totalitarianism: Temporary Madness or Permanent Danger? / Ed. by P. T. Mason. Boston, 1967. P. 115-118.
6. Friedrich C. J., Brzezinski Z. K. Totalitarian Dictatorship and Autocracy. Cambridge: Harvard University Press, 1956. 346 p.
7. Haines E. L., Jost J. T. Placating the powerless: Effects of legitimate and illegitimate explanation on affect, memory, stereotyping // Social Justice Research. 2000. Vol. 13. Issue 1. P. 219-236.
8. Lowenthal R. Development versus Utopia in Communism Policy // Change in Communism Systems. Stanford, 1970. P. 33-116.

9. Linz J. Totalitarian and Authoritarian Regimes // Handbook of Political Science. Vol. 3. Reading, 1975. P. 191.

10. Moore J. B. Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Reprint edition. N. Y.: Beacon Press, 1993. 592 p.

11. Milgram S. Behavioral Study of Obedience // Totalitarianism Reconsidered. PortWashington; London, 1981. P. 189-205.

ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНІЙ ГРЕЦІЇ: ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ ПЛАТОНА

Кучеренко Денис Сергійович,

*консультант з юридичних питань
ТОВ «КОМРЕЦЬ», м. Запоріжжя*

Про особливості мислення у поняттях Г. В. Ф. Гегель писав: «Дело уже не столько в мыслях. У нас их достаточно, хороших и плохих, прекрасных и смелых. Дело в понятиях. Но если мысли должны приобрести непосредственную значимость благодаря самим себе, то в качестве понятий, напротив, они должны быть сделаны понятными. Форма слога от этого меняется и начинает требовать напряжения, быть может мучительного, как, например, у Платона и Аристотеля» [1, с. 547].

Сократ визначив, що відмінною ознакою, що відрізняє окремі гадки від істинного знання є існування останнього у загальних поняттях. Проте він не обґрунтував об'єктивної підстави такого висновку. Це питання було розв'язане його учнем Платоном. У діалозі «Тімей» Платон говорить: «Представляется мне, что для начала должно разграничить вот какие две вещи: что есть вечное, не имеющее возникновения бытие и что есть вечно возникающее, но никогда не сущее. То, что постигается с помощью размышления и рассуждения, очевидно, и есть вечно тождественное бытие; а то, что подвластно мнению и неразумному ощущению, возникает и гибнет, но никогда не существует на самом деле» [2, с. 432]. Він виходить із того, що оскільки явища, які нас оточують, є доступними нашому чуттєвому сприйняттю, вони створюють світ відносної дійсності мінливих і скороминущих речей. За допомогою чуттєвого сприйняття ми через зовнішні скороминущі явища пізнаємо мінливий світ речей та формуємо про нього окремі гадки. Платон припустив, що існує інший світ, світ істинної дійсності, який складається із загальних незмінних ідей, що утворюють зміст понять, які виражають незмінне, вічне буття. Припущення про існування ідей як онтологічно первинних та самодостатніх загальних понять призвело до дискусії між Платоном і представниками сократичних (мегарської, кінічної та кіренської) шкіл. Якщо кіренайки сутність вважали відношення сущого

до єдиної свідомості, а кініки вбачали сутність у безпосередній свободі, то Платон, навпаки, сутністю вважав пізнання. Теорії пізнання сократичних шкіл він піддавав критиці у діалозі «Теетет». Проте перед Платоном постали нові запитання: як пояснити світ ідей в їхній множинності та в їхньому різноманітті? Як пояснити відношення чуттєвих речей до їхніх ідей? Яким чином ідеї співвідносяться між собою та як вони співвідносяться з речами? У діалогах, написаних у різний час, Платон наводить декілька різних відповідей. Він доходить висновку, що істинне пізнання відбувається у поняттях, тому воно має бути пізнанням буття: «...нам в наших поисках нужно отправляться не от знания или незнания, но от бытия или небытия» [3, с. 247]. Таким чином, речі дійсності, що нас оточує, не можуть дати істинного пізнання ідей, оскільки вони є лише відображеннями ідей. У зв'язку із тим, що явища чуттєвого світу є тільки відображеннями ідей, то останні є їхньою причиною. Оскільки ідеї незмінні й непорушні, вони виступають не як рушійна причина, а як мета, що до себе притягає. Співвідношення між явищем та ідеєю є телеологічним: «Однако все возникающее должно иметь какую-то причину для своего возникновения, ибо возникнуть без причины совершенно невозможно. Далее, если демиург любой вещи взирает на неизменно сущее и берет его в качестве первообраза при создании идеи и свойств данной вещи, все необходимо выйдет прекрасным; если же он взирает на нечто возникшее и пользуется им как первообразом, произведение его выйдет дурным» [2, с. 432].

У діалозі «Кратіл», присвяченому найменуванню речей та встановленню імен, Платон в особі Сократа відводить праву засадниче місце, підкреслюючи його верховенство та зазначає: «Что же до «справедливости» (δικαιοσύνη), то легко догадаться, что имя это установлено ведению права (δικαίου οὐνεος), а вот самое имя «право» понять трудно. Видимо, дело в том, что до некоторого предела почти все единодушны, а вот дальше начинаются разногласия. Те, кто считает, что все находится в пути, полагают также, что большая часть вещей просто движется, а есть еще нечто такое, что проникает все остальное, благодаря чему и возникает все рождающееся. ...Следовательно, если это проникающее начало (ἀρχήν) правит всем остальным, то оно справедливо называется «правом» (δικαίον)... ...право есть то же, что и причина (αἰτίον), ведь то, что правит возникновением вещей, это же одновременно и их причина... ...право – это ум, как указывает Анаксагор, ибо ум, независимый и ни с чем не смешанный, все упорядочивает, проникая все вещи» [4, с. 648-649]. Як слушно зауважив доктор Джейкоб Ейслер: «If, as Alfred North Whitehead quipped, all philosophy is a footnote to Plato, then the Laws has proven the most troubling subject for such footnotings» [5, с. 223] («Якщо, як сказав Альфред Норт Вайтгед, вся філософія є приміткою до Платона, то закони виявилися найбільш тривожною темою для таких приміток» – К. Д.). Платон, надаючи особливого значення знанню про закони, звертає увагу на співзвучність

грецьких слів «закон» і «розум»: «Ведь из всех наук более всего совершенствует человека, ими занимающегося, наука о законах; по крайней мере так должно быть, если правильны ее положения, ведь не напрасно божественный и чудесный закон (νόμος) получил бы у нас название, близкое к слову «ум» (νόος)» [6, с. 423]. У діалозі «Політик» він визначає закони як «подражания истине вещей» [6, с. 55], а у діалозі «Закони» вказує, що законом необхідно іменувати певні «определения разума» [6, с. 165] (співзвучні грец. *nómos* – закон і *dianomh* – букв. розділення, установлення; у цьому перекладі – «визначення» – К. Д.). У діалозі «Держава» Платон вказує: «У кого началом служит то, чего он не знает, а заключение и середина состоят из того, что нельзя сплести воедино, может ли подобного рода несогласованность когда-либо стать знанием? ...Значит, в этом отношении один лишь диалектический метод придерживается правильного пути...» [2, с. 317]. Ідеї пізнаються діалектичним методом: «Когда же кто-нибудь делает попытку рассуждать, он, минуя ощущения, посредством одного лишь разума устремляется к сущности любого предмета и не отступает, пока при помощи самого мышления не постигнет сущности блага (найвища ідея у Платона – К. Д.). Так он оказывается на самой вершине умопостигаемого, подобно тому как другой взшел на вершину зримого» [2, с. 316]. О. Ф. Лосев зазначає: «Платоновская идея есть родовое понятие, то есть обобщение отдельных вещей и их групп, и, следовательно, имеет дело не с вещами, но с логическими абстракциями. ...Платоновская идея не есть просто обобщение вещей и предметов, но предельное обобщение, то есть такое обобщение, дальше которого уже делается невозможным самый процесс абстрагирования» [7, с. 184].

Висновки: Таким чином, і сьогодні залишаються актуальними слова М. Хайдеггера про те, що: «All metaphysics, including its opponent, positivism, speaks the language of Plato» [8, с. 444] («Вся метафізика, включно з її опонентом, позитивізмом, говорить мовою Платона» – К. Д.).

Список використаних джерел:

1. Гегель. Работы разных лет. В двух томах. Т. 2. Сост., общая ред. А. В. Гулыги. Москва, «Мысль», 1973. 630 с. (Филос. Наследие).
2. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 3 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. вступ. ст. и ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. М.: Мысль, 1994. 654 с. (Филос. наследие).
3. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 2 / Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Примеч. А. Ф. Лосева и А. А. Тахо-Годи; Пер. с древнегреч. Москва: Мысль, 1993. 528 с. (Филос. наследие).
4. Платон. Собрание сочинений в 4 т.: Т. I / Общ. ред. А. Ф. Лосева и др.; Авт. вступит, статьи А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи; Пер. с древнегреч. Москва. Мысль, 1990. 860 с. (Филос. наследие).

5. Jacob Eisler. Plato's Pragmatic Project: A Reading of Plato's Laws. By Myrthe L. Bartels / The Cambridge Law Journal. Cambridge, March 2018. Vol. 77, Issue 1. P. 223-227.

6. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи; Авт. ст. в примеч. А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи. М.: Мысль, 1994. 830 с. (Филос. наследие).

7. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон / Худож.-оформитель Б. Ф. Бублик. Москва: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: Фолио, 2000. 846 с. (Вершины человеческой мысли).

8. Heidegger M., The End of Philosophy and the Task of Thinking in Basic Writings: Martin Heidegger (Revised and Expanded Edition) D. F. Krell (trans.) (London, Routledge, 1993), p. 464.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Музичук Едуард Олександрович,

*студент факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Людина – жива істота. А для того щоб підтримувати своє існування, їй необхідно на постійній основі мати змогу забезпечувати свої різноманітні і все більш зростаючі біологічні потреби. До таких можна віднести як і першочергові фізичні (вода, їжа, сон, побутовий комфорт, одяг, речі і т.д.), так і психологічні потреби, які з давніх-давен були невід'ємною частиною життєдіяльності людини. Кількість так званих «психологічних», або навіть краще буде сказати «розумових» потреб, залежно від рівня розвитку конкретної, окремо взятої особистості може бути дуже різною. Для певних осіб достатнім буде задовольнятися найбільш розповсюдженими та елементарними з них. Такими як засвоєння рідної мови, базова арифметика, навички читання і письма, а також присутня усім без винятку особам жага до відкриття та пізнання нових речей та явищ. Натомість «апетити» деяких осіб принципово не можуть бути задоволені такими простими для них речами і тому, найбільш розвинуті й талановиті знаходять себе у нетривіальному вміні створювати для світу щось нове, віртуозній грі на музичному інструменті або у науково-дослідній діяльності.

Але цей світ, у якому ми народжуємося та живемо, нажаль повен усіляких незручностей та небезпек. А ці небезпеки у свою чергу створюють пряму загрозу основній меті життя усіх представників людства – задовольняти свої постійно зростаючі фізичні та розумові потреби. І світовий досвід, набутий шляхом існування та життєдіяльності

попередніх поколінь довів нам, що немає кращого захисту для людей, ніж створення ними самими високорозвиненого, правового демократичного суспільства, у якому б на постійній основі забезпечувалася гарантія недоторканності усіх, даних їм природою прав, свобод та інтересів.

Спроби створювати подібні суспільства вже неодноразово існували у нашій минулій історії. Взяти хоча б наприклад Стародавні Афіни, де у найвищій повазі були не жорстокість та зброя, а інтелектуальний розвиток населення, збагачена доброю освітою мудрість державних службовців та право вільного волевиявлення громадян. Афіняни були одними з перших в історії людства, хто намагався започаткувати в себе демократичний стиль співіснування і унормувати ним усі аспекти своєї життєдіяльності. Окрім цього прикладу у Стародавні та Середні віки існувало чимало спроб різноманітних державних утворень ввести на своїй території надійний захист загальнолюдських, суспільних цінностей, встановити та покращити можливість громадян обирати собі владу, та шляхом тих самих виборів законним способом відбирати владні повноваження у тих, хто тієї влади не заслуговував (тобто демократію).

Також слід зазначити, що невід'ємною частиною становлення та розвитку вищенаведеного суспільства є важливість детального ознайомлення широких верств населення із корисними якостями правової держави і так званими «нюансами» функціонування діючих у державі законів. Під цим, власне кажучи і розуміється розкриття поняття правова культура населення. Взагалі, давно вже було встановлено, що у тих країнах, де місцеві лідери й керівники по-справжньому готові надавати усі важливі блага людям, щиро налаштовані на здобуття високого рівня матеріальної забезпеченості та юридичної захищеності представників усіх прошарків населення своєї держави, одним з найперших кроків взаємодії між владою та громадянами є надання їм усебічної правової допомоги. А такою допомогою, в першу чергу, є надання представникам населення країни з безумовно різними рівнями освіченості життєво важливої, (особливо в наші часи) базової юридичної інформації.

Дуже яскравий приклад з минулого, який прекрасно ілюструє те, як складатиметься ситуація у випадку повної відсутності юридичних знань та способів надання правового захисту рядовим членам громадського суспільства є Московське царство та його правонаступник Російська імперія. У цих деспотичних державних утвореннях панувало повне, безпрецедентне свавілля у плані захисту загальнолюдських цінностей та основоположних прав і свобод людини і громадянина. Наявність кріпосного права, заснованого на феодално-рабовласницькому державному строї, було основою суспільного ладу в країні. На початку свого існування, московитяни ще мали безліч поселень, жителі яких були особисто вільними і мали змогу вести невеличке власне домогосподарство, забезпечуючи себе усім необхідним. Тобто на теренах

тих земель існувало вільне селянство, як соціальний клас. До речі на території, що нині належить сучасній Україні, міцне, вільне селянство зберігалось значно довше, ніж на території Росії, аж до моменту остаточного захоплення більшої частини українських земель російськими царями та знищення Запорізької Січі імператоркою Катериною Другою.

Поступове посилення гніту на населення, більшість якого становили кріпаки, та дедалі більший «зростаючий» вплив кріпосного права на усі сфери суспільного життя в Російській державі дає зараз змогу констатувати те, що у Росії тих часів де-факто існували справжні рабство і рабовласництво, а доля безправних рабів (тобто кріпаків) становила не менше 80% усього населення тогочасної імперії. Такий стан справ залишався там аж до початку двадцятого сторіччя, адже формальна відміна кріпосного права у 1861 році аж ніяк не спричинила за собою реальних наслідків на кшталт отримання справжньої свободи селянами. І пройшло далеко не одне десятиріччя для того, щоб колишні кріпаки з дуже низьким рівнем освіти почали розуміти свої нові права та навчилися ними користуватися. Головною та найбільшою причиною такого довгого процесу трансформації із рабів у вільних людей була саме абсолютна відсутність правової культури у переважаючої частини населення. Тобто існувала як і відсутність хоч якихось юридичних знань у звичайного люду так і відсутність хоча б якогось законного способу захисту своїх прав, своєї честі та гідності громадянами. Та й слід констатувати довгу відсутність і слабку розвиненість правової системи держави як такої. Система права часів Російської Імперії взагалі не передбачала таких понять, як «надання захисту окремим категоріям людей, не передбачала можливості представникам простих верств населення законним шляхом оберігати своє майно та недоторканість свого житла. А уявляла собою лише кращу можливість для тогочасної правлячої верхівки шляхом випуску своїх нових указів та маніфестів унормовувати своє панівне положення «законним» шляхом.

Як наслідок вищенаведеного стану справ у колишній Російській імперії, через повну відсутність правової культури серед населення, мало що покращилося для громадян і після революції 1917 року. Адже після встановлення радянської влади, більшовики скористалися відсутністю правових та демократичних традицій у країні, де розвиненим був лише авторитаризм та терор, та з легкістю встановили свою жажливу ідеологію, винищуючи усіх незгодних. Існування жителів колишнього СРСР аж ніяк не покращилося, такі поняття як демократія та свобода громадянина важливості не мали. Усім було відомо, що тогочасні радянські «суди» являли собою повний «фарс», не маючи самостійності та керуючись вказівкою зверху. Користуючись цим, радянська влада здійснювала свої багато численні репресії, або розстрілюючи людей, або посилаючи їх на примусове лікування (карна психіатрія). Але частіше за все посилаючи їх у свої концентраційні табори, більш відомі під

аббревіатурою ГУЛАГ. У таких таборах загинули та страждали дуже багато людей, які існували там не маючи ніяких прав і свобод.

Наразі справжня правова культура на теренах колишнього СРСР, та розуміння її важливості лише починають отримувати свій розвиток. Зокрема на території України вже є певні позитивні зрушення у цьому напрямку та наявний чіткий вибір рухатися вбік європейської правової родини. А в нашого східного сусіда все ще залишились авторитарні та недемократичні традиції, створені його колишніми попередниками.

КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ЦІННІСНО-НОРМАТИВНИХ СИСТЕМ ЯК ФАКТОР СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Радзілевич Дмитро Анатолійович,

*аспірант кафедри теорії та історії
держави і права Міжнародного
гуманітарного університету*

Правовий порядок у сучасному суспільстві ґрунтується на складній, розгалуженій і взаємопов'язаній системі інституцій, факторів, засобів і умов, які забезпечують його формування, підтримання і функціонування, і володіють «системно-інфраструктурною» природою (А.Ф.Крижанівський). Інфраструктуру правового порядку складає розгалужена система елементів, функціонування яких спрямовується на формування умов, необхідних для встановлення, підтримання і забезпечення правового впорядкування суспільної життєдіяльності. Якщо конкретніше, це сукупність матеріально-предметних елементів, які створюють і забезпечують умови для просторової і темпоральної організації суспільства і його складових з метою встановлення, підтримання і забезпечення надійного правового порядку. Життя суспільства надзвичайно динамічне, особливо сьогодні, тому для того, щоб сформулювати відповіді на актуальні питання сучасності, правники у кожній новій суспільно-політичній, економічній, а, відтак, і правовій ситуації мають визначатися щодо того, у якій системі координат знаходиться соціальна інфраструктура, яке місце на даний момент право займає у цій системі. Серед складових цієї інфраструктури – соціокультурне середовище, ціннісно-нормативна система суспільства, правова система, правова культура і правова свідомість, правова поведінка та ін. Кожен з цих елементів сам по собі функціонує як складна система, яка поділяється на підсистеми та інші складові. Тож, прагнучи досягнути всі прояви і складові сучасного правового порядку, юриспруденція має виявляти максимальну повноту факторів, умов і механізмів, які впливають на формування, підтримання і

функціонування, а, відтак, утворюють систему, яка і може називатися «інфраструктурою сучасного правового порядку».

Проблематика інфраструктурності правового впорядкування є надзвичайно різноаспектною і багатоплановою, тому у цій публікації можливо позначити одне питання, яке має потенціал своєрідного мультіплікатора відносно процесу осягнення природи цього феномена – комплементарність ціннісно-нормативних систем у забезпеченні сучасного правового порядку.

При дослідженні функціонування різних ціннісно-нормативних систем (моралі, релігії, права, звичаїв, традицій) виявляються такі особливості співвідношення і взаємодії між ними, як їхнє «зближення», конвергенція і взаємодоповнюваність (комплементарність). Тому питання комплементарності ціннісно-нормативних систем, на нашу думку, є перспективним напрямком наукових досліджень, а сама поява цього терміна свідчить про серйозний методологічний пошук, необхідність оновлення відповідного сучасним реаліям методологічного інструментарія. Н. Бор, який увів в обіг цей термін у фізиці, вважав, що ідея компліментарності має універсальний характер, за допомогою цього терміна він позначив можливість найбільш адекватно відображати сутність явищ за допомогою взаємовиключних, додаткових систем їхнього опису. То ж, природньо, що у різних науках комплементарність визначається, виходячи із специфіки об'єктів дослідження, але сама ідея наукового пізнання явищ як комплементарних структур, як вважають дослідники, є співвідносною з методологічним відкриттям загальнонаукового масштабу. Ця ідея з її методологічною першоосновою сходить до універсального закону устрою світу – закону гармонії, оскільки «комплементарні структури підходять одне до одного, як ключ до замка».

Мабуть, не буде помилковим твердження, комплементарність є властивою всім явищам матеріального і духовного світу. Ціннісно-нормативні системи уявляють собою різноманітні форми, способи і засоби регулювання суспільних відносин з метою соціалізації людей, їхнього залучення до культури, економічної, політичної, соціальної діяльності у рамках принципів і приписів права.

Неповнота регулятивного впливу кожної ціннісно-нормативної системи є очевидною: кожна з них має свій спектр суспільних відносин, на які вона спричиняє вплив. Так, релігія регулює відносини, які пов'язані з відправленням релігійних культів, функціонуванням релігійних організацій і відносин людини з Богом. У залежності від релігії це може бути віра у одного чи кількох богів. Моральні норми є оціночними стандартами людської поведінки з позицій добра і зла, честі, гідності та ін. Право у сучасному розумінні – це міра формальної рівності, свободи і справедливості.

Існуючи у суспільстві, жоден із видів ціннісно-нормативного регулювання не обходиться без взаємодії з іншими. Корпоративні,

етичні, релігійні, політичні норми не в змозі упорядкувати значну частину суспільних відносин, оскільки для них потрібен спеціальний регулятор – право, яке спрямоване на опосередкування відносин між людьми з позиції правомірного і неправомірного, законного і незаконного. Право визначає, підтримує та регулює зовнішній порядок, а мораль формує соціальні якості особистості.

Правовим нормам є вкрай необхідною моральна складова. Релігійне визнання і схвалення нормативних правових актів є важливою передумовою позитивного сприйняття і виконання їх віруючими. А, як відомо, закони не принесуть користі, якщо їх не дотримується переважна більшість суспільства. Тому аксіоматичним став вираз римських юристів: «*Quid leges sine moribus*» (що значать закони без добрих нравів?). Також, і мораль не може існувати без релігії, і навпаки.

Комплементарність різних видів соціальних норм дуже важлива для правової сфери, бо саме її стихійне суспільне застосування певним чином вирішує проблеми протиріч права і моралі, права і релігії, права і політики тощо. Так, Священне Писання у різні способи наголошує на необхідності скромності і стриманості у поведінці віруючих. З іншого боку, Цивільний Кодекс України не обмежує скромність потреб, економічну стриманість (хоча нам здається, законодавець, чи скоріше, наше суспільство, ментально, також вважає це бажаним). Підприємництва ж діяльність, навпаки, своєю метою має отримання прибутку. Ця ситуація, що може сприйматися як протиріччя, насправді створює стимул і можливість для скромності і стриманості у правовій сфері, але під впливом вже релігійних постулатів. Це і є, на нашу думку, прикладом комплементарності права і релігії. Це ж саме маємо і у ситуації, коли релігія забороняє аборти, а право дозволяє їх: тут є очевидне протиріччя, але саме через комплементарність права і релігії, нехай і неідеально, але вирішується гостра соціальна проблема, пов'язана з необхідністю переривання вагітності.

Потенціал комплементарності релігії і права міститься і у тому, що поняття гріха у релігії є значно ширшим, ніж закріплене у законодавстві різних видів правопорушень. Так, думки і помисли не є кримінально караними. А от релігія забороняє гріх навіть у думках, що також створює комплементарність релігійних норм відносно права.

То ж, цілком можемо погодитися з думкою, що ідея комплементарності відкриває можливість відновлення методологічної прогалини, оскільки одночасно є способом і синтезу, і дихотомічного розмежування сторін (комплементарність уможливорює фіксування одне через інше саме в контексті цілого). Пізнавально цей підхід цілком відповідає завданню юриспруденції досліджувати предмет пізнання у системі всіх проявів і зв'язків. Результатом може бути мобілізація потенціалу всіх ціннісно-нормативних систем для покращення якості правової сфери, а відтак, правової культури, і правового порядку. Як справедливо зазначають дослідники (О. В. Малько і Д. О. Ліпінський),

ефективне регулювання можливе тільки за одночасного впливу на суспільні відносини за допомогою різних соціальних регуляторів. При цьому самі правові норми мають бути наповнені моральним змістом, відображати загальноприйняті релігійні установки і відповідати загальнолюдським цінностям. Законодавцю у його діяльності необхідно співвідносити сформульовані ним правила поведінки з нормами релігії і моралі, зводити до мінімуму протиріччя між нормами права і нормами релігії.

Висновки. Зазначене дає підстави для висновку, що комплементарність ціннісно-нормативних систем у сучасному суспільстві коріниться у їх соціокультурній природі і єдності суспільної мети. Синергія взаємодії права і релігії, права і моралі, права і традиційних норм та ін. має використовуватися у вдосконаленні правового регулювання суспільних відносин. Проблема комплементарності у досягненні сучасного правового порядку володіє значним евристичним потенціалом як у царині досягнення природи його формування і підтримання, так і у спробах творення прикладних і практичних моделей його забезпечення. А тому, на наше глибоке переконання, вимагає подальшого опрацювання загальнотеоретичною юриспруденцією і галузевими та спеціально-юридичними дисциплінами.

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗМІНИ ПРАВОВОЇ ПАРАДИГМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У СУЧАСНІЙ ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Шопіна Ірина Миколаївна,

*доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного
університету внутрішніх справ*

Сучасний період характеризується підвищеною увагою світового співтовариства до проблем цінностей, які визначають цілі та напрями діяльності інститутів держави. Теза щодо односторонньої (прогресивної) спрямованості цивілізаційного розвитку досить давно спростована [1, с. 46-56], і, якщо не зупинятися детально на сутності різноманітних підходів до особливостей розуміння історії людства, можна переконатися, що такому розвитку притаманні коливання між різними його стадіями.

У сучасній соціальній філософії такі коливання описуються у межах конструкта «метамодерну», під яким розуміються коливання між модерном та постмодерном і їх одночасне існування. Як зазначає у

Маніфесті метамодернізму А.Тернер, нові технології дають можливість одночасного сприйняття та розігрування подій з великої кількості позицій [2]. Ознаками епохи метамодерну є фінансові кризи, зміни клімату, зростання кількості збройних конфліктів.

Епоха метамодерну здійснює свій вплив на правову парадигму. У вжиток входять і вже не сприймаються як такі, що суперечать основам демократичного державного устрою, визначення на кшталт «це було не правове, а політичне рішення». Безумовно, право не зникає і продовжує забезпечуватися системою державного примусу, проте воно певним чином розмивається, на зміну правовим нормам у деяких випадках приходять технологічні, моральні, релігійні та інші соціальні норми. Порухення правових приписів з боку певних учасників суспільних відносин вже не тягне за собою настання юридичної відповідальності, навіть спроби це зробити не здійснюються. Проте це не означає повне знецінення права та панування правового нігілізму. З коливаннями, притаманними епосі метамодерну, потреба у правовому регулюванні суспільних відносин то посилюється, то згасає. Ми могли б навести багато прикладів виявлення даної тенденції, проте вважаємо, що кожен читач і сам у змозі згадати певну кількість випадків, коли порушення норм права з боку публічних осіб визнавалося доцільним і обґрунтованим, і жоден правоохоронний орган не робив жодної спроби застосувати до такої особи встановлені законодавством правила та процедури притягнення до юридичної відповідальності.

Як описана зміна правової парадигми позначається на цінностях, покладених в основу функціонування збройних сил? Викликає інтерес, що образ військовослужбовця за останні півстоліття кардинально трансформувався. Якщо у період одразу після другої світової війни ефективність збройних сил оцінювалася з огляду на їх спроможність знищити якомога більше людських, матеріальних та інших ресурсів противника, то, починаючи з виходу у 1957 році фундаментальної праці С. Гантінгтона «Солдат і держава: Теорія і політика військово-цивільних відносин», ситуація змінюється. Теорія цивільно-військових відносин, в якій постать військовослужбовця постає як фундамент неконфліктного розвитку суспільних відносин у державах молодого демократії, спочатку викликає значний опір науковців, особливо фахівців у галузі військових наук. Але згодом, особливо зі збільшенням тенденцій домінування так званих «гібридних війн», цивільно-військові відносини починають сприйматися як вкрай важливі для попередження та подолання руйнівних наслідків збройних конфліктів. Двома важливими наслідками зміни цінностей збройних сил є їх роль у політичних конфліктах у деяких державах, а також відображення захисту цінності людського життя, здоров'я, честі та гідності на рівні програмних документів Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Щодо першої тенденції слід згадати випадки, коли саме збройні сили позиціонували себе як сила, що стає на захист порушення демократичних стандартів внаслідок

панування корупції або повернення до радикальних релігійних цінностей (наприклад, військовий переворот у Зімбабве у 2017). Щодо другої тенденції слід назвати основний керівний документ, який регулює діяльність щодо захисту цивільних осіб в операціях НАТО, місіях і операціях під керівництвом НАТО, а також іншій санкціонованій діяльності Ради, - Політику НАТО щодо захисту цивільного населення, затверджена Главами держав та урядів учасників засідання Північноатлантичної Ради від 09.07.2016 р. Зазначена політика являє собою всеохоплюючий документ, який поєднує у собі відповідні інструкції, керівні принципи та накопичений досвід НАТО та країн-партнерів у таких сферах, як діти та збройний конфлікт; жінки, мир та безпека; а також сексуальне та гендерне насильство, пов'язані з конфліктом. В Україні принципи цивільно-військового співробітництва втілено у діяльності структури цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України.

На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що особливістю функціонування збройних сил держав так званої «сталой демократії» у період метамодерну є визначення на рівні програмних документів та спроби втілення у повсякденну діяльність панування цінностей гуманізму та розуміння особливої ролі військовослужбовця як особи, відповідальної за неспричинення шкоди людському життю та здоров'ю у період збройних конфліктів. Україна, як держава «молодого демократії», робить сьогодні перші спроби втілити у правову систему принципи гуманізму та людиноцентризму у сфері воєнної безпеки, зокрема, шляхом обговорення Стратегії захисту цивільного населення у збройних конфліктах, яка покладає на інститути держави, у тому числі Збройні Сили України, низку обов'язків у вказаній сфері. Вважаємо, що реалізація вказаної Стратегії дала б змогу не поділяти внутрішньодержавні управлінські рішення, що приймаються під час збройних конфліктів, на політичні і правові, а дозволила б створити зону правової стабільності, в якій заходи цивільно-військового співробітництва були б спрямовані на захист прав і свобод людини та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Рассоха І. М. Стадійні флуктуації як закономірна історична випадковість. Науковий вісник ХДПУ. Серія «Філософія». 1999. № 8. Харків: ХДПУ, 1999. С. 46-56
2. Turner L. Metamodernist. Manifesto. URL: <http://www.metamodernism.org/> (дата звернення 11.06.2019).

Проблеми теорії та практики приватного права в Україні

ПРИНЦИПИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ПРИПИНЕННІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Бабенко Едуард Вадимович,

*кандидат юридичних наук, керівник
юридичного відділу ТОВ «Антарес-2016»*

Сутнісне значення особливих принципів захисту трудових прав при припиненні трудових правовідносин виявляється в тому, що вони: 1) у взаємозв'язку з припиненням трудових правовідносин відображають сутність норм чинного законодавства України про працю, котрими закріплюються трудові права працівників, можливості з приводу захисту цих прав компетентними суб'єктами (враховуючи також і позаінституціональні захисні можливості працівника); 2) визначають генеральні, стратегічні шляхи здійснення захисту трудових прав працівників під час припинення трудових правовідносин (зокрема, ставлення компетентного суб'єкта до порушника цих прав); 3) допомагають осмислити в достатній мірі захисні процедури, що здійснюються в процесі припинення трудових правовідносин, тобто, відповідні матеріальні та процесуальні норми, а також заповнювати в практичній дійсності прогалини правового регулювання захисту трудових прав працівників за вказаних обставин.

До вказаних особливих принципів слід відносити наступні вихідні ідеї належного захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин:

1. Принцип загальності захисту трудових прав працівників під час припинення трудових правовідносин. У найбільш загальному контексті вказаний принцип слід розуміти в якості обов'язку держави провадити політику в сфері праці та зайнятості, а компетентних захищати трудові права працівників суб'єктів здійснювати відповідний захист відносно всіх працівників, котрі потребують захисту трудових прав під час припинення з ними трудових правовідносин.

Поряд із тим, необхідно погодитись з видатним філософом у сфері права П. І. Новгородцевим, у тому, що «загальність» в практичній дійсності об'єктивується у наступному: (а) в рівному ставленні до всіх осіб в певній ситуації (тобто, в неупередженості); (б) в рівному ставленні до однієї особи в різних обставинах, що узагальнюється (тобто, у надситуативності); (в) у прийнятті та здійсненні рішення відносно іншої

людини (тобто, в універсальності) [1, с. 59]. З цього випливає, що досліджуваний принцип сутнісним чином виявляється в тому, що в умовах припинення трудових правовідносин:

1) захисту трудових прав підлягають усі працівники, трудові права яких було порушено (чи трудові права яких порушуються) під час припинення трудових правовідносин. Окреслене відображає в розглядуваному принципі законодавчу заборону дискримінації працівників у сфері праці та зайнятості, окрім як у випадках, що прямо передбачені законодавством та не суперечать праву;

2) ці працівники мають однаковий доступ до захисту трудових прав (захист до судового, адміністративного, профспілкового захисту, самозахисту і т. д.), а компетентні суб'єкти не можуть звукувати можливості цього захисту для усіх чи окремих категорій працівників, окремих працівників-індивідів на основі дискримінаційної логіки чи зважаючи на інші судження, що не мають правових підстав;

3) універсальні процедури захисту трудових працівників, що застосовуються під час припинення трудових правовідносин, повинні однаково застосовуватись до всіх працівників-індивідів. При цьому слід мати на увазі, що з цього правила є певні винятки, які обумовлені потребою суспільства турбуватися більшою мірою про найбільш уразливі категорії працівників (одинокі батьки, працівники з особливими сімейними потребами, вагітні працівниці, працююча молодь, особи з інвалідністю і т. д.), а також відстоювати інтереси найбільш конкурентних на ринку праці працівників.

2. Принцип обов'язковості захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин. Зазначимо, що у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» слово «обов'язковий» інтерпретується в наступних сенсах: (а) «якого слід беззастережно дотримуватися, яким не можна нехтувати; який вимагається в законодавчому порядку»; (б) «завжди характерний для кого-, чого-небудь; притаманний комусь, чомусь; неодмінний»; (в) «який виконується з обов'язку» [2, с. 813]. Аналізуючи тлумачення слова «обов'язковість», доходимо думки, що розглядуваний принцип у своєму сутнісному змісті відображає усі три інтерпретації цього слова, адже вказаний принцип означає, що: 1) компетентні суб'єкти мають захищати трудові права працівників на означеному етапі перебігу трудових правовідносин в обов'язковому порядку, не нехтуючи цим обов'язком, що так чи інакше випливає з норм чинного законодавства про працю та зайнятість; 2) захист трудових прав працівників за вказаних обставин характерний для компетентних суб'єктів, що зобов'язані захищати відповідні права; 3) захист трудових прав працівників виконується з обов'язку (хоча у випадку самозахисту працівник звісно не має відповідного обов'язку). При цьому, важливо звернути увагу також й на те, що обов'язковість захисту трудових прав працівників під час припинення трудових правовідносин також означає безальтернативність реальності цього

захисту та його сприйняття як працівниками, так і роботодавцем: в них не існує та не повинно існувати жодних сумнівів з приводу того, що захист трудових прав, порушених у процесі припинення трудових правовідносин, є неминучим.

3. Принцип солідарності захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин. На сьогоднішній день якісно новий менталітет людини як особи формується ідеєю солідарності, наслідком чого є те, що «солідарна» людина мислить категоріями спільноти та пріоритетності життя всіх над привласненням благ поодиноких осіб [3, с. 147]. Зокрема, у межах права соціального забезпечення принцип солідарності виявляється у наступній логіці: «в умовах ризику знаходяться всі члени суспільства, але наражаються на ризик не всі, в результаті хтось отримує повну компенсацію, хтось часткову, хтось взагалі не отримує нічого й ресурси перерозподіляються від тих хто не отримує виплат на користь тих, кому ця допомога необхідна, зокрема, також і фінансові ресурси. Заздалегідь визначити з ким і коли може відбутися той чи інший ризик неможливо, тому цей принцип необхідний для захисту при виникненні раптових ризиків» [4, с. 588]. В контексті питання, що нами розглядається, вказаний принцип відображає схожу ідею: працівники (навіть ті, з якими трудові правовідносини не припиняються) повинні об'єднуватись проти порушень трудових прав працівників, з котрими трудові правовідносини припиняються, не ігноруючи непорушності ідеї загального блага, передбаченого для всіх трудящих, взамін тимчасовим перевагам залишення на роботі.

4. Принцип соціальної справедливості захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин. У тлумачних словниках слово «справедливість» інтерпретується в якості: 1) «об'єктивного, неупередженого ставлення до кого-, чого-небудь»; 2) «людських стосунків, дій, вчинків, які відповідають морально-етичним і правовим нормам»; 3) «властивості за значенням справедливий», тобто такого, що: а) «діє на підставі об'єктивних фактів, позбавлений упередження»; б) «заснований на вимогах справедливості»; в) є справжнім [2, с. 1376]. Наголосимо, що ідея справедливості є однією з одвічних ідей людства, будучи загальнолюдською цінністю, тісно пов'язаною з розумінням права [5, с. 3]. При цьому, як зазначають вчені, принцип соціальної справедливості визначає міру забезпечення окремих громадян матеріальними та духовними благами відповідно їх внеску в суспільно корисну працю [6, с. 33].

5. Принцип застосування ідеї соціального партнерства під час захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин. Партнерство означає визнання різного роду соціальних інтересів окремих суспільних груп і надання їм права брати участь в економічних і політичних процесах, у формуванні громадської думки та прийнятті рішень. Партнерство передбачає співробітництво між роботодавцями, найманими працівниками та державою. Воно слугує

виразом вільного мислення та поведінки, яке виходить від визнання небажаності розвитку подій в формі класової боротьби як це було в минулому [7, с. 102]. Відтак, в контексті питання, що ми розглядаємо, принцип застосування ідеї соціального партнерства під час захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин виявляється в тому, що трудові спори в межах захисних процедур мають вирішуватись мирним чином, наскільки це є можливим (не призводячи до звуження трудових прав та законних інтересів працівників).

6. Принцип контролю за захистом трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин.

Узагальнюючи, особливими принципами захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин є наступні засадничі ідеї цієї діяльності: 1) принцип загальності захисту трудових прав працівників під час припинення трудових правовідносин; 2) принцип обов'язковості захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин; 3) принцип солідарності захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин; 4) принцип соціальної справедливості захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин; 5) принцип застосування ідеї соціального партнерства під час захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин; 6) принцип контролю за захистом трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Новгородцев П.И. Лекции по истории философии права. Учения нового времени XIX–XX вв.; репринт. Москва: Изд-во Красанд, 2011. 354с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
3. Папа Франциск. Апостольське повчання «Радість Євангелія» / перекл. з італ. О. Бодак; за ред. Т. Барщевського. Львів: Вид-во «Свічадо», 2014. 220 с.
4. Никифорова О.А. Система социальной защиты населения и ее сущность. РИСК: Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. 2011. № 2. С. 586–588.
5. Бабич І.Г. Принцип справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2006. 22 с.
6. Крюков О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 31–37.
7. Габелко Н.Е. Социальное партнёрство: основной элемент и метод социального управления обществом. Территория науки. 2015. № 4. С. 100–107.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АПК: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ «ПРИВАТИЗАЦІЇ» ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Бригадир Іван Васильович,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового та
господарського права факультету №2
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Закінчується третє десятиліття розбудови економіки України на засадах відмінних від планової радянської. У сфері агропромислового комплексу Україна пройшла шлях від колгоспів – підприємств які обробляли біля 2-10 тис. га землі, до створення розгалуженої системи аграрних підприємств із «земельним банком» від кількох гектарів до декількох сотень тисяч гектарів. В наслідок державної політики та закономірностей розвитку аграрного виробництва, Україна поступово перетворюється на країну великих агрохолдингів, однак остаточного перетворення ще не відбулося у зв'язку з ситуацією щодо запровадження вільного ринку землі товарного сільськогосподарського виробництва.

На державному рівні декларується підтримка мілкого та середнього фермерства, по факту найбільшого сприяння набувають саме великі агровиробники. Най красномовніше про це свідчить ситуація із запровадженням так званих «соевих поправок».

Остаточного вибору шляху розвитку АПК за системою агрохолдингів не здійснено у зв'язку з тим, що існуючі холдинги користуються землею на правах оренди і з економічної точки зору збереження цієї системи є виправданим у зв'язку з відсутністю необхідності залучення надзвичайно великих коштів для придбання у власність землі. Так, якщо підприємством обробляється 20 тис. га землі за ціни 2000 дол. США (яка є актуальною на сьогодні і значно не зменшиться) для викупу такої площі земель необхідно залучити біля 40 млн. дол. і це за умови продажу всіма землевласниками за ціною вказаною покупцем. Однак найбільшим «страхом» холдингів є саме малі землевласники, які цілком спроможні самостійно обробляти невеликі ділянки до 100 га і спроможні заплатити більшу ціну, адже для них така земельна ділянка є цілком «фізичним» явищем, а не «фінансовим». Враховуючи ментальність селян щодо землі, а названі психологічні особливості потенційних покупців не можливо не враховувати у визначенні ринкової ціни, малий землевласник відноситься до земельної ділянки як до матеріалізованого майбутнього благополуччя себе та сім'ї. І справа не в особливостях українців. Аналіз ринку землі в країна Європи вказує на чіткий зв'язок між розміром земельного банку середньостатистичного підприємства в АПК та ціною одного гектара

© Бригадир І. В., 2019

землі. В країнах з перевагою агрохолдинговою структурою аграрного виробництва ціна землі коливається в межах 3-4 тис. євро за га. В країнах «малого фермерства» ціна 1 га землі знаходиться в межах 17-20 тис. євро. і більше за га.

З точки зору короткострокових перспектив, агрохолдинг для держави є більш стабільним і прогнозованим, майже плановим по дохідності і оподаткуванню підприємством. Однак, малі фермери є більш гнучкими, і як не дивно більш результативними. Адже, для великого підприємства головним фактором виробництва є ефективність коштів – вклав 100, отримав 130. другорядним стає скільки таких «100 і 130» буде вкладено. Тому якщо за меншої урожайності можна тримати більший прибуток, плануватися буде саме менша врожайність за менших затрат. Для малого фермера головним фактором є врожайність, саме віддача його інвестиції-землі в фізичній вазі врожаю. Крім того, у зв'язку з більшою ціною землі у малих фермерів, вся сфера АПК стає більш капіталоємкою, а відповідно економічно привабливою для фінансових інструментів.

Тому в середньо та довгостроковій перспективі, для держави є більш вигідним розвиток саме малого фермерства. Крім того, малі підприємства дають більше робочих місць на одиницю площі землі, а ніж великі. Малі фермери з більшою ймовірністю застосовують переробку власної продукції для збільшення доданої вартості. Забезпечують більшу різноманітність продукції, яка виробляється на цій місцевості.

Для забезпечення розвитку саме малих фермерських господарств, на нашу думку доцільно здійснити наступні кроки:

По-перше, запровадити продаж земель с/г призначення державної та комунальної власності для потреб ведення фермерського господарства і тільки фізичним особам. Наявність громадянства України для придбання у власність земель с/г призначення уже передбачена в законодавстві. Це дозволить: позбавитися неефективного власника землі в особі держави і статистика фінансового стану державних с/г підприємств це тільки додатково ілюструє; надасть поштовх для розвитку молодих фермерів, які не приймали участі в розпаюванні колгоспів, а тому не мають власної землі; включити в ефективний товарообіг і головне в оподаткування землі держави.

По-друге, скасувати мораторій на відчуження земель для товарного сільськогосподарського виробництва. Вказаний мораторій є грубим порушенням прав громадян, що уже до речі визнано Європейським судом з прав людини. Його доцільність полягає тільки в можливостях політичних спекуляцій на цій тематиці та обслуговуванням інтересів агрохолдингів, які мають потужне лоббі. Покоління, яке уже не приймало участі в паюванні колгоспів на сьогодні 42 роки і менше. По суті держава усуває найбільш активне населення від цілої галузі заснованою на власності матеріального виробництва. Що призводить до

відтоку робочої сили з України на такі ж сільськогосподарські роботи до сусідніх країн.

По-третє, запровадити пільгове державне кредитування купівлі землі молодими (віком до 35 років) фермерами та/або розстрочку платежів на 10 років при викупі земель державної власності для них. Аналіз роботи програми підтримки фермерів на конкурсних засадах, яке здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерів, вказує на високі темпи повернення отриманих від держави коштів та головне майже 100% повернення цих коштів. Молоді фермери мають час, сили і головне більш гнучко реагують на зміни в економіці. Крім того, молодь більш досконало володіє сучасними інструментами та відкритіша для нових технологій.

Увесь цей комплекс дозволить підвищити конкурентоздатність АПК України на світових ринках, забезпечить власну продовольчу безпеку, збільшить інвестиційну привабливість сільського господарства, змінить тенденції розподілу населення в бік припинення переселення людей до міст; зменшить політичну та соціальну напругу серед сільського населення.

РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Вареник Олександр Сергійович,

*кандидат юридичних наук, асистент
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

Правове регулювання відносин з охорони праці в УРСР у цей період знайшло своє відображення у працях М. Й. Бару, Б. М. Бабія, О. І. Процевського, Н. М. Хуторян та інших.

З приходом радянської влади постала нагальна потреба з формування заходів регулювання трудових відносин на державних підприємствах, а із цим і охорона праці працівників.

Як зазначає С. А. Голощапов [1, с. 61], у соціалістичному суспільстві держава зацікавлена у створенні нормальних умов праці, що забезпечують охорону праці робітників і селян, в чиїх руках знаходяться засоби виробництва і держава.

Тому з перших днів свого існування Радянська держава виявляє постійну турботу про охорону здоров'я працівників у процесі праці та у зв'язку з ним, використовуючи в цих цілях соціалістичне право.

Вказані В. І. Ленінін заходи щодо підвищення існуючого в ті часи рівня охорони праці були закріплені у Програмі РКП(б) 1919 року. Зазначені заходи, що визначалися в Декреті як заходи щодо умов праці робітників та службовців, розглядалися Комуністичною партією як заходи з охорони праці. Про це свідчить пряма вказівка у вищевказаній Програмі партії: «З установленням диктатури пролетаріату вперше створювалася можливість здійснити повністю програму-мінімум соціалістичних партій в області охорони праці» [2, с. 57-58].

На наш погляд, прийняття такої Програми свідчило про досить оперативне реагування на тогочасні реалії у державі, однак разом із цим вважаємо, що за своїм змістом документ був досить вузьким та не приділяв значної уваги більшості сфер трудових відносин, включаючи охорону праці. Також, потрібно відзначити певну тенденцію до декларативності тогочасного законодавства, тому не можна з упевненістю говорити про найменший рівень реалізації положень з охорони праці того часу.

Окрім цього, від 29 жовтня 1917 року було прийнято новий Кодекс законів про працю 1918 року. У цьому Кодексі містився ряд статей, що передбачали: 8-годинний робочий день для всіх працівників як максимальний; заборону прийому на роботу неповнолітніх (до 16 років), осіб, які не досягли 18 років, заборону праці жінок у нічний час, в особливо важких і небезпечних для здоров'я галузях; 42-годинний щотижневий безперервний відпочинок для всіх працівників; заборону понаднормових робіт як загальне правило; інспекцію праці та санітарну інспекцію, що обиралась радами професійних спілок [3].

Фактично це був перший кодифікований нормативний акт, який був спрямований на регулювання трудових відносин та їх охорону.

Уже 15 листопада 1922 року був введений в дію Кодекс законів про працю УРСР, який став основним нормативним актом, на основі якого відбувалось регулювання трудових відносин та відносин з охорони праці у період до прийняття Кодексу законів про працю 1971 року. Цим нормативно-правовим актом охоплювалися аспекти охорони праці, проте не як окреме правове явище.

Потреба у прийнятті нового кодексу була обумовлено введенням більш широкого кола заходів з охорони праці. Кодекс покладав на всі підприємства і установи обов'язок вживати необхідних заходів до усунення або зменшення шкідливих умов роботи, запобігання нещасним випадкам, утримання місця робіт у належному санітарно-гігієнічному стані. Крім того, як слушно зазначає О. М. Обушенко [4, с. 199], Кодекс також встановлював обов'язок відповідних органів держави та профспілок забезпечувати умови, що випливали зі норм КЗпП, – реалізацію прав працівників на безпечні і здорові умови праці всіма доступними засобами, зокрема, найсуворішим наглядом та контролем за дотриманням законодавства з охорони праці.

Від так, Кодекс законів про працю 1922 року, на думку К. М. Лісогорової, «справедливо зазначав охорону праці як критерій гарантії захисту працівників» [5, с. 185]. Вказаний документ складався з преамбули та 15 розділів. У першому розділі були подані загальні положення. В наступних розділах були викладені норми, які регулювали: колективний договір, трудовий договір, робочий час і час відпочинку, заробітну плату, гарантії і компенсації, трудову дисципліну, охорону праці, працю жінок, працю молоді, пільги для робітників і службовців, які поєднували роботу з навчанням, трудові спори [6, с. 9].

Характерними ознаками формування законодавства з охорони праці у період Другої світової війни є тотальна трудова мобілізація, що призводила до залучення неповнолітніх осіб та жінок до важкого та шкідливого виробництва. Лише після отримання перемоги УРСР почало поступово формувати правове регулювання з охорони праці, яке практично завершилось у середині четвертого періоду.

У травні 1960 року було прийнято закон «Про завершення переведу у 1960 р. всіх робітників і службовців на семи- і шестигодинний робочий день», для всіх робітників і службовців було встановлено робочий день тривалістю не більше 7 годин, а для робітників провідних професій, які були зайняті на підземних роботах, – не більше 6 годин. На безперервних виробництвах, а також на тих роботах, де скорочення робочого дня у передвихідні та передсвяткові дні було неможливе, робітника і службовців було надано додаткові дні відпочинку з розрахунку, щоб тривалість робочого тижня не перевищувала 41 години [7, с. 67].

У 1960 р. Державний комітет Ради Міністрів СРСР з питань праці та заробітної плати і Президія ВЦРПС затвердили список виробництв, цехів, професій і посад з шкідливими умовами праці, робота на яких надавала право на додаткову відпустку і на скорочений робочий день [7, с. 68].

Потрібно відзначити, що характерною рисою цієї декади становлення локального регулювання з охорони праці (саме післявоєнні роки) є не лише застосування одного нормативного акту, а прийняття низки спеціальних актів щодо регламентації охорони праці окремих категорій осіб.

Таким чином, як вбачається із наведеної низки нормативних документів, лівова частка нормативних документів з охорони праці була прийнята саме у цей період. Тому, можна вести мову про період зародження законодавства з охорони праці у даний період.

У грудні 1971 року було прийнято третій Кодекс законів про працю, який продовжує діяти на території України і на цей час, попри часті спроби прийняти Трудовий кодекс України.

Список використаних джерел:

1. Голощапов С. А. Право на охорону здоров'я и развитие законодательства по охране труда в СССР // XXV съезд КПСС и

актуальные вопросы совершенствования законодательства о труде: Труды ВЮЗИ. – М., 1978. – Т. 62. – С. 59-86

2. КПСС в резолюциях и решениях. – М., 1970. – Т. 2. – С. 1012.

3. Кодекс законов о труде РСФСР: Утв. постановлением ВЦИК от 10.12.1918 г. // Собр. узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства РСФСР. – 1918. – № 87-88.

4. Обушенко О. М. Розвиток законодавства про працю у радянський період (1918-1932 роки). Науковий вісник державного університету внутрішніх справ. 2012 рік № 3 С.197-203

5. Лісоророва К. М. Основні риси трудового законодавства УРСР в період деєсталінізації (середина 50х – середина 60 х років). – Вісник Юридичної Академії Ярослава Мудрого. Харків, 2014 рік. - № 3. – С. 185-189

6. Новое в законодательстве о труде / К. П. Горшенін. – М. : Юрид. лит., 1970. – 104 с.

7. Права робітників і службовців за радянським трудовим законодавством / Є. Ф. Мельнік. – К. : Наук. думка, 1966. – 319 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМИ СТАЖУВАННЯ ПРАЦІВНИКА

Гаврилюк Володимир Олегович,

прокурор Закарпатської області

В доктрині трудового права немає єдиної позиції відносно форм стажування. Щоб виділити дані форми нашого поняття, слід проаналізувати нормативно-правові акти нашої держави з яких є можливість виділити на наш погляд такі основні форми стажування які містять свої види.

Розглянувши низку нормативно-правових актів слід виділити такі основні форми стажування:

1. Стажування пов'язане з особами які не перебувають у трудових відносинах.

2. Стажування з особами які перебувають у трудових відносинах.

Зазначивши дані форми стажування слід зупинитися на їхньому більш детальному аналізі, який розкриє їх значення і роль в трудових відносинах. Однією із форм стажування є стажування пов'язане з особами які не перебувають у трудових відносинах, яке на даний момент набирає великої популярності на території нашої держави. Однією основною особливістю даної форми стажування є те, що воно може існувати як студентське стажування так і наукове, особа може не перебувати в трудових відносинах, тому дане стажування можна віднести як до сфери відносин які передують трудовим відносинам, так і до відносин які випливають із трудових, тобто особи уклали договір чи

контракт але виникла необхідність збільшити свою професійну майстерність. В цьому і полягає особливість даної форми яка вдає можливість виділити її як окрему форму стажування.

Одним із ключових нормативно-правових актів які регулюють дане питання є Постанова КМУ «Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» від 13.04.2011 № 411. Мета даного акта є визначити механізм організації навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном. Даний акт також відображає мету стажування а саме в п. 2 даної постанови зазначено наступне, метою навчання та стажування є підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми унікальними методами, набуття досвіду провадження науково-дослідної і викладацької діяльності, забезпечення інформаційного обміну та розширення наукових контактів[1]. В даній нормі ми можемо чітко сказати те, що законодавець виділяє ключові моменти в стажуванні а саме підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки, з цього ми можемо стверджувати, що стажування спрямовано саме на цей аспект а не перевірку підготовки працівника.

В результаті можемо сказати, що даний вид стажування хоч і поділений на підгрупи на студентське і наукове стажування мета і завдання збігаються а відмінність їх полягає лише в суб'єктивному складі.

Наступним формою, є стажування з особами які перебувають у трудових відносинах. Один з найбільш поширених видів стажування, який використовується на практиці.

Для того щоб розглянути даний вид потрібно більш детально зупинитися на визначенні кваліфікації, так як через дане поняття виражається суть даного виду стажування.

Так у свої роботі В. М. Жарков характеризує кваліфікацію як ступінь підготовленості трудящого, що дозволяє виконувати роботи певного рівня складності, наявність певних теоретичних знань і практичного досвіду [2, с. 119]. Тобто можна сказати, що кваліфікація випливає з даного визначення як показник який характеризує рівень підготовленості особи.

Дещо іншого підходу набув Є. П. Ціндяйкіна, який виділяє дане поняття наступним чином: «Кваліфікація - це ступінь і вид професійної навченості, тобто рівень підготовки, досвіду, знань з даної спеціальності, визначається для робітників розрядами робіт, які вони виконують» [3, с. 18]. Цілком погоджуємось з даним поняттям. Якщо розглядати дане питання через призму то ми можемо спостерігати те, що

кваліфікація цілком залежить від рівня підготовки, досвіду, знань з даної спеціальності, тобто ключових елементів які набуваються працівником під час проходження стажування.

Також досить цікавим є підхід до визначення Є. А. Голованова, яка дійшла висновку, що кваліфікація визначається рівнем освіти і спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки, і, в цілому, має відповідати колу і складності професійних завдань та обов'язків. Спеціалізація пов'язана як з конкретною галуззю знань, використовуваними інструментами й устаткуванням, так і з продукцією, яка виробляється, чи послугами, що надаються [4, с. 13].

Розглянувши дані підходи до визначення кваліфікації ми цілком можемо стверджувати, що стажування у зв'язку підвищення кваліфікації використовується сторонами трудових відносин для формування у працівника професійної обізнаності, формування у працівника професійних знань та навичок, необхідних для виконання покладених на працівника обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» від 13.04.2011 № 411
2. Жарков В. М. Увольнение из-за несоответствия занимаемой должности // Советское государство и право. 1979. №2. С.119.
3. Циндяйкина Е. П. Перевод в трудовом праве. М. 2003. С. 12-24.
4. Голованова Е. А. Переводы рабочих и служащих на другую работу. –М.: Юрид. – лит., 1986. – 96 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ ЯК ОКРЕМОГО СУБ'ЄКТУ

Денисюк Марія Олексіївна,

*аспірант кафедри трудового права та
права соціального забезпеченню
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Багаторічний досвід функціонування ринку праці в Україні сьогодні окреслив чітку тенденцію, за якою учасники трудових та пов'язаних із ними відносин характеризуються більшою свободою вираження свого волевиявлення до процесу організації й управління працею. Такі зміни виникли не випадково, адже підвищення ролі виробничої демократії

зумовлене зрушеннями в ринковій економіці, а також поступовим реформуванням системи трудового законодавства України.

Аналізуючи поняття трудового колективу, що вказане в ст. 1 Закону СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» [2] визначено поняття «трудоий колектив» як об'єднання всіх працівників, які здійснюють спільну трудову діяльність на державному, громадському підприємстві, в установі, організації, в колгоспі та іншій кооперативній організації. Дещо іншого характеру набуло поняття, що міститься в статті 252-1. Кодексу законів про працю України, де трудовий колектив підприємства утворюють усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством [3]. Таким чином можна помітити, що законодавчий підхід до визначення самого поняття трудового колективу дещо змінився. Доцільно звернутися до доктрини трудового права да відобразити підходи науковці до визначення трудових колективів.

В організаційно-управлінських відносинах трудового права, Н. В. Козачок-Труш, який зазначає: усвідомлення окремими працівниками, що в певних випадках тільки спільна дія може усунути перепони для реалізації приватних інтересів, зумовило виникнення «штучного» утворення - колективу. Штучність його виявляється через існування виключно приватних індивідуальних інтересів, задля реалізації яких відбувається об'єднання зусиль [9, с. 17]. В такому випадку простежується ознака трудового колективу, як реалізація захисту трудових права членів трудового колективу.

Виходячи з вище наведеного можна сказати що на практиці виникла проблема, що характеризується ти, що трудове законодавство України не містить самостійних положень, які прямо вказують на визнання трудових колективів суб'єктами трудового права, що на практиці реалізується як небажання окремих роботодавців задовольняти колективні інтереси працівників, а іноді і як трудовим колективам в укладанні колективного договору.

Важко погодитися із думкою М. В. Даниловою, яка вважає, що доктринальних напрацювань у досліджуваній сфері достатньо для того, щоб визначення трудового колективу зробити придатним в умовах ринкової економіки до практичного застосування [10, с. 27]. Оскільки, доктринальна дослідження, н нашу думу слугує основою для прийняття відповідних законодавчих рішень а також не має відповідної юридичної сили. Тому дослідження в даній сфері безумовно важливе але не менш важливе і законодавче закріплення даного поняття, для того щоб можна було з легкістю посилалися на відповідну норму при вирішенні будь якого трудового спору. І при цьому всьому можна визнати трудовий колектив як окремий суб'єкт трудових відносин.

Що стосується визнання трудового колективу як окремого суб'єкту то на практиці виникають відповідні проблеми, що супроводжуються тим, що відсутність нормативного закріплення трудового колективу як самостійного суб'єкту трудових відносин призводить до того, що на практиці реалізується як небажання окремих роботодавців задовольняти колективні інтереси працівників, а іноді і як трудовим колективам в укладанні колективного договору, тим самим порушує трудове законодавство і права самих працівників.

Цікаву думку з цього приводу висловила М. М Хлепітько, яка зазначила, що вирішення цієї проблеми бачиться, зокрема, через нормативне закріплення двох взаємопов'язаних положень: перше - це доповнення Кодексу законів про працю в Україні та ст. 19 проекту Трудового кодексу України положенням такого змісту: «суб'єктами відносин у сфері праці на локальному рівні є трудовий колектив і роботодавець»; друге - у кодифікованому нормативному акті про працю та інших спеціальних законах повинен міститися припис такого змісту: «колективний договір укладається на всіх підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності та організаційно-правової форми» На наше переконання, закріплення в законодавстві трудового колективу як поіменованого суб'єкта трудового права забезпечить йому правову можливість брати участь в управлінні підприємством на договірних засадах [11, с. 58]. У даному контексті солідарні з думкою С. В. Морозова про те, що визнання трудового колективу як спеціального суб'єкта встановлює особливий зв'язок між підприємством і працівниками, через який відбувається вираження колективного інтересу працівників на підприємстві, в установі й організації в питаннях, що суттєво впливають на результати як економічної діяльності підприємства, так і соціально-економічного забезпечення працівника [12, с. 112].

Список використаних джерел:

1. Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями : Закон УРСР від 17.06.1983 р. № 9500-X URL <http://rada.gov.ua>. (дата звернення 17.04.2019)
2. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10.12.1971. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Козачок-Труш Н. В. Правове регулювання організаційно-управлінських відносин у сфері праці : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.05/ Н.В. Козачок-Труш ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. - Луганськ, 2011. -20 с.
4. Данилова М. В. Працівник та трудовий колектив як суб'єкти організаційно-управлінських відносин у трудовому праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 28(2). С. 25-28

5. Хлепітько М. М. Роль трудового колективу в процесі управління підприємством. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 180–182.

6. Морозов С. В. Трудовий колектив як суб'єкт вираження інтересів працівників на підприємстві, установі та в організації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. №2. С. 111-116

ОПТИМІЗАЦІЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ

Іншин Микола Іванович,

*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, завідувач
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

При переході до ринкових відносин посилюється роль та значення держави в регулюванні процесів організації праці. Разом із тим, вітчизняне законодавство про працю зберігає свою чинність ще із 1972 року. Саме тому, у правовій доктрині нашої держави регулярно актуалізуються питання, пов'язані із необхідністю удосконалення та оптимізації правового регулювання тих чи інших напрямів трудових правовідносин. Однією із сфер, яка потребує максимальної уваги з боку законодавця, є співвідношення правового регулювання праці жінок та чоловіків. На сьогодні, жінки становлять значну частину економічно активного населення України, зазнаючи при цьому подвійної зайнятості: жінки є суб'єктами трудових правовідносин; водночас, жінки здійснюють догляд за дітьми в поєднанні з веденням домашнього господарства. Жінки мають рівні з чоловіками права на працю, проте законодавець урахував їх фізіологічні особливості та потреби, і передбачив це в чинному на сьогодні Кодексі законів про працю України. Існують окремі посади та спеціальності, у яких праця жінок не допускається, в законодавстві враховано необхідність побудови трудового процесу із урахуванням материнства, встановлено особливі умови праці для жінок, режими робочого часу тощо. Відповідно, щодо чоловіків такі особливості правового регулювання праці відсутні.

Особливостям правового регулювання праці жінок, а також його співвідношенню із правовим регулюванням праці чоловіків, приділяти увагу такі науковці, як: В. М. Андрійів, О. В. Андрійчук, В. А. Багрій, Н. Б. Болотіна, І. А. Ветухова, Ю. А. Гончарова, М. М. Грекова, Н. О. Кодацька, Д. М. Кравцов, І. П. Лавринчук, Б. О. Лозан,

© Іншин М. І., 2019

Л. В. Межевська, А. І. Мотрич, Т. В. Омельченко, О. В. Пожарова, В. Ф. Пузирний, І. С. Сахарук, Л. Ф. Сульжук, М. С. Трофименко, І. Г. Хоружа, Г. І. Чанишева, І. О. Шашкова-Журавель, І. В. Шульженко, Г. Г. Яблоновська, О. В. Яцух. Втім, очевидно, що специфіка правового статусу жінок та чоловіків, як суб'єктів трудових правовідносин, та недосконалість чинного законодавства про працю обумовлює актуальність дослідження правового регулювання праці жінок та чоловіків та пошуку шляхів його оптимізації.

Загалом, точки зору дослідників щодо чинного правового регулювання праці жінок та чоловіків є неоднозначними. На сьогодні, найбільш розповсюдженими є три підходи:

1) спеціальні правові гарантії праці жінок, у порівнянні із чоловіками, є недостатніми для належного захисту їх інтересів, та не виконуються на практиці;

2) переваги у правовому регулюванні праці жінок є дискримінаційними щодо чоловіків;

3) нерівність жінок із чоловіками щодо гарантій зайнятості та заробітної плати, внаслідок чого чоловіки отримують значно кращі умови.

Щодо першого підходу, в першу чергу наведемо точку зору І. А. Ветухової. Так, дослідниця звертає увагу на низьку ефективність спеціальних правових гарантій для жінок, зокрема тих, які поєднують працю з материнством в умовах ринкової економіки, пояснюючи це тим, що підприємницька діяльність не припускає безприбуткової діяльності і підприємці не проявляють зацікавленості у прийнятті на роботу жінок, які змушені перебувати у тривалих відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами, доглядом за дітьми. Дослідниця пропонує ширше застосування договірних відносин у регулюванні праці жінок, доводить необхідність обов'язкового укладання письмового трудового договору з жінками, які поєднують роботу з материнством, пропонує використання спеціальних заходів щодо перенавчання та перекваліфікації жінок, які тривалий час були відсутні на роботі у зв'язку з перебуванням у соціальних відпустках, наводить аргументи на користь необхідності встановлення стимулів, пільг та компенсацій для роботодавців, спрямованих на підвищення їхньої зацікавленості у прийнятті на роботу жінок, які мають дітей, та осіб, які фактично здійснюють догляд за дітьми, в тому числі на умовах неповного робочого часу, за гнучким графіком або вдома [6, с. 2]. Тобто, дослідниця підкреслює, що встановлення для жінок додаткових гарантій у трудових правовідносинах призвело до того, що самі роботодавці не зацікавлені у тому, щоб їх працевлаштовувати. Для жінок передбачено додаткові гарантії при прийнятті на роботу, при зміні умов трудового договору та при його розірванні. Жінки мають право на отримання інформації про умови праці, на здорові та безпечні умови праці, на особливі режими праці, на додаткові відпустки. Особливою є охорона праці вагітних жінок та жінок у період їх материнства.

Точка зору І. А. Ветухової підтримується зокрема В. М. Андріївим, який аналізуючи проблеми рівності жінок і чоловіків у питаннях зайнятості, вважає, що, з точки зору законодавства, жінки і чоловіки у сфері зайнятості мають однакові права, проте на практиці ці права не завжди дотримуються [5, с. 176]. Тож, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що особливі гарантії правового регулювання праці жінок на практиці по суті спричиняють наступне: 1) уникання роботодавцем виконання своїх обов'язків щодо надання жінкам таких спеціальних гарантій; 2) зменшення зацікавленості роботодавця у працевлаштуванні жінок на вакантні посади.

Інший підхід полягає у тому, що низка дослідників в галузі трудового права пропонують скасувати пільги та переваги жінкам у сфері зайнятості та працевлаштування, передбачені трудовим законодавством України, які є дискримінаційними відносно чоловіків. Так, частина 1 статті 24 Конституції України забороняє будь-які привілеї, в тому числі і за ознаками статі. В її нормі передбачене забезпечення рівних конституційних прав і свобод громадян та їх рівності перед законом. Встановлено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1]. Із даного приводу І. П. Лаврінчук зазначає, що надання додаткових пільг жінкам в питаннях зайнятості, по-перше, ще більше знижує їхню конкурентоспроможність на ринку праці, по-друге, порушує права представників іншої половини людства – чоловіків, які перебувають у тих самих умовах, а також жінок і чоловіків, які мають обов'язки по догляду за іншими близькими родичами [9, с. 30]. Зокрема, звертається увага на те, що положення чинного законодавства про працю України суперечать Конвенції МОП №156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок, ратифікованій Україною у жовтні 1999 року [3], яка передбачає формулювання «трудящий із сімейними обов'язками». У своїй іншій праці І. П. Лаврінчук обґрунтовує необхідність проведення гендерної експертизи трудового законодавства, адже на її думку це «дало б змогу виявити суперечливі моменти нормативних положень, висвітлити прогалини у правовому регулюванні цієї групи правовідносин, напрацювати пропозиції щодо його вдосконалення» [8, с. 170]. Отже, сутність другого підходу полягає у тому, що особливі гарантії правового регулювання праці жінок на практиці спричиняють наступне: 1) встановлення додаткових гарантій жінкам у трудових правовідносинах можна тлумачити як дискримінацію по відношенню до чоловіків, адже в Основному Законі встановлено заборону привілеїв за ознакою статі; 2) прихильниками цього підходу також визнається зменшення конкурентоздатності жінок на ринку праці внаслідок встановлення додаткових пільг.

Третій підхід розкривається у працях І. О. Шашкової-Журавель та І. С. Сахарук. Зокрема, зазначається, що згідно досліджень Міжнародної організації праці, поряд із загальною тенденцією збільшення кількості працюючих жінок, у світі продовжує зберігатись їх нерівність із чоловіками щодо гарантій зайнятості та заробітної плати, що призводить до збільшення кількості жінок серед «працюючих бідних». Порівняння даних за шістьма групами професій, що було здійснене експертами МОП, показує, що в більшості держав заробітна плата жінок складає не більше 90% від заробітної плати їх колег-чоловіків [11, с. 16; 10, с. 51]. Щодо України, як свідчать статистичні дані ГО «Трудові ініціативи», в нашій державі має місце така сама нерівність. Так, середня зарплата жінок за всю історію незалежності України не перевищувала 79% зарплати чоловіків. Причина – не лише у тому, що жінкам пропонують меншу зарплатню. Більшість розриву спричинена не прямою дискримінацією під час встановлення зарплати, а горизонтальною й вертикальною стратифікацією ринку праці: жінки частіше працюють у менш оплачуваних секторах економіки і на нижчих посадах [7]. Отже, нерівність жінок із чоловіками щодо гарантій зайнятості та заробітної плати проявляється у наступному: 1) в Україні існує нерівність жінок із чоловіками щодо гарантій заробітної плати; 2) жінки є неконкурентноздатними у тих секторах економіки, в яких встановлено високий рівень заробітної плати.

Висновки. Щодо проаналізованих підходів, варто зробити висновок про те, що кожен із них дійсно є актуальним. Кожен із них характеризує різні аспекти проблеми співвідношення правового регулювання праці жінок та чоловіків. Проблеми кожної із проаналізованих сторін можуть бути вирішені шляхом оптимізації законодавства про працю. Наше дослідження свідчить про те, що оптимізація співвідношення правового регулювання праці жінок та чоловіків має передбачити:

1) забезпечення виконання роботодавцем своїх обов'язків щодо надання жінкам спеціальних гарантій, передбачених чинним законодавством про працю;

2) усунення норм, які можна тлумачити як дискримінацію чоловіків у трудових правовідносинах за статевою ознакою;

3) зрівнювання жінок та чоловіків у гарантіях рівня заробітної плати й працевлаштування.

Так, не зважаючи на всю неоднозначність гарантій, наданих жінкам чинним Кодексом законів про працю України [2], вони все ж мають виконуватись роботодавцями. Проте, як свідчить наше дослідження, на практиці цього не відбувається. На нашу думку, для вирішення цієї проблеми доцільно збільшити відповідальність роботодавців за невиконання відповідних приписів.

Як нами встановлено, в Україні встановлено заборону дискримінацію громадян за ознаками статі. Для вирішення проблеми дискримінації чоловіків у трудових правовідносинах за статевою

ознакою варто переглянути перелік гарантій для жінок, передбачених на сьогодні Кодексом законів про працю України, і обмежити його лише тими, які прямо сліднують із фізіологічних особливостей організму жінки.

Проблема зрівнювання жінок та чоловіків у гарантіях рівня заробітної плати й працевлаштування також має бути вирішена шляхом посилення відповідальності роботодавців. В чинному законодавстві відсутні будь-які передумови для обмежень у працевлаштуванні жінок (окрім Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок [4]) та в заробітній платні. А отже ця проблема також має бути вирішена шляхом оптимізації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.

2. Кодекс законів про працю України: закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. Відомості Верховної ради УРСР. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.

3. Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками N 156: Міжнародний документ від 23.06.1981 № 156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_010 (дата звернення 09.06.2019 року).

4. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок (ДНАОП 0.03-8.08-93): Наказ МОЗ України від 29.12.1993 № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94> (дата звернення 09.06.2019 року).

5. Андріїв В. М. Жінки і ринок праці: деякі гендерні аспекти. Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 листопада, 2000 р., Київ. К., 2001. С. 174-177.

6. Ветухова І. А. Особливості правового регулювання праці жінок, які поєднують роботу з материнством, та його подальше вдосконалення: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. Х., 2001. 13 с.

7. Гендерна рівність: чи існує вона в Україні та для чого вона потрібна: веб-портал «24 канал». URL: https://24tv.ua/genderna_rivnist_chi_isnuye_vona_v_ukrayini_ta_dlya_chogo_vona_potribna_n1027434 (дата звернення 10.06.2019 року).

8. Лаврінчук І. П. Основні напрями гендерного аналізу трудового законодавства України. Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 листопада 2000 р., Київ. К. С. 162-170.

9. Лаврінчук І. П. Трудове законодавство України. Гендерна експертиза. К.: Логос, 2001. 70 с.

10. Сахарук І. С. Правове регулювання рівних прав і можливостей окремих категорій працівників. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. Випуск 533. С. 49–55.

11. Шашкова-Журавель І. О. Характеристика міжнародно-правової системи захисту жінок від дискримінації у сфері праці. Юриспруденція: теорія і практика. 2008. № 7. С. 16-21.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Летучий Володимир Ігорович,

*студент Університету митної
справи та фінансів, м. Дніпро*

Станом на теперішній час відбувається продовження розвитку ринкових відносин в Україні та світі, що безпосередньо пов'язане з зростанням рівня глобалізації суспільства та внаслідок цього збільшенням значення і ролі інформації, зокрема, новітніх технологій у всіх сферах діяльності людей. Це спричиняє збільшення ролі конкуренції між суб'єктами економічних відносин, оскільки володіння інформацією стає значною конкурентною перевагою над іншими учасниками економічних відносин.

В свою чергу, саме комерційна таємниця набуває значення як важливий засіб досягнення таких конкурентних переваг при змаганні з іншими учасниками економічних відносин. Комерційна інформація є цінною для особи, що нею володіє, а тому постає необхідність у забезпеченні надійного захисту комерційної таємниці, правовий режим якого позбавляв би можливості поширювати або передавати відомості комерційної таємниці без згоди останньої будь-яким іншим особам.

Система правових приписів, які утворюють юридичну основу захисту комерційної таємниці, є станом не сьогодні достатньо складною сукупністю міжнародних угод, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів різного рівня, що були прийняті різноманітними органами державної влади та закріплені у різні проміжки часу, що зумовлює певні труднощі в практиці протидії порушенням в сфері комерційної таємниці [1, с. 101].

Така недосконалість чинного законодавства на практиці створює значні складнощі та постійні проблеми для суб'єктів, які є власниками комерційної таємниці, яким важко забезпечити належний захист їхнього права на комерційну таємницю, що обмежує можливість реалізувати їх права на наявну в них інформацію, та, крім того, спричиняє завдання матеріальної та моральної шкоди таким суб'єктам.

Таким чином, сьогодні склалася ситуація, за якої суб'єкти правовідносин в сфері комерційної таємниці на практиці позбавлені реальної можливості отримати допомогу щодо захисту комерційної таємниці від держави, а тому зараз вони вимушені вибудовувати такий захист самостійно, застосовуючи для цього достатньо різноманітні заходи.

Зокрема, такий стан справ також узгоджується з ч. 1 ст. 162 Господарського кодексу України, відповідно до якої саме володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [2].

При такому самостійному захисті на практиці в суб'єктів правовідносин в сфері комерційної таємниці виникає ряд конкретних проблем при забезпеченні збереження комерційної таємниці.

Так, існує значний перелік осіб, що є зацікавленими в отриманні комерційної таємниці у відповідних суб'єктів правовідносин її сфері, до яких, зокрема належать: суб'єкти-конкуренти; особи, що мають плани здійснювати відповідну або схожу діяльність; співробітники юридичної особи через невдоволення своїм становищем в такій юридичній особі; інші сторонні особи, що мають наміри заробити на продажі комерційної таємниці суб'єктам-конкурентам, а також різноманітні організовані злочинні угруповання.

Зокрема, як зазначає Зінченко О. В., коло суб'єктів недобросовісних дій можна умовно поділити на три групи, до яких належать, по-перше, зовнішні недобросовісні конкуренти, якими найчастіше є конкуренти у певному секторі економіки, по-друге, внутрішні суб'єкт, а саме працівники підприємств, та, по-третє, змішані суб'єкти зовнішнього і внутрішнього кола – контрагенти [3, с. 70].

При цьому не слід забувати, що значно більшою загрозою для збереження комерційної таємниці є недобросовісні протиправні дії конкурентів, що можуть завдати такого рівня збитки після чого суб'єкт правовідносин в сфері комерційної таємниці не зможе продовжувати свою діяльність та навіть позбавитися ресурсів для відстоювання своїх прав відповідних судових інстанціях.

Відповідно до думки Яфонкіна А. О., важливим є те, що в умовах договорів доцільно домовлятися про можливість припинення їх дії в разі невиконання або неналежного виконання вимог однієї зі сторін щодо захисту комерційної таємниці, а також звернення з позовом про відшкодування шкоди в судах. Перед укладанням угод з іноземною фірмою доцільно, із залученням юристів-міжнародників досконало вивчити національне законодавство країни, з представником якої передбачається укласти угоду. В угоді з іноземною фірмою доцільно передбачити: зобов'язання сторін вживати всіх необхідних заходів для запобігання розголошенню комерційної таємниці; документи або дослідні зразки виробів повинні розглядатися сторонами як строго конфіденційні; зобов'язання сторін вживати необхідних заходів для запобігання порушенню прав користування цими документами або

новими зразками виробів; зобов'язання сторін не передавати без попередньої згоди іншої сторони оригіналів документів або дослідних зразків виробів, або їх копій третім особам; зобов'язання сторін забезпечити ознайомлення з комерційною таємницею предмета й умов угоди тільки строго обмеженого кола своїх співробітників [5, с. 157].

Повністю розділяючи таку думку, необхідно додати, що зазначати відповідні умови про захист комерційної таємниці слід не тільки з іноземними фірмами, а й з іншими суб'єктами правовідносин в сфері комерційної таємниці. При цьому не обов'язково, щоб такі суб'єкти були прямими конкурентами, оскільки цінність комерційної таємниці апріорі часто викликає мотивацію щодо вчинення дій для заволодіння останньою.

Більше того, існують ще деякі особи, що фактично на практиці достатньо часто перебувають на підприємстві і мають широкий доступ до інформації, що відноситься до комерційної таємниці. Такими особами є ті, хто проходять практику, навчання, стажування тощо. Чинним законодавством залишається невизначеним питання охорони інформації, що складає комерційну таємницю від протиправних діянь зазначених осіб.

Так, якщо звернутися до Наказу Міністерства освіти і науки України Положення «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» № 93 від 3 березня 1993 року, то ним не встановлено вимоги щодо нерозголошення конфіденційної інформації, в тому числі й комерційної таємниці [6].

Отже, це означає, що на практиці такого обов'язку в студентів також не має. Тобто, якщо курсанти, студенти, слухачі здійснять розголошення комерційної таємниці, то відповідальність за цей факт буде практично відсутня. Таким чином, це питання залишається неврегульованим.

Щодо покращення заходів забезпечення захисту комерційної таємниці, то слід взяти до уваги позицію Понзель А. О., яка вважає, що на підприємстві доцільно розробити спеціальний договір про збереження комерційної таємниці, оскільки підписання документів про нерозголошення комерційної таємниці забороняє співробітникам використовувати отриману інформацію у своїй діяльності без згоди керівництва [7, с. 41].

Розвиваючи цю думку, необхідно зазначити, що суб'єктам правовідносин в сфері комерційної таємниці потрібно створювати шаблони таких спеціальних договорів не тільки для працівників, а й для практикантів, студентів, курсантів тощо. При цьому в таких договорах варто було робити прямі відсилання до передбачених чинним законодавством України видів відповідальності, зокрема до норм КК України та КУпАП.

Достатньо часто суб'єктами дійсно створюються подібні договори, однак в переважних випадках їх якість, враховуючи сучасний рівень

неврегульованості сфери комерційної таємниці, на практиці не дозволяє захистити комерційну таємницю від злочинних посягань належним чином.

Висновки: Таким чином, враховуючи вищевикладене, слід зауважити, що доцільніше було б взагалі встановити чинним законодавством України окремі типові договори, що дозволило б уникати суперечностей та прогалин чинного законодавства України, а також зменшило б кількість проблемних питань щодо спорів стосовно розголошення комерційної таємниці на практиці.

Список використаних джерел:

1. Матвеев П. С. Теоретико-правові аспекти охорони та захисту науку та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності при інноваційному векторі розвитку економіки / П. С. Матвеев. Європейські перспективи. 2015. № 2. С. 99-106.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.03.2003 року № 436-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 05.06.2019 року).
3. Зінченко О. В. Теоретико-правові засади використання та захисту комерційної таємниці в сучасних економічних умовах / О. В. Зінченко. Наукові праці МАУП. Серія : Юридичні науки. 2016. № 4. С. 69-74.
4. Олефір А. О. До проблеми використання комерційної таємниці у господарських відносинах Проблеми законності. 2015. №129. С. 104-114.
5. Яфонкін А. О. Окремі проблеми комерційної таємниці суб'єктів господарювання у договірних відносинах в Україні / А. О. Яфонкін, В. С. Климко. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 4. С. 154-159.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України Положення «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» № 93 від 03.03.1993 року № z0035-93. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93> (дата звернення: 05.06.2019 року).
7. Понзель А. О. Недоліки та перспективи розвитку правового регулювання комерційної таємниці / А. О. Понзель. Юридичні науки: проблеми та перспективи. 2016. № 1. С. 39-42.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК РОБОТОДАВЕЦЬ

Мельник Костянтин Юрійович,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового
та господарського права
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Стаття 63 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що контракт про проходження служби в поліції - це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами. Зі змісту зазначеної норми, передусім, виходить, що роботодавцем у трудових правовідносинах поліцейських виступає держава. Хоча з іншого боку в законодавчому положенні йдеться також про те, що від імені держави у цих відносинах виступає поліція.

Слід звернути увагу на те, що і в теорії трудового права серед вчених немає одностайності у питанні кого слід вважати роботодавцем у відповідних відносинах? Так, Л. О. Чиканова вважає, що, поступаючи на державну службу, громадянин вступає в службове правовідношення з державою. Держава залишається стороною цього службового правовідношення протягом його існування, незалежно від того, чи заміщає службовець у той або інший проміжок часу посаду в державному органі [1, с. 103]. З точки зору П. Д. Пилюпенко усіх роботодавців, які мають трудову правосуб'єктність можна поділити на окремі групи: роботодавці-фізичні особи; роботодавці-юридичні особи і відокремлені підрозділи юридичних осіб; роботодавці-державні органи [2, с. 171]. А. М. Лушніков і М. В. Лушнікова вказують, що держава окреслює компетенцію органів державної влади і управління, що фіксується в актах, які визначають статус цих органів. У рамках цієї компетенції органи державної влади від імені держави своїми діями здобувають і здійснюють права та обов'язки у сфері публічної влади. А у сфері приватноправовій ці органи наділені трудовою правосуб'єктністю і діють від свого імені, а не від імені держави в цілому [3, с. 251]. На думку В. Воловика, роботодавцем в даному разі виступає держава в особі своїх органів. Причому вона виступає як така навіть тоді, коли посада службовця заміщується в результаті виборів. У ході останніх визначається особа, з якою повинен укладатися трудовий договір, але безпосередньо укладає його з обраним відповідний державний орган [4, с. 64].

Для того щоб брати участь у трудовому правовідношенні роботодавця, як і працівник, повинен мати трудову правосуб'єктність. Трудова правосуб'єктність роботодавця полягає у визнанні за ним

можливості надавати людині роботу. З огляду на вказане М. Г. Александров називав цю правосуб'єктність «роботодавчою», маючи на увазі в даному випадку під «роботою», яка надається працівнику, гарантовану зайнятістю виконанням відомої трудової функції з оплатою праці за її кількістю та якістю [5, с. 167]. Сьогодні до ознак правосуб'єктності роботодавців вчені відносять здатність: 1) приймати і звільняти працівників; 2) мати майнову самостійність; 3) забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2, с. 166—170]; 1) користуватися правом розробляти та затверджувати для себе структуру і штати відповідно до типових структур і штатів, що затверджуються вищим органом управління; 2) користуватися правом підбору, розстановки кадрів і організації їх праці; 3) мати фонд заробітної платні і фонд матеріального заохочення, а також інше майно, яке необхідне для виконання завдань, пов'язаних з організацією і застосуванням праці робітників і службовців; 4) мати оперативну самостійність у витраті вказаних фондів і нести самостійну майнову відповідальність за заподіяння шкоди перед робітниками та службовцями, а також перед іншими суб'єктами суспільних відносин, що регулюються трудовим правом [6, с. 23]; 1) надавати роботу, 2) оплатити працю працівника, 3) нести юридичну відповідальність відповідно до норм трудового права (бути деліктоздатним) [7, с. 55].

У світі сучасного національного законодавства, коли Цивільний кодекс України окремим видом юридичної особи виділив юридичну особу публічного права, роботодавцем у досліджуваних правовідносинах слід вважати Національну поліцію України. Так, вона має здатність надавати роботу, оплачувати працю, нести відповідальність за зобов'язаннями, які випливають з факту її участі у трудових правовідносинах. Громадянин України, який приймається на службу, зараховується в штат органу поліції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Систему поліції складають: 1) центральний орган управління поліцією; 2) територіальні органи поліції (ст. 13). Структуру центрального органу управління поліції затверджує керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України. Штатний розпис (штат) поліції затверджує керівник поліції. Кошторис поліції затверджує керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України. (ст. 14). Територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-

територіальних одиниць) територіальні органи у межах граничної чисельності поліції і коштів, визначених на її утримання. Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням з Міністром внутрішніх справ України. Штатний розпис (штат) та кошторис територіальних органів поліції затверджує керівник поліції (ст. 15).

Також слід відзначити, що визнання Національної поліції України суб'єктом трудових правовідносин-роботодавцем не спростовує саму ідею про служіння поліцейського державі як такій. Так, Національна поліція України уповноважена здійснювати суворо визначені завдання і функції держави. Задля цього держава наділяє її державно-владними повноваженнями, що реалізуються за допомогою професійної службової діяльності поліцейських. Здійснюючи професійну службову діяльність у органі поліції, поліцейський тим самим перебуває на службі у держави.

Список використаних джерел:

1. Чиканова Л. А. Применение трудового законодательства к служебным отношениям на государственной гражданской службе: теория и практика : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудовое право, право социального обеспечения» / Л. А. Чиканова. — М., 2005. — 312 с.
2. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права : моногр. / П. Д. Пилипенко. — Л. : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 1999. — 214 с.
3. Лушников А. М. Курс трудового права : учеб. : в 2 т. Т.1 / А. М. Лушников, М. В. Лушникова. — М. : Проспект, 2003. — 448 с.
4. Воловик В. Про трудовий статус державних службовців / В. Воловик // Право України. — 1997. — № 1. — С. 63—65.
5. Советское трудовое право : учеб. / под ред. Н. Г. Александрова. — М. : Юрид. лит., 1972. — 576 с.
6. Смирнов О. В. Государственное производственное предприятие как субъект трудового права / О. В. Смирнов // Советское государство и право. — 1971. — № 2. — С. 19—27.
7. Маврин С. П. Трудовое право России : учеб. / С. П. Маврин, М. В. Филиппова, Е. Б. Хохлов. — СПб. : Юрид. фак. с.-петерб. гос. ун-та, 2005. — 448 с.

ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКА В СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Пікуль Володимир Павлович,

*суддя Апеляційного суду
Полтавської області*

Нормативно закріплені права працівника на охорону праці можна розділити на загальні та спеціальні. До загальних відносяться ті, які поширюються на всіх без виключення працівників. Суб'єктивне право являє собою міру юридичної можливості, яка від простої (звичайної) можливості відрізняється тим, що забезпечується юридичними обов'язками, покладеними на певну зобов'язану сторону, і охороною з боку держави. Для з'ясування змісту суб'єктивних прав працівників у сфері охорони праці доцільно класифікувати їх за визначеними підставами. А. С. Явіч зазначав, що юридичні права складається з трьох взаємопов'язаних конкретних правомочностей:

- а) права на позитивні дії;
- б) права вимоги виконання (дотримання) юридичного обов'язку;
- в) права на захист, що виникає у зв'язку з порушенням юридичних обов'язків [1, с. 178].

Розглянемо в даному аспекті суб'єктивні права працівника в сфері охорони праці, почавши з першої групи прав. Так, право працівника на позитивні дії полягає в можливості відмови без будь-яких негативних наслідків для нього від виконання робіт у разі виникнення реальної небезпеки для його життя і здоров'я, причому час простою з цієї причини підлягає оплаті (частина друга ст. 7 Закону України «Про охорону праці»). Ще однією важливою гарантією забезпечення працівникові безпечних умов праці є нормативно закріплене право працівника розірвати за власним бажанням трудовий договір у випадку, якщо роботодавець не виконує законодавство з охорони праці, при цьому працівникові має бути виплачена вихідна допомога у розмірі не менше тримісячного заробітку (частина четверта ст. 7 Закону України «Про охорону праці») [2].

До другої групи прав вимоги виконання (дотримання) юридичного обов'язку можуть бути віднесені наступні нормативно закріплені правомочності. Так, відповідно до статті 7 Закону України «Про охорону праці» працівник має право на робоче місце, захищене від впливу шкідливих і небезпечних виробничих факторів [2]. Слід вказати, що зазначеному праву працівника кореспондує обов'язок роботодавця надати саме таке робоче місце, а працівник, в свою чергу, має право вимагати від нього дотримання цього обов'язку. Фактично ця ж стаття закріплює право працівника вимагати від роботодавця переведення на легку працю (тимчасово або постійно), якщо це обумовлено станом здоров'я.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про охорону праці» працівник має право вимагати від роботодавця надання достовірної інформації про стан умов та охорони праці на підприємстві, про наявність та можливий вплив на стан здоров'я шкідливих і небезпечних виробничих факторів, про передбачені компенсації і пільги за роботу в даних умовах. Також працівник має право на навчання безпечним методам і прийомам праці за рахунок коштів власника (ст.20 Закону України «Про охорону праці») [2].

До третьої групи правомочностей відноситься закріплене у статті 11 Закону України «Про охорону праці» право працівника на відшкодування шкоди, заподіяної йому ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням трудових обов'язків, а також право на відшкодування при цьому моральної шкоди (ст. 12 вказаного Закону) [2]. Важливо звернути увагу на той факт, що в українському трудовому законодавстві взагалі не передбачено права працівника на захист власної честі та гідності в процесі здійснення ним трудової діяльності. На підставі вищезазначеного, право працівника на охорону праці має включати в себе також і право на захист його честі, гідності, ділової репутації в процесі трудової діяльності, оскільки утиски вказаних моральних категорій особи, яка виконує трудову функцію, здатний призвести не тільки до її моральних страждань, а й завдати безпосередню шкоду здоров'ю.

Слід вказати, що окрім норм, які закріплюють загальні для всіх працівників права у сфері охорони праці, до змісту інституту охорони праці входять спеціальні норми, що встановлюють додаткові права у сфері охорони праці для окремих категорій працівників. Аналізуючи українське законодавство, можна виділити чотири такі категорії, а саме: особи, які працюють у важких і шкідливих умовах праці, жінки, неповнолітні, особи зі зниженою працездатністю (інваліди). Зважаючи на особливий статус цих працівників, передбачено ряд норм, які сприяють додатковому гарантуванню охорони праці на виробництві. Наприклад, для осіб, що працюють у важких і шкідливих умовах праці, законодавець абсолютно виправдано передбачив право на скорочений робочий день, додаткову відпустку, лікувально-профілактичне харчування (ст. 9 Закону України «Про охорону праці»), обов'язкові попередні та періодичні медичні огляди за рахунок коштів власника (ст. 19 вказаного Закону), забезпечення спеодягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального та колективного захисту (ст. 10 вже згаданого Закону) [2]. Враховуючи, що робота в шкідливих та небезпечних умовах являє собою цілком реальний фактор ризику для життя і здоров'я працівників, особливо велике значення має практична реалізація закріплених суб'єктивних прав працівника. Тому, редакція статті 10 Закону повинна носити більш імперативний характер, з тим щоб робота без спеодягу та інших передбачених засобів захисту була категорично заборонена з метою більш надійного захисту здоров'я даної категорії

працівників. У юридичній літературі відзначалася необхідність категоричної заборони роботи без спецодягу та інших передбачених засобів захисту [2, с. 92].

Враховуючи ту обставину, що трудові правовідносини є двосторонніми, де кожна із сторін приймає на себе певні обов'язки, слід зазначити, що надані працівнику права на охорону праці передбачають також і покладання на нього певних обов'язків у цій сфері. Обов'язки сторін трудових правовідносин у сфері охорони праці закріплені в Законі України «Про охорону праці», КЗпП [3], Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві [4] та інших нормативних актах.

У відносинах з охорони праці активна роль відведена власнику (роботодавцю), однак певні обов'язки щодо забезпечення охорони праці покладені законодавцем і на самого працівника. Так, відповідно до статті 18 Закону України «Про охорону праці» працівник зобов'язаний знати і виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці, правила поведіння з устаткуванням, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту.

Стаття 18 Закону України «Про охорону праці» покладає також на працівника обов'язок проходити в установленому порядку попередні та періодичні медичні огляди, а також негайно повідомляти власнику про нещасні випадки і реальну небезпеку, яка створює загрозу його життю і здоров'ю або оточуючих його людей, і приймати посилає заходи для усунення цієї небезпеки [2]. Як випливає зі змісту ст. 18, закріплені в ній обов'язки працівника є його невід'ємними обов'язками як сторони трудових правовідносин і, отже, невиконання їх може спричинити дисциплінарну відповідальність.

Законодавець чітко регламентує систему гарантій працівника для реалізації наданих йому прав. Так, Закон України «Про охорону праці» передбачає ряд гарантій працівника як при укладенні ним трудового договору, так і під час роботи на підприємстві. Перш за все, необхідно вказати про обов'язок роботодавця, який паралельно виступає і гарантією реалізації прав працівника – при укладенні трудового договору особа має бути належним чином проінформована власником про умови праці на підприємстві, наявність небезпечних та шкідливих виробничих обставин та можливі наслідки їх впливу на здоров'я та безпечні умови виконання трудової функції [2]. Тому, зазначена гарантія є досить важливою, оскільки дозволяє майбутньому працівнику пересвідчитись у безпечності запропонованої роботи, а в разі виявлення протилежних обставин – відмовитися від неї або вимагати додаткових гарантій, що передбачені законодавством, від роботодавця під час виконання покладених трудових обов'язків. Не менш важливою складовою системи гарантій виступає обов'язок власника (роботодавця) по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасних випадків та професійних захворювань, які можуть

спричинити втрату працездатності, власних працівників [5]. Тому, обов'язковість вказаної гарантії має свої переваги, зокрема додаткова грошова допомога працівнику в разі втрати працездатності, спричиненої виробництвом. Слід також додати, що право на додаткові пільги та компенсації працівникам, зайнятим на важких роботах або роботах зі шкідливими умовами праці, є ще однією гарантією, наданою законодавцем працівникові.

Список використаних джерел:

1. Явич А. С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы / А.С. Явич. - М.: Юрид. лит., 1978. - 124 с.
2. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694- XII.
3. Ударова Н. Что предпринять для улучшения охраны труда / Ударова Н., Фомин В. // Человек и труд. - 1998. - № 12. - С. 91-92.
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII.
5. Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Постанова КМУ від 30 листопада 2011 року № 1232 // Урядовий кур'єр. - 2011. - № 238.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.1999 №1105-XIV.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОГАЛИН В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩО ВИЗНАЧАЄ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Подорожній Артем Юрійович,

*кандидат юридичних наук, викладач
кафедри правового забезпечення
господарської діяльності, факультет №8
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Аналіз наукових поглядів вчених та положень чинного законодавства України, що визначає правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності, дає змогу констатувати наявність великої кількості проблемних питань, які носять як теоретичний, так і практичний характер. Варто підкреслити, що недоліки у правовому регулюванні в першу чергу пов'язані із наявністю прогалин в ньому, до існування яких вчені ставляться досить по-різному. Тож, що взагалі представляє собою прогалина у законодавстві?

У найбільш загальному розумінні прогалина – це проміжок між чим-небудь, тобто це те, що потребує заповнення. Варто відзначити, що при визначенні поняття «прогалина в законодавстві» слід мати на увазі, що йдеться, лише про ті відносини, які можливо врегулювати за допомогою норм права [1].

Є. О. Гіда підкреслює, що неврегульованість окремих суспільних відносин має як об'єктивний так і суб'єктивний характер та обумовлюється розвитком суспільства, іншими причинами. В часи, коли правова система розвивається послідовно, повільно, вона має стабільний характер, суспільні відносини максимально врегульовані. В періоди революційних змін в суспільстві правова система не встигає своєчасно врегульовуватися, заповнити відсутні елементи, що і призводить до появи прогалин в законодавстві. Водночас, зближення держав веде до трансформації національних правових систем, виникнення нових суспільних відносин, які потребують юридичного врегулювання [1]. Крім перерахованих вище об'єктивних причин, Є. О. Гіда виділяє також окремі суб'єктивні причини прогалин в законодавстві, зокрема: невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання; невміння законодавця передбачити появу нових життєвих ситуацій у результаті постійного розвитку суспільних відносин, здійснити щодо них певні законодавчі дії; технічні помилки законодавця, допущені при розробці нормативно-правових актів і у використанні прийомів юридичної техніки.

О. Ф. Скакун зазначає, що прогалина у законодавстві – це повна або часткова відсутність у чинних нормативно-правових актах необхідних юридичних норм, яку не можна ототожнювати з «помилкою в праві», що є результатом неправильної оцінки об'єктивних умов і вияву не тієї законодавчої волі, які слід було б втілити в нормативно-правовому акті [2, с. 400]. В якості причин прогалин у законодавстві вчена вказує такі: 1) невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття сучасних життєвих ситуацій, що вимагають правового регулювання (первісна прогалинність); 2) невміння законодавця передбачити появу нових життєвих ситуацій у результаті постійного розвитку суспільних відносин, здійснити щодо них певні законодавчі дії (подальша прогалинність); 3) технічні прорахунки законодавця, допущені під час розроблення законів та у використанні прийомів юридичної техніки [3, с. 594].

О. В. Колотова доводить, що прогалини у законодавстві є об'єктивно існуючими недоліками, які зумовлені повною або частковою відсутністю в ньому правового регулювання суспільних відносин, які знаходяться у сфері правового впливу. Основними ознаками, що характеризують прогалини у законодавстві, на думку автора, є [4, с. 55]: 1) повна або часткова відсутність правового регулювання суспільних відносин (випадку), які знаходяться у сфері правового впливу та які потребують

правового регулювання; 2) оціночний характер прогалин у праві, позитивна оцінка наявності яких залежить від правосвідомості суб'єкта правозастосування; 3) прогалини в праві - це недолік у праві, відсутність у ньому того, що повинно бути необхідним його компонентом, що обґрунтовує необхідність подолання існуючого недоліку; 4) прогалини у праві є нетиповими ситуаціями та зумовлюють нетиповість правозастосовної діяльності, яка втрачає свою традиційну послідовність, як системи логічно пов'язаних, послідовних дій; 5) прогалини у праві є об'єктивними життєвими ситуаціями, які спричинені в наслідок об'єктивного розвитку суспільних відносин, а в деяких випадках суб'єктивних причин, пов'язаних з правотворчими та правозастосовними діями законодавчих, виконавчих та судових органів державної влади. Таким чином, продовжує О. В. Колотова, прогалини у законодавстві - явище нетипове, таке, що перешкоджає стандартному правозастосуванню в умовах законності та нормативної визначеності. Їх подолання потребує застосування особливого інституту аналогії у праві у відповідності до вироблених правовою наукою умов та правил [4, с.55].

Не менш цікавою є точка зору М. В. Цвіка, який відмічає, що прогалина в законодавстві — це відсутність регулювання певних суспільних відносин за умови, коли ці відносини мають бути врегульованими з позицій принципів права. Про прогалину для регулювання життєвих ситуацій у суспільних відносинах можна говорити і в тих випадках, коли вони перебувають у сфері правового регулювання, тобто коли залишилися нерегульованими ті відносини, які повинні бути врегульовані правом [5, с. 416]. Причини прогалин, підкреслює науковець, різні. Це стосується первісних і наступних прогалин. Первісні прогалини зумовлені тим, що законодавець не врахував у формулюваннях нормативних актів всю багатоманітність життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання. Це може трапитися також через прорахунки, допущені при розробленні закону, у використанні прийомів юридичної техніки. Наступні прогалини з'являються об'єктивно внаслідок постійного розвитку суспільних відносин, виникнення нових життєвих ситуацій, які не могли бути заздалегідь передбачені законодавцем. Оскільки зовсім уникнути прогалин неможливо, тобто прогалини є нормальним явищем у праві, то слід знайти засоби їх оперативного заповнення (усунення чи подолання). Єдиним засобом заповнення прогалин, зауважує М. В. Цвік, є правотворча діяльність державних органів [5, с. 416].

Висновок. Таким чином, узагальнюючи весь наведений матеріал, можемо констатувати, що наявність прогалин у чинному законодавстві, в тому числі і тому, що визначає правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності, є явищем хоча і негативним, однак в той же час воно є можливим і неминучим, як із суб'єктивної, так і об'єктивної точки зору. Проте, на наше переконання, прогалини у законодавстві не завжди можна розцінювати лише із

негативного боку. Існує також позитивна сторона, яка полягає у тому що: по-перше, наявність прогалин свідчить про активний розвиток суспільних правовідносин, які регулюються відповідними правовими нормами; по-друге, сам факт існування прогалин активізує не лише діяльність законодавця, а й наукові пошуки, що в свою чергу сприяє активному розвитку законодавства у певній сфері.

Список використаних джерел:

1. Гіда Є. О. Теорія держави та права : [підручник] / [за вимогами кредитно-модульної системи навчання] / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.: за заг. ред. Є.О. Гіди. - К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011.-576 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун. - Х.: Консум, 2001. - 656 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник] / О. Скакун. - Харків : Еспада, 2006. - 776 с.
4. Колотова О. В. Відмежування прогалин у праві від суміжних правових явищ / О. В. Колотова // Часоп. Київ. ун-ту права. - 2009. - № 3. - С. 55-59.
5. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2011. — 584 с.

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Подорожній Євген Юрійович,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового та
господарського права факультету №2
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Для кожної сучасної цивілізованої, демократичної держави одним із головних завдань є всебічне забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, підтримка суспільного порядку та захист соціальних цінностей. Це стосується й України, що, власне кажучи, й підтверджує Конституція України, в якій закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Для

© Подорожній Є. Ю., 2019

виконання цього завдання у розпорядженні держави є ряд відповідних інструментів різного характеру, далеко на останнє місце серед яких займає юридична відповідальність. Специфічний характер відповідальності, обумовлений її негативним аспектом та вимагає ретельного та змістовно підходу до питання правового врегулювання даного інституту. При цьому особлива увага має бути приділена принципам, які виконують роль відправних начал для будь-якого правового явища. Проблематика принципів у теорії права взагалі та у розрізі його окремих галузей досліджувалася цілою низкою правників.

Нажаль, рамки наукового дослідження не дають нам змогу розкрити зміст всіх наукових позицій щодо сутності та змісту принципів взагалі, та принципів юридичної відповідальності, зокрема. Тож ми, спираючись на аналіз низки наукових позицій, можемо зробити наступні висновки про сутність принципів як категорії права взагалі та юридичної відповідальності зокрема:

- по-перше, вони є об'єктивно обумовленими, оскільки їх первинним джерелом виступають об'єктивно існуючі закономірності суспільного життя. З цього приводу слушно зазначає Г. Щьокин, який пише, що принципи – це результат узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, які стають загальним началом їх діяльності [1, с. 368]. Також, з цього приводу варто відзначити вислів А. У. Алієва, який пише, що принципи права – об'єктивні категорії, зумовлені всім ходом розвитку людської історії, вдосконаленням економічних і соціально-політичних відносин, ідеологічних та правових поглядів. Про це, відмічає дослідник, переконливо свідчить вивчення всього періоду суспільного розвитку, де кожному етапу його поступального руху відповідає певний тип права і держави. Право не може вийти за рамки тих суспільних відносин, в межах яких воно діє (реалізується). Отже, правові принципи – категорія об'єктивна, яка в кінцевому рахунку складається в силу дії ряду об'єктивних причин [2, с. 40];

- по-друге, містять у собі суб'єктивний аспект. Той факт, що принципи гуртуються на об'єктивних закономірностях суспільного життя, не виключає впливу на них суб'єктивного фактору, адже ці закономірності вивчають люди, а отже принципи – не стільки безпосередньо зазначені закономірності, скільки людське знання про них;

- по-третє, мають стабільний характер і залишаються незмінними протягом тривалого часу. При цьому їх (принципи) ні в якому разі не можна розглядати як статичні та абсолютно незмінні – їх стабільність має умовний характер. Адже суспільство постійно розвивається та змінюється, відповідно разом із ним змінюються та трансформуються властиві йому закономірності і зв'язки, вивчення та наукове обґрунтування яких призводять до формування нових принципів;

- по-четверте, мають досить високий рівень абстрагованості та узагальнення, тобто вони звільнені від конкретики та подробиць тих сфер, в яких ці принципи діють. О. Ф. Скакун відмічає, що принципи у сфері права виступають як загальне мірило діяльності, поведінки, відносин, при цьому вони не конкретизують права та обов'язки, на відміну від правових норм [3, с. 221];

- по-п'яте, характеризуються вищою імперативністю, тобто вимоги, що містять принципи, є незаперечними і мають виконуватися в обов'язковому порядку усіма, хто перебуває у сфері їх дії. У той же час слід зазначити, що за своїм характером ті зобов'язання, які пред'являють принципи, мають позитивний характер;

- по-шосте, формують основу (базу) правового поля. Принципи розчиняються в безлічі норм, пронизують усю правову матерію, вони стрижнем усієї системи права, додають праву логічності, послідовності, збалансованості [3, с.222].

Висновок. Таким чином, узагальнюючи весь наведений матеріал вважаємо, що під принципами формування інституту юридичної відповідальності слід розуміти сукупність, вироблених на підставі наукового аналізу об'єктивно існуючих закономірностей суспільного життя, вимог і правил, на яких має ґрунтуватися процес запровадження правового регулювання юридичної відповідальності. Отже, принципи в силу своїх специфічних властивостей, значним чином обумовлюють характер і зміст інституту юридичної відповідальності в трудовому праві. Саме вони виступають свого роду несущими елементами у правовій конструкції юридичної відповідальності. Тож, перед тим як її запроваджувати, спершу необхідно визначити коло ключових принципів, що визначатимуть основні орієнтири та пріоритети, засадничі вимоги, на підставі та з огляду на які здійснюватиметься формування зазначеного правового інституту, для того, щоб гарантувати його відповідність сутнісній ідеї права, забезпечити стабільність, практичну дієвість та ефективність.

Список використаних джерел:

1. Щёкин Г. В. Социальная теория и кадровая политика : монография / Щёкин Г. В. – К. : МАУП, 2000. – 576 с.
2. Алиев А. У. Принципы юридической ответственности и проблемы их реализации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Алиев Абу Умарович. – Махачкала, 2005. – 178 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Пер. з рос. / Скакун О. Ф. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД ЯК СУБ'ЄКТ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сайнецький Олег Павлович

Згідно з нормою ч. 2 ст. 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1]. В науковій юридичній літературі відзначається, що залежно від форми волевиявлення народу розрізняють інститути безпосередньої та представницької демократії. Складовими механізми безпосереднього здійснення влади народом є передбачені Конституцією України положення щодо системи політичних прав громадян (ст.ст. 36-40 Конституції України). Крім того, Конституцією України визначаються повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування щодо призначення виборів та референдумів в Україні, ініціювання референдуму, здійснення суб'єктивного пасивного виборчого права громадян України, формування Центральної виборчої комісії, положення щодо судового захисту виборчих прав громадян, які також входять до механізму реалізації прямого народовладдя. Характерними рисами безпосередньої демократії є: 1) пряме волевиявлення народу, тобто участь громадян у прийнятті рішень; 2) прийняття рішень імперативного (обов'язкового) характеру [2, с. 199-200]. З наведеного вбачається, що влада в Україні може здійснюватися безпосередньо народом, який є єдиним джерелом влади в нашій державі, шляхом безпосередньої реалізації своїх повноважень через інститути представницької демократії, зокрема референдум. Таким чином, український народ може на референдумі ухвалити кодифікований закон, що власне й обумовлює віднесення названого суб'єкта до числа суб'єктів системи кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення.

У відповідності до норми ст. 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Згідно з нормативними приписами ст. 72 Конституції України всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених Конституцією України. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третиinah областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області. Окрім того, у відповідності до нормативних вимог ст. 74 Конституції України, референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії [1]. З наведених конституційно-правових норм вбачається, що український народ має право приймати закони, крім тих, які заборонені Основним Законом, що може стосуватися й

питань соціального забезпечення в нашій державі, зокрема й у такій формі систематизації законодавства як кодифікований законодавчий нормативно-правовий акт.

В нормі ч. 1 ст. 1 Закону України «Про всеукраїнський референдум» вказано, що всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому законом. У відповідності до приписів ч. 3 ст. 3 Закону України «Про всеукраїнський референдум» за предметом всеукраїнський референдум може бути, серед іншого, прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум) [3]. Отже, на всеукраїнському референдумі може бути прийнято рішення про прийняття кодифікованого законодавчого акта у сфері соціального забезпечення, який отримає силу закону на рівні з законами України, які приймаються Верховною Радою України.

Слід відзначити, що реалізація кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення українським народом є доволі складним та тривалим процесом, а також його проведенню має передувати тривала підготовка проекту відповідного законодавчого акта. Вказане зумовлено тим, що такий суб'єкт не зможе розробити цілісний, узгоджений, сучасний нормативний документ, узгодити його з іншими законодавчими актами, тобто йдеться про те, що під час такого виду референдуму відбувається тільки його схвалення українським народом, що обґрунтовує необхідність участі в такій діяльності інших суб'єктів – Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, народних депутатів України тощо.

До особливостей участі в кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення українського народу як самостійного суб'єкта слід віднести таке: 1) здійснення шляхом реалізації інституту безпосередньої демократії – всеукраїнського референдуму; 2) колегіальний характер участі суб'єкта в такому волевиявленні; 3) регламентування прийняття відповідного кодифікованого закону Конституцією України та актом спеціального законодавства – Законом України «Про всеукраїнський референдум»; 4) досить тривала, складна та дорога процедура здійснення кодифікації законодавства таким суб'єктом; 5) обов'язковий характер кодифікованого акта прийнятого за результатами всеукраїнського референдуму; 6) необхідність залучення інших осіб для підготовки проекту кодифікованого законодавчого акта з питань соціального забезпечення для його ухвалення українським народом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Конституційне право України: Навч. посібник. / Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. — К.: Юрінком Інтер. – 2008. — 632 с.
3. Про всеукраїнський референдум: Закон України №5475-VI від 06 листопада 2012 року // Відомості Верховної Ради. – 2013. – №44-45. – Ст. 634.

Адміністративно-правові аспекти організації та здійснення публічної влади

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВІДСУТНОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОГО СТАТУТУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Андрєєв Андрій Васильович,

*кандидат юридичних наук,
заступник прокурора міста Києва*

Із прийняттям нового Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [1], питання дисциплінарної відповідальності працівників Державної служби України набуло належного деталізованого рівня правового регулювання. О. О. Губанов у даному контексті відзначає, що відносини щодо реалізації заходів дисциплінарної відповідальності у державній службі, а також система дисциплінарних стягнень та порядок їх застосування мають визначатись кодифікованими нормами, які би містились в одному законодавчому акті із огляду на досвід найбільш розвинених держав-членів ЄС. У такому випадку, прийняття Дисциплінарного статуту державного службовця дозволить встановити більш конкретні норми щодо класифікації дисциплінарних проступків в залежності від їх тяжкості, класифікацію дисциплінарних стягнень та дисциплінарних впливів на державного службовця тощо [2, с. 66]. Аналіз такої пропозиції із аспекту наближення вітчизняного законодавства до стандартів Європейського Союзу є більш доцільним, оскільки сьогодні у вітчизняній правовій системі відбувається масштабна імплементація міжнародних стандартів з метою подальшої євроінтеграції нашої держави.

Тому, вирішення даної проблеми вбачаємо у прийнятті Дисциплінарного статуту державного службовця України. У даному контексті можливими є два варіанти щодо формулювання змісту даного документу:

1) запозичення європейського досвіду, зокрема використання Статуту федерального дисциплінарного права від 20.07.1967 Федеративної Республіки Німеччина (Bundesdisziplinargesetz [3]). Проте, слідуючи таким напрямком, варто враховувати що Державна служба України суттєво відрізняється від свого німецького аналогу. Більше того, традиції правового регулювання даного інституту в Федеративній Республіці Німеччина є значно давнішими, а отже перейняття такого досвіду може бути значно ускладненим різноманітними факторами;

2) скласти новий Дисциплінарний статут державного службовця України на основі норм Розділу VII Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [1], які на досить високому рівні врегульовують дисциплінарну відповідальність державних службовців, а також дисциплінарних статутів інших сфер, на сьогодні чинних в нашій державі – наприклад, Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України від 22 лютого 2006 року № 3460-IV [4] та Дисциплінарного статуту Збройних Сил України від 24.03.1999 № 551-XIV [5]. Даний варіант вбачаємо більш реалістичним та доцільним у сучасних реаліях.

Таким чином, для вирішення проблеми відсутності Дисциплінарного статуту державного службовця, пропонуємо прийняти такий нормативно-правовий акт, із урахуванням положень Розділу VII Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [1], Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України від 22 лютого 2006 року № 3460-IV, Дисциплінарного статуту Збройних Сил України від 24.03.1999 № 551-XIV, а також досвіду більш розвинених держав, у тому числі Федеративної Республіки Німеччина. Структуру такого нормативно-правового акту бачимо наступною: 1) загальні положення – розкривається поняття службової дисципліни, дисциплінарного проступку, дисциплінарного стягнення, дисциплінарного провадження тощо; 2) підстави для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності – перелік підстав; розкриття сутності кожної із них тощо; 3) дисциплінарні стягнення – види, суб'єкти, уповноважені накладати дисциплінарні стягнення, порядок накладання дисциплінарних стягнень, обставини, що пом'якшують або обтяжують дисциплінарну відповідальність, строки накладання дисциплінарних стягнень, виконання та зняття дисциплінарних стягнень, правові наслідки накладання дисциплінарних стягнень, співвідношення між підставами для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності та видами дисциплінарних стягнень; 4) суб'єкти, уповноважені ініціювати дисциплінарні провадження та застосовувати дисциплінарні стягнення – поняття, статус та повноваження таких суб'єктів дисциплінарних провадженнях; дисциплінарна комісія з розгляду дисциплінарних справ та її повноваження; загальні збори (конференція) державних службовців державного органу; 5) дисциплінарне провадження – проведення службового розслідування, відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків, дисциплінарна справа, гарантії прав державних службовців під час застосування дисциплінарного стягнення, пояснення державного службовця, право на ознайомлення з матеріалами дисциплінарної справи, рішення про накладення дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження; 6) оскарження дисциплінарних стягнень - порядок подання та розгляду скарг, порядок оскарження дисциплінарних стягнень, строки оскарження дисциплінарних стягнень, зняття дисциплінарного стягнення. При

цьому, варто зазначити, що у разі прийняття такого нормативно-правового акту необхідно виключити із змісту Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [1] Розділ VII, з метою уникнення подальший правових колізій.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 4. ст.43.
2. Губанов О. О. Відповідальність державних службовців як основна характеристика, яка притаманна державній службі в європейському адміністративному просторі, як сфера модернізації української державної служби / О.О. Губанов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. № 5. С. 87–94.
3. Bundesdisziplingesetz // [Електронний ресурс]. URL:: <http://www.gesetze-im-internet.de/bdgi/index.html>
4. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. Закон України від 22 лютого 2006 року № 3460-IV // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 29. ст.245.
5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999 р. № 22. стаття 197.

МЕТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КООРДИНАЦІЙНОЇ РОЛІ ЯК ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Баганець Віталій Олексійович,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри управління безпекою,
правоохоронної та антикорупційної
діяльності Міжрегіональної Академії
управління персоналом*

Мета є характерною для правового регулювання усіх без виключення адміністративно-правових відносин, та позначає певне явище чи сукупність явищ, задля яких суб'єкт адміністративно правових відносин вчиняє визначені дії. Тобто, нею є певне передбачення бажаного результату діяльності, що полягає у пошуку засобів та способів його досягнення. Важливість встановлення мети адміністративно-правового регулювання координаційної ролі як функції держави обумовлена тим, що шляхом визначення даної категорії відбувається завчасна побудова комплексу дій, які варто здійснити у даному процесі. У прямій залежності від мети адміністративно-правового регулювання координаційної ролі як функції держави перебувають завдання

правового регулювання, оскільки вони встановлюються для досягнення мети.

Досягнення мети правового регулювання будь-яких суспільних відносин має місце тоді, коли встановлені нормами права правила поведінки втілюються в життя, тобто коли відбувається перехід правила поведінки із потенційного у реальне.

Щодо мети координаційної ролі як функції держави, звернемось до наукової літератури, а саме до праць, присвячених питанням, близьким до досліджуваного. Так, М. М. Бурбика визначає мету координації органами прокуратури діяльності по боротьбі зі злочинністю як підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів на основі об'єднання їх спільних зусиль, спрямованих на попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, а також усунення, запобігання, дублювання їх повноважень під час виконання професійних завдань та функцій [1, с. 44-45]. Тобто, структурно мета складається із двох частин: передусім метою є підвищення ефективності діяльності суб'єктів координації, із чим можемо погодитись у повній мірі; по-друге, слідуючи даному визначенню, у меті визначаються напрями за якими відбувається власне підвищення ефективності. Отже, метою координаційної діяльності є підвищення ефективності діяльності її суб'єктів, що здійснюється у визначений спосіб у відповідності до сфери застосування даної функції.

З точки зору О. Ф. Фрицького, метою координації є створення таких умов, за яких різні суб'єкти не лише не заважали б один одному в роботі, а, навпаки, діяли б узгоджено для досягнення своїх цілей. При цьому, як наголошує автор, координація повинна ґрунтуватися на єдності мети та інтересів [2, с. 127-128]. Тобто, у даній позиції мета також умовно складається із основною частини та факультативної. Основною метою координації є налагодження спільної діяльності різних суб'єктів, із забезпеченням узгодженості їхніх дій з метою досягнення спільних мети й інтересів. Також дослідником підкреслюється, що суб'єкти координації не можуть вчиняти дій, які можуть завадити іншим суб'єктам у роботі.

В. Т. Комзюк метою координаційної діяльності митних органів називає об'єднання зусиль всіх митних органів для здійснення цілеспрямованої діяльності щодо підвищення ефективності роботи митних органів, удосконалення діяльності їх внутрішньогадузової роботи, підвищення якості надання адміністративних та інших послуг, попередження дублювання функцій та повноважень вищих та нижчих митних установ, налагодження нормальної роботи в середині відповідного митного органу та митних органів зокрема [3, с. 167]. Структура даної позиції є схожою до вище проаналізованих: основною метою координації визначається об'єднання зусиль всіх митних органів. Водночас, перелік напрямів можна також визначити і як завдання координації, до яких у даному конкретному випадку віднесено: підвищення ефективності роботи митних органів; удосконалення

діяльності їх внутрішньогалузевої роботи; підвищення якості надання адміністративних та інших послуг; попередження дублювання функції та повноважень вищих та нижчих митних установ; налагодження нормальної роботи.

Д. В. Суходубов сформулював мету координації прокуратурою діяльності правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю як підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів [4, с. 21]. Із проаналізованих раніше визначень, дане є найменш вдалим, адже по суті являє собою перелік завдань, при чому доволі неповний. У контексті координаційної ролі як функції держави таку концепцію застосувати неможливо, адже вона базується на специфіці саме діяльності правоохоронних органів.

В. І. Вишковська роз'яснила мету реалізації правозахисної функції із огляду на норми Конституції України, та до неї віднесла: 1) створення належних умов підтвердження та відновлення порушених прав людини і громадянина; 2) забезпечення громадського порядку та громадської безпеки в суспільстві; 3) підтримання правопорядку; 4) реальне втілення в життя принципу верховенства права [5, с. 67]. Оскільки тема праці дослідниці пов'язана із захистом прав людини, мета була сформульована із урахуванням відповідних норм Основного Закону держави. У нашому випадку використання такого методу є більш проблематичним, оскільки у нормах вітчизняного законодавства питання координації врегульовується занадто вузькоспеціалізовано.

Проаналізувавши позиції даних авторів дійдемо до висновку, що використання таких концепцій є доцільним у першу чергу структурно, оскільки науковцями доволі вдало було визначено основну мету координаційної діяльності. Для роз'яснення напрямів втілення мети, звернемось до сутності поняття «координаційна роль як функція держави», встановленого нами у даній роботі.

Тож, **метою адміністративно-правового регулювання координаційної ролі як функції держави** є виконання комплексу дій для об'єднання зусиль відносно чи повністю рівних суб'єктів координаційної діяльності та створення умов, за яких вони діяли б узгоджено, що дозволить підвищити ефективність їх діяльності, упорядкувати суспільні й державно-управлінські відносини, спрямувати їх на досягнення спільних цілей або інтересів.

Список використаних джерел:

1. Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності // Форум права. 2011. № 4. С. 43-48.
2. Фрицкий О. Ф. Местные Советы народных депутатов и управление. Киев: Вища школа, 1977. 160 с.
3. Комзюк В. Т. Теоретичні засади координаційної діяльності митних органів // Адміністративне право і процес. 2013. № 2 (4). С. 165-171.

4. Суходубов Д. В. Координаційна діяльність прокуратури щодо боротьби зі злочинністю : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.10. Х., 2012. 215 с.

5. Вишковська В. І. Правозахисна функція держави сутність та механізм здійснення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 224 с.

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО РЕЕСТРУ ПЕДОФІЛІВ (ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ) В УКРАЇНІ

Безпалова Ольга Ігорівна,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки
України, завідувач кафедри
поліцейської діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Останнім часом спостерігається загрозлива тенденція щодо збільшення кількості злочинів, що вчиняються проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Так, відповідно до статистичних даних щороку в Україні вчиняється близько 400 подібних злочинів; майже кожного дня з новин ми чуємо жахливі новини про чергове зґвалтування (інколи поєднане із вбивством) неповнолітньої дитини. Така категорія злочинів не лише завдає школи фізичному здоров'ю дітей, а ще спричиняє моральні травми, які можуть призвести до негативних психологічних наслідків. Це зумовлено надзвичайною аморальністю дій осіб, які цинічно порушують статеvu свободу та недоторканість жертви, користуючись її безпорадним станом. І що більш за все вражає: такі дії дуже часто вчиняються особами із близького оточення дитини (батьками, особами, що їх замінюють, працівниками медичних організацій та освітніх установ). Така ситуація вимагає від держави вжиття заходів щодо створення безпечних умов для життя і здоров'я дітей та забезпечення реалізації ст. 52 Конституції України, в якій передбачено, що насильство над дитиною переслідується за законом.

Таким чином, нагальним питанням є не лише встановлення на законодавчому рівні кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на сексуальній основі проти малолітніх, а й вироблення ефективних заходів їх профілактики. Одним із таких заходів має стати створення єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканості малолітньої дитини. Процедура створення, наповнення

такого реєстру та користування інформацією, що в ньому міститься, має бути чітко визначена на законодавчому рівні шляхом прийняття Закону України «Про єдиний реєстр педофілів (осіб, засуджених за злочини проти статеві свободи та недоторканності малолітньої дитини) в Україні». Варто зазначити, що в країнах Європейського Союзу та у Сполучених Штатах Америки вже тривалий час існує практика щодо формування подібних реєстрів (переважно відкритих) та користування інформацією, що у них міститься. І у зв'язку з цим цілком логічною та обґрунтованою виглядає позиція керівництва Національної поліції України щодо необхідності створення подібного реєстру і в Україні.

Потреба у прийнятті даного Закону зумовлена тим, що саме завдяки створенню такого реєстру буде забезпечено умови для запобігання даною категорією злочинців вчинення аналогічних злочинів у майбутньому шляхом інформування осіб, на яких покладається виховання дитини (батьків, опікунів, вчителів, медичних працівників), про потенційних злочинців.

Завданням даного нормативно-правового акту має стати вироблення комплексної правової регламентації процедури створення єдиного реєстру педофілів (осіб, засуджених за злочини проти статеві свободи та недоторканності малолітньої дитини) та користування інформацією, що у ньому міститься, правове забезпечення ефективності діяльності правоохоронних органів, які уповноважені вживати заходів щодо наповнення реєстру та оперативного користуватися інформацією, що в ньому міститься.

На нашу думку, має бути передбачено створення єдиного реєстру, який має складатися з відкритої та закритої частин.

Відкритим реєстром зможуть користуватися батьки, опікуни, вчителі, медичні та соціальні працівники з метою своєчасного виявлення осіб із оточення дитини, які раніше були засуджені за тяжкі та особливо тяжкі злочини проти статеві свободи та недоторканності малолітньої дитини.

Закритий реєстр має бути доступний для працівників правоохоронних органів та містити інформацію про осіб, які вчиняли сексуальні домагання щодо малолітньої дитини, які не спричинили тяжких фізичних наслідків. Також інформація, що міститься у такому реєстрі, має бути доступна керівництву навчальних закладів, які повинні перевіряти осіб, яких приймають на роботу. Однією із умов прийому на роботу має стати наявність відповідної виписки із реєстру, що в ньому не міститься інформація про конкретну особу.

Необхідно звернути увагу, що формування єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статеві свободи та недоторканності малолітньої дитини та надання йому статусу відкритого для користування несе у собі певні загрози, які слід своєчасно прорахувати та унеможливити їх виникнення. Так, зокрема, існує ймовірність приховування інформації про випадки насильства в сім'ї (зокрема

сексуального характеру), що може істотно підвищити латентність такого роду злочинів, або випадки подання завідомо неправдивої інформації про осіб, що вчиняють таке насильство (що може призвести до безпідставного самосуду над невинною особою).

Підсумовуючи викладене вище, варто наголосити, що сьогодні важливо визначити чіткий механізм формування реєстру та користування інформацією, що у ньому міститься; створити умови для обов'язкового дотримання основоположних прав і свобод людини; визначитися із адміністратором такого реєстру; особою (особами), що будуть відповідати за ведення реєстру.

Створення єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевій свободи та недоторканності малолітньої дитини, є одним із нагальних питань, які має вирішити держава з метою ефективної протидії сексуальному насильству над дітьми.

СУБ'ЄКТИ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕДУР У СУДАХ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ

Гомада Валентин Андрійович,

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник Науково-
дослідного інституту публічного права*

Наразі в діяльності суддів існує велика кількість інших не врегульованих управлінських питань, які негативно впливають на ефективність діяльності судів (суддів) та призводять до погіршення не тільки рівня виконуваних завдань та функцій суду, але й до зниження можливості учасників управлінських процедур реалізовувати свої права, свободи та законні інтереси.

Суб'єктивний склад управлінської процедури утворюють дві групи: перша — це передусім державний орган (суд), а другою є саме фізична (громадянин України, іноземець, особа без громадянства) або юридична особа, яку можуть називати «приватною особою». Відносини, що виникають між цими суб'єктами, мають ознаку субординаційності, тобто службове підпорядкування молодшого спеціаліста більш досвідченому. Дана ознака базується на правилах службової дисципліни. Права та обов'язки встановлюються та відповідають чинному законодавству.

Залежно від ініціативи та наслідків приватні суб'єкти управлінських процедур поділяються на осіб, які, звертаючись до адміністративного органу, реалізують свої особисті права та законні інтереси. В такому випадку, їх називають «заявниками», а ті особи, які подають скаргу до суду про бездіяльність або неналежну діяльність органу, називаються «скаржниками». Можливі випадки залучення особи до провадження

відповідним органом за її власною ініціативою або за побажанням цього органу, якщо рішення по справі може якимось чином вплинути на права та інтереси цієї особи. В такому випадку така особа називається «зацікавленою особою». До їх складу входять:

а) ті особи, яких залучають до управлінських процедур за побажанням однієї із сторін (наприклад, представник, тобто особа, на права та законні інтереси якої може вплинути відповідне рішення у справі);

б) особа, яка своїми діями сприяла чи може сприяти розгляду певного питання (свідки, експерти, перекладачі, спеціалісти);

в) третя група — це законні представники, тобто батьки, опікуни чи піклувальники, які діють з підстав, передбачених у законодавстві.

Коло суб'єктів, які входять до складу внутрішньоорганізаційної управлінської процедури у судах, можна класифікувати залежно від повноважень на місцях: голова суду; заступник голови; судді судової палати; апарат суду.

Існує багато вимог до організаційної структури органів суду. Найголовнішими з них можна визначити саме такі вимоги:

1) організаційний склад суду повинен забезпечувати виконання головних завдань та цілей суду, а отже, підкорятись вимогам та потребам судової діяльності;

2) необхідно розподіляти працю суддів найефективнішим шляхом, щоб забезпечувати рівномірне навантаження, покладання зобов'язань залежно від спеціальності та надання можливості для творчого розвитку кожного окремого судді;

3) необхідне встановлення вертикальних та горизонтальних повноважень між усіма працівниками суду. Кожне завдання, яке покладається на суддю, повинно відповідати його компетенції;

4) одним з головних принципів діяльності суду є підтримання постійної відповідності організаційної структури управління у суді умовам соціально-культурного розвитку, що має велике значення при винесенні рішень по справі, розмежуванні повноважень між працівниками та встановленні меж керування персоналом суду. Відсутність даного принципу спричинить «сліпий» розгляд справ без забезпечення належного результату;

5) порушення обсягу повноважень, функцій та обов'язків може спричинити дисбаланс в системі управління, як в окремих його підрозділах, так і в цілому у суді.

Таким чином, весь персонал можна розподілити на тих, хто має владні повноваження та здійснює головну діяльність у суді, та тих, хто складає допоміжну частину та виконує обслуговування самого процесу управління, всіх інших форм управлінської діяльності. На владних суб'єктів покладено здійснення головних управлінських функцій та контроль за підпорядкованим персоналом. Даний вплив є необхідним для досягнення поставлених цілей та завдань шляхом впливу на поведінку

підлеглих. Можливість реалізації даного впливу закріплена на законодавчому рівні та підлягає обов'язковому виконанню.

Також, на нашу думку, є необхідним поділ суб'єктів управлінських процедур залежно від особи, яка в них бере участь. В одних випадках, в таких процедурах суб'єктом виступає лише сам орган — суд, а в інших — службова або посадова особа суду. Необхідно врахувати і те, що на сьогодні немає остаточної думки науковців щодо поняття службової та посадової особи. Ці поняття дуже активно використовуються в різних нормативно-правових актах та законах.

Залежно від чисельності осіб при розгляді певних справ владні учасники управлінської процедури можуть класифікуватись на: 1) колективних (колегіальних); 2) індивідуальних (одноособових).

Залежно від зв'язків у відносинах, які виникають між суб'єктами управлінської процедури при здійсненні ними повноважень, їх можна поділити на: 1) субординації; 2) координації; 3) реординації.

Під учасником управлінських відносин в діяльності судових органів необхідно розуміти особу, яка володіє комплексом законодавчо закріплених прав, свобод, законних інтересів та обов'язків, які гарантуються на рівні адміністративно-правової норми, та має здатність реалізовувати права та виконувати покладені на неї повноваження. Щодо спеціальних ознак, які характерні саме для цих відносин, необхідно зауважити, що: 1) обов'язковим учасником повинен бути орган суду чи його посадова особа — у зовнішніх управлінських процедурах, та посадова особа суду — у тому випадку, коли це стосується внутрішньоорганізаційних управлінських процедур; 2) за різних обставин одні і ті ж учасники даних процедур можуть бути владними та підпорядкованими; 3) в залежності від сукупності прав та обов'язків учасники можуть бути як юридично нерівними, так і юридично рівними, однак, на практиці частіше зустрічається нерівність між учасниками.

НЕДЕРЖАВНА ПРАВООХОРОНА В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ

Завальний Михайло Володимирович,

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри
адміністративного права та процесу
факультету № 1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

Дієвість держави визначається спроможністю забезпечити реальний захист прав і свобод окремих громадян і безпеку всього суспільства.

Забезпечення такого захисту з боку держави та її органів, стимулювання розвитку інститутів громадянського суспільства, протидія злочинності та адміністративним деліктам повинні бути основними завданнями реформування вітчизняної правової системи.

На превеликий жаль, мусимо констатувати, що сучасна Українська держава не відповідає ідеальним уявленням про правову державу, яка забезпечує та гарантує дотримання прав і свобод особистості належним чином. Однак, у будь-якому разі, наявність здорових взаємовідносин громадян із різними державними органами, контроль за дотриманням прав і свобод громадян є обов'язковою умовою існування демократичного суспільства. Існуюча недовіра громадян щодо правоохоронних структур, правовий нігілізм значно ускладнюють реальну ситуацію в зазначеній сфері.

Забезпечення прав і свобод людини визначаються Конституцією України головним обов'язком держави. У той же час конституційні положення не повною мірою відображують такі фундаментальні цінності, як загальне благо, суспільний інтерес, соціальна солідарність, громадянський обов'язок тощо. Лише конституційного закріплення обов'язку всіх суб'єктів права дотримуватися правових норм, а держави – забезпечувати їхнє дотримання, не є запорукою законності в країні. Задля забезпечення реального змісту цих принципів необхідним є створення надійної системи охорони права. Вирішення цього завдання можливе лише за умови реалізації конкретних державних заходів шляхом їхньої реалізації правоохоронними органами.

Вирішення проблеми протидії злочинності та адміністративним деліктам є неможливим лише за допомогою державних інститутів. Вимогою часу є суттєва державна підтримка боротьби з правопорушеннями самим суспільством та його представниками. Діяльність правоохоронних органів не можна розглядати лише з позиції боротьби зі злочинністю (хоча ця думка є найпоширенішою в юридичній літературі). Нині правозахисні функції часто є справою рук інших (недержавних) суб'єктів. Необхідно визнати, що виконання функцій правоохорони недержавними суб'єктами не є чимось порочним та недопустимим для нашого суспільства. Тим паче, в умовах побудови громадянського суспільства, це явище є нагальною вимогою та потребою. В той же час важливо дотримати баланс між державним та недержавним секторами правоохорони щодо спрямування правоохоронної діяльності.

Для чіткого розуміння сутності державної та недержавної правоохоронної діяльності необхідно визначити саме поняття правоохоронної діяльності. Відсутність чіткого та загальновизнаного визначення даного терміну в юридичній літературі, єдиного підходу до віднесення тих чи інших суб'єктів до правоохоронних обумовлене тим, що він має багатогалузевий характер (охоплює конституційне, кримінальне, адміністративне та інші галузі права). Незважаючи на те,

що в численних нормативно-правових актах використовуються поняття «правоохоронна діяльність», «правоохоронні органи», єдиного розуміння щодо зазначених понять ще не сформовано. Зокрема, визначення правоохоронних органів в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» зводиться лише до перерахування органів, які здійснюють правозастосування або правоохоронні функції (до речі, перелік фактично є відкритим). Незавершеність процесу теоретичного та організаційно-правового переосмислення цих понять не сприяють створенню злагодженого правового механізму регулювання діяльності суб'єктів правоохорони і, врешті-решт, впливає на ефективність забезпечення прав і свобод суб'єктів правовідносин.

Більшість авторів пов'язують поняття «правоохоронна діяльність» суто з діяльністю державних органів, відзначаючи, що правоохоронна діяльність є одним із видів державної діяльності. Під такою діяльністю розуміється владна діяльність держави в особі її органів, яка спрямована на забезпечення законності та правопорядку. Але в даному випадку виникає аргументоване запитання: чи можна віднести до правоохорони діяльність індивідуальних чи колективних суб'єктів, яка спрямована на захист порушеного права? Адже є дуже поширеною ситуація, коли дії громадянина або представника громадського формування спрямовані на попередження чи припинення протиправних діянь, захисту прав і свобод людини. Громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати в установленому цим Законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, для запобігання та припинення адміністративних правопорушень і злочинів, захисту життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також для рятування людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин (ст. 1 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»).

Відповідь на поставлене питання є можливою лише після аналізу внутрішнього змісту та зовнішнього функціонального вираження правоохоронної діяльності як в теоретичній, так і практичній площинах, що дозволить сформулювати теоретичні передумови даного правового явища.

Зазвичай правоохоронні органи (органи правопорядку) розглядаються в якості елементу держави, частини її виконавчих структур, інструменту силового впливу на частину суспільства, що порушує закон. Однак таке розуміння занадто звужує істинне призначення правоохоронних органів та правоохоронної діяльності. Ці органи покликані не припиняти правопорушення, а й формувати правовий порядок, захищати права особи й суспільства.

Втрата довіри громадян до державних органів, в тому числі й до правоохоронних, уможливає, додатково стимулює виникнення

інститутів самоорганізації громадянського суспільства і постає передумовою недержавної правоохоронної діяльності.

Правова та соціальна складові правоохоронної діяльності й обумовлюють її сутність та призначення. Правова складова правоохоронної діяльності визначає легітимність та здатність реалізувати таку діяльність передбаченими законом формами та методами. Соціальна складова дозволяє визначити ступінь суспільного схвалення та здатності забезпечити належний захист особистості, суспільства та держави від злочинних та протиправних посягань.

Таким чином, серед теоретичних передумов недержавної правоохоронної діяльності, які визначають потребу суспільства та створюють реальні можливості її реалізації, доцільно виділити соціальні, політичні, ідеологічні та економічні. Соціальні передумови недержавної правоохоронної діяльності обумовлені відносинами в суспільстві щодо саморегуляції та самозахисту суспільства, вирішенням протиріч між різними соціальними прошарками із урахуванням суспільних інтересів. Політичні передумови обумовлені існуванням держави та її органів, розвитком інститутів демократії, створенням громадянського суспільства та політичного плюралізму. Ідеологічні передумови будуються на правовій культурі, правосвідомості, визнанні індивідуальних прав і свобод тощо. Економічні ж передумови відображають рівень економічного розвитку суспільства та держави, достатку кожної людини. Саме різниця в економічному стані між членами суспільства породжує необхідність суспільства в правоохороні.

ПОКРАЩЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗА СФЕРОЮ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ФАКТОР ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Казанчук Ірина Дмитрівна,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права і процесу факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

В Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом вказано стратегічні орієнтири для проведення в Україні системних реформ в політичній і соціально-економічній сферах, в тому числі і в галузі природоохорони та екологічної безпеки. На шляху до її реалізації основними заходами визначено [1]:

- встановлення стандартів підтвердження якості продукції, робіт та послуг, методів управління господарською діяльністю, критеріїв

© Казанчук І. Д., 2019

екологічного виробництва тощо (статті 57, 58, 62 Директиви 2014/24/ЄС);

- забезпечення наближення законодавства України до норм і правил ЄС в частині екологічної політики;

- державний контроль та опрацювання програм постійного моніторингу і оцінки стану навколишнього природного середовища із експертами ЄС;

- реформування системи органів державної влади на основі Стратегії реформування державного управління на 2016-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 474.

Відсутність належного правового механізму реалізації контролю з боку уповноважених державних органів (їх посадових осіб) за діями (управлінськими рішеннями) фізичних і юридичних осіб, що пов'язані зі сферою охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування, а також неузгодженість діючих нормативно-правових актів негативно впливають на ефективність природоохоронної діяльності в цілому.

За етимологічним походженням дефініція «контроль» означає перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, а також спостереження з метою перевірки за кимось, чимось [2, с. 1123]. Досліджуючи питання контролю в державному управлінні, більшість науковців використовує класичне визначення, за яким процес контролю означає діяльність об'єднаних у певну структуру суб'єктів контролю (органів контролю, керівників), спрямовану на досягнення в найбільш ефективний спосіб поставлених цілей шляхом організації певних завдань і застосування відповідних принципів, методів, засобів і технологій контролю [3, с. 11]. З позиції природоохоронної сфери, ми вважаємо, що державний контроль слід розглядати як невід'ємну складову системи правового регулювання суспільними відносинами, що складаються у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування, метою якої є виявлення відхилень від прийнятих екологічних стандартів, порушень визначених діючим законодавством правил і норм, вид діяльності уповноважених державних органів щодо застосування природоохоронних заходів правоохоронного і профілактичного напрямку (попередження правопорушень у майбутньому), а в окремих випадках, притягнення винних осіб до відповідальності. Саме у такому значенні підкреслюється інформаційна функція контролю (пошук і збір інформації про підконтрольний суб'єкт, порівняння фактичного виконання з заданими цілями, прийнятими рішеннями) та регулююча функції загального державного контролю (спосіб усунення виявлених розбіжностей між фактичним станом і запланованим, рішення для нормалізації функціонування об'єкта).

Відповідно до ст. 35 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державний контроль у сфері охорони

навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад [4]. Загальні повноваження щодо нагляду (контролю) на даний час здійснюють такі центральні органи виконавчої влади, як Держекоінспекція, Держгеонадра, Держлісагентство, Держгеокадастр, Держрибагентство, Держпродспоживслужба, Укртрансбезпека. Між тим, сучасна система організації нагляду (контролю) з боку державних органів і, в першу чергу, Держекоінспекції за додержанням вимог природоохоронного законодавства є недосконалою. Нажаль, на практиці наглядові (контрольні) функції дублюються органами виконавчої влади, відсутній єдиний підхід до виконання функцій, що знижує ефективність природоохоронної контрольної діяльності. Кажучи про напрямки контрольної діяльності державних органів, слід також визнати, що на сьогоднішній день державне управління природоохоронною сферою не забезпечує повноцінний доступ громадян України до інформації щодо стану довкілля, існуючих екологічних ризиків для безпечної життєдіяльності суспільства. Відсутній і дієвий механізм доступу до великої кількості екологічних даних, що мають бути відкритими і прозорими.

На нашу думку, задля вирішення вказаних проблем та на шляху модернізації державного управління необхідним є комплексне впровадження механізмів електронного урядування (цифровізації процесу надання адміністративних (електронних послуг) у сфері охорони навколишнього природного середовища) та інформатизації органів державної влади і органів місцевого самоврядування. І позитивні кроки у цьому напрямку державою вже робляться. Так, в ході виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо доступу до інформації та участі громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, Урядом України у 2018 році ухвалено Концепцію створення Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» щодо надання громадянам вільного доступу до інформації про екологічні ризики/загрози для безпечної життєдіяльності, стан навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів [5]. Нажаль, виконання положень вказаної Концепції на практиці йде досить повільно.

В умовах глобалізації економічних і соціальних процесів подальший розвиток системи державного управління природоохоронною сферою, системи моніторингу та нагляду (контролю) має стати органічною складовою загальних зусиль з боку усіх гілок влади в напрямі зміцнення екологічної складової національної безпеки держави. Такі першочергові шляхи реформування системи нагляду (контролю) визначені у схваленій

Кабінетом Міністрів України у 2017 році Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [6]. Нагадаємо, що основною метою даної Концепції є створення ефективної державної системи запобігання екологічним правопорушенням і моніторингу стану навколишнього природного середовища, зниження тиску на бізнес-середовище, широке залучення громадськості до здійснення нагляду (контролю), утворення єдиного інтегрованого державного органу природоохоронного моніторингу та нагляду.

Щодо цього, в авангарді державних суб'єктів контролю (моніторингу) за природоохоронною сферою провідну роль слід віддавати структурним підрозділам Державної екологічної інспекції в областях, основними завданнями яких в ході реалізації контрольної функції держави повинні стати: удосконалення системи управління екологічними ризиками та внутрішнього контролю; оптимізація організації та правових засад державного моніторингу та нагляду за господарською діяльністю фізичних і юридичних осіб; забезпечення прозорості заходів контролю; запобігання та протидія правопорушенням у природоохоронній сфері. Потребою часу є перегляд функціональних обов'язків працівників Державної екологічної інспекції та оновлення їх змісту, зокрема, щодо здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також визначення правових засад організації їх взаємодії й координації дій з громадськими інспекторами з охорони навколишнього природного середовища, представниками українських і міжнародних громадських організацій природоохоронного напрямку.

Висновки. На підставі вищевикладеного, можна зробити певні висновки.

По-перше, у зв'язку із підписанням Україною протоколу про вступ до Світової організації торгівлі, прискорити процес адаптації законодавства України до законодавства Євросоюзу. Розробка в новій редакції Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», приведення його положень у відповідність до європейських норм з метою ліквідації дублювання функцій з нагляду (контролю) центральних органів виконавчої влади, а також перехід від системи тотального планового нагляду (контролю) до системи моніторингу, попередження порушень природоохоронного законодавства і здійснення контролю на основі ризик-орієнтовних показників.

По-друге, поєднання державного контролю і громадського контролю; удосконалення нормативно-правових засад участі громадськості у прийнятті рішень, що стосуються стану охорони навколишнього природного середовища, шляхом внесення змін і доповнень до Закону України «Про інформацію», в якому юридично закріпити порядок і строки оприлюднення екологічної інформації, перелік контролюючих суб'єктів, неможливість відмови у відповіді на

громадський запит, тощо. Також постала потреба у прийнятті та затвердженні Урядом України Порядку проведення моніторингу навколишнього середовища підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища.

По-третє, створення єдиної інтегрованої системи, спроможної забезпечити реалізацію реформ у сфері природоохоронної діяльності, а також швидкий розвиток електронного урядування на державному і регіональному рівнях з метою покращення якості надання адміністративних послуг, пов'язаних зі сферою природоохорони та раціонального використання й відтворення природних ресурсів шляхом: створення Порталу адміністративних послуг та державних екологічних реєстрів з електронними сервісами приймання документів для отримання адміністративної послуги, надання суб'єктам звернення пакетів вихідних документів, консультування щодо порядку і переліку адміністративних послуг з природоохоронних питань; доступу до публічної частини екологічних реєстрів; розвитку системи безоплатної допомоги; зміцнення незалежності судів в ході реалізації права на доступ до правосуддя.

По-четверте, встановлення адміністративної відповідальності органів публічного адміністрування за надання неправдивої звітності/інформації/даних або ж ненадання інформації про стан довкілля до Загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля» шляхом внесення окремої статті до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

По-п'яте, систему забезпечення контрольної функції держави за природоохоронною діяльністю не слід обмежувати комплексом заходів лише правового та організаційного характеру. Завжди слід враховувати при цьому важливішу мету контролю – забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів, а отже, необхідно приділяти належну увагу матеріально-технічній, науковій і інформаційній складовим системи забезпечення ефективності контрольної діяльності державних органів, оскільки саме ефективність та дотримання економіко-правових та екологічних нормативів [7, с. 204] дозволяють уникнути негативних наслідків в природоохоронній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. Урядовий кур'єр від 17.03.2018. № 52.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

3. Александрович О. О. Сучасна нормативна модель державного контролю в контексті світового досвіду. *International scientific journal*. 2015. № 9. С. 9–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2015_9_4

4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991р. ВВР УРСР. 1991. № 41. Ст. 546.

5. Про схвалення Концепції створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкриті довкілля» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 р. № 825-р. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-stvorenniya-zagalnoderzhavnoyi-avtomatizovanoyi-sistemi-vidkrite-dovkillya>

6. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р. Урядовий кур'єр від 23.09.2017. 2017. № 179.

7. Гвоздик П. О. Загальновизнані міжнародно-правові екологічні принципи як складова національних правових систем. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. / Луган. держ. ун-т внутр. справ. 2015. № 2. С. 202-210.

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Капустинський Устим Олексійович,

*слухач магістратури факультету
екології та права Житомирського
національного агроекологічного
університету
(науковий керівник кандидат юридичних
наук, доцент Бондарчук Н. В.)*

Сьогодні Україна впевнено йде шляхом Євроінтеграції. Це рішення призвело до глобальних змін не тільки в економічній, політичній та соціальній сферах, але і в багатьох інших, включаючи і сферу права. В Україні було проведено судову реформу: зокрема, була внесена низка змін до Конституції України, процесуальних кодексів та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Окрім цього, було створено Вищий антикорупційний суд. Але ми вважаємо, що у сторіччя світової глобалізації цього замало. Адже у всіх провідних державах світу ставлення до судочинства різке відрізняється від нашого. Розв'язання конфліктів у таких провідних країнах-членах Євросоюзу, як Франція, Німеччина, Бельгія, Італія, у 80 % випадків проводиться не за допомогою класичної моделі судочинства, а за допомогою використання

альтернативних видів судочинства, найбільш поширеним з яких є медіація.

Метою медіації є пошук рішення, прийнятного для обох сторін. Головне, щоб обидві сторони вважали, що це рішення є оптимальним та прийнятним. Тобто медіація працює не лише з правовою позицією, а й з реальним інтересом людини, що виходить за межі юридичного вирішення питань у суді. У процесі медіації не встановлюють винного у ситуації та не доводять, хто більше правий.

В соціальній психології вчені розглядають медіацію як специфічну форму врегулювання спірних питань, конфліктів, узгодженні інтересів та/або як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони. В той же час, в правовій доктрині медіацією називають також процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна сторона – медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору й активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників переговорів.

Медіація (посередництво) розглядається також як добровільний і конфіденційний процес розв'язання будь-якого спору, в якому нейтральна третя особа допомагає сторонам досягнути домовленості (згоди) в їхньому спорі шляхом переговорів [1].

Процес медіації складається з етапів, кожен із яких має свою мету і зміст. Для успішного проведення медіації потрібно, щоб перехід до наступного етапу відбувався після того, як буде досягнуто всі цілі на попередньому. Виділяють такі етапи процесу здійснення медіації: підготовка до посередництва; вступ у процедуру медіації; обговорення проблеми, пошук та розробка варіантів вирішення спору; вирішення спору, укладення угоди та підбиття підсумків.

Варто також зазначити, що нині, попри брак спеціального законодавства, Україна може похвалитися своїм власним досвідом застосування процедури медіації, який підтверджує високу ефективність цього інституту при вирішенні конфліктів. Починаючи з 2003 р. активно проводять експерименти у судах. Також на території України діє низка Регіональних груп з медіації, які об'єдналися в Асоціацію груп медіації України та Український центр порозуміння і примирення [2].

На відміну від судового розгляду, який є суворо врегульованим, формалізованим та зосередженим на суті позову, медіація дає змогу гнучкого підходу до вирішення спору, урахування всіх аспектів спірної ситуації, незалежно від їх юридичного чи правового значення. Основним завданням судового вирішення спорів для сторін є вирішення спору на свою користь, а для суддів – винесення такого рішення. Водночас у процесі медіації перед сторонами стоїть завдання пошуку взаємоприйнятного (компромісного) вирішення виникаючого між ними спору на основі принципів добровільності участі та рівності сторін, а

роль медіатора – компетентно і професійно допомогти сторонам у пошуку такого рішення.

Саме тому медіацію відносять до альтернативних методів вирішення спорів. Але є сутнісні ознаки, за допомогою яких можливо відрізнити медіацію від інших методів вирішення спорів: добровільність використання цієї процедури; гнучкий характер процедури; бажання сторін дійти згоди та вирішити спір; брак судових повноважень у медіатора.

Медіація має такі переваги: швидкість, конфіденційність та – як засвідчує загальна практика проведення медіації – високий ступінь результативності.

Проте, усвідомлення потреби та бажання запровадження медіації ще недостатньо для здійснення цього наміру. На шляху впровадження медіації як альтернативної форми вирішення спорів є певні проблеми та перешкоди.

Однією з центральних проблем становлення медіації в Україні є відсутність чіткого розуміння – яким чином медіація має бути «вмонтована» в українську правову систему. Доволі поширеною є думка, що медіацію слід розглядати як частину судочинства, і проводиться вона має суддею, який отримав на це доручення. Прихильники цієї моделі розвитку вважають, що судова медіація має на меті покращити функціонування правової системи та запропонувати альтернативний спосіб вирішення спору, що дозволяє уникнути таких чинників, як тривалість та висока вартість судового процесу, перевантаженість судів тощо. Однак в цьому випадку слід враховувати, що становлення медіації в Україні цілком залежить від наявності у влади так званої політичної волі. Сьогодні складно визначитися яка з відомих в Україні форм медіації – судова чи комерційна найкраще усталиться в нашій державі. Зрозуміло, що з огляду на євроінтеграційні прагнення України ми маємо уважно вивчати європейський досвід розвитку альтернативного врегулювання спорів. Відомо, що одним з пріоритетних завдань Ради Європи та Європейського Союзу є надання допомоги державам-членам у здійсненні справедливого правосуддя та розробці альтернативних методів розв'язання конфліктів. Безумовно, така допомога перш за все полягає у виробленні певних стандартів відповідно до яких держави-члени мусять привести своє законодавство у відповідність до взятих ними правових зобов'язань [3].

Однак в Україні впровадження медіації здійснюється надто повільними темпами, в порівнянні із іншими державами, колишніми союзними республіками, зокрема Росією, Білоруссю, Грузією. Цьому заважає ряд причин:

- 1) Низька правова культура населення;
- 2) Низький рівень довіри до даної послуги. Неготовність широких верств населення сприймати медіацію як альтернативу державному

судочинству викликана насамперед відсутністю об'єктивної інформації про можливість та переваги медіації;

3) Недостатня поінформованість суспільства в цілому, і громадян зокрема, про медіацію, її переваги як альтернативного судовому розгляду.

4) Позиції сторін, які не бажають іти на компроміс. Медіація, одним із базових принципів якої є добровільність виконання учасниками примирної угоди, розрахована на свідомих та добросовісних учасників врегулювання конфлікту, які психологічно готові до компромісу.

5) Специфіка національного правосуддя. Практика показує, що в українському суспільстві сформувалась усталена думка про те, що не самі учасники конфлікту, а хтось інший (держава) має вирішувати спірні відносини і що саме обов'язковість судового рішення є єдиним дієвим способом вирішення спору;

6) Низький рівень співпраці з міжнародними організаціями;

7) Громадські засади розвитку медіації;

8) Складність вибору медіатора як високопрофесійної особи;

9) Відсутність спеціалізованого законодавства;

10) Відсутність належної фінансової підтримки. Надзвичайно важливо для країни на ранній стадії розвитку медіації надавати достатні державні кошти для схем державного посередництва. Без належного фінансування посередництво боротиметься за доведення своєї ефективності та сприйняття громадськістю і матиме лише поодинокі успіхи [4]. Аналізуючи все вище викладене можна зробити висновок що, незважаючи на проблеми, які існують при впровадженні та проведенні медіації, становлення такого інституту відіграватиме важливу роль у розвитку правової культури суспільства, допоможе розвантажити систему судів України та сприятиме мирному вирішенню публічно-правових спорів.

Список використаних джерел:

1. Лазаренко М. М. Імплементація медіації в правову систему: міжнародний досвід та перспективи інституціоналізації в Україні // URL: http://www.apmv_2015_124_12.pdf;

2. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики // URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2016/1\(84\)/10.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2016/1(84)/10.pdf);

3. Застосування медіації як альтернативного методу вирішення спорів // URL: http://www.vaas.gov.ua/news/zastosuv_anna-mediaci%D1%97-yak-alternativnogo-metodu-virishennya-sporiv/;

4. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні // URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3250/Ясиновський%20APP_55-31.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЮ АНТИКОРУПЦІЙНОЮ ПРОКУРАТУРОЮ УКРАЇНИ: МЕТА, ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

Кізь Сергій Миколайович,

*здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Корупція – негативне стабільне суспільне явище, що критично впливає на функціонування всієї системи державних органів, руйнує ззовні правовий механізм регулювання суспільних зв'язків і шкідливо впливає на формування правосвідомості громадян. Масштабність руйнівного впливу від корупційних явищ сьогодні вимагає від країн проведення грамотної системної політики, спрямованої на боротьбу з перспективними та ретроспективними корупційними проявами. Тому обов'язком кожної держави є розробка концептуальних положень, напрямів та заходів із монолітною метою – зниження загального рівня корупції в рамках відповідних стратегій. Разом із тим безпосереднього їх декларування недостатньо: будь-які правила, норми та постулати миттєво втрачають ефективність без належного механізму їх реалізації та суб'єктів його реалізації.

Показовим є те, що у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» першою серед усіх актуальних проблем було визнано брак органів (інститутів), до основних завдань яких віднесено формування і втілення такої політики, що аж ніяк не відповідає міжнародним стандартам антикорупційної сфери, та потребує невідкладного вирішення, в тому числі шляхом запровадження посад прокурорів із антикорупційної спеціалізації. Останні було передбачено в межах штатної чисельності відповідного кваліфікованого органу, самостійного структурного підрозділу Генеральної прокуратури України – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, утвореної в 2015 році. Будучи безпрецедентним суб'єктом реалізації державної антикорупційної політики в Україні, який є структурною одиницею Генеральної прокуратури України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура має власні завдання, функції, повноваження, обов'язки та напрями діяльності.

У результаті аналізу основних нормативно-правових актів, що визначають особливості протидії корупції в Україні, можна виокремити низку сучасних викликів у боротьбі з корупцією, які потребують комплексного вирішення, в тому числі органами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: 1) розбудова антикорупційних інститутів і наагодження їх ефективної роботи та співпраці на підставі принципу незалежності; 2) корумповані виборчі процеси, що призводять до

задоволення незаконних інтересів особи, яка займає виборчу посаду чи лобіювання нею інтересів третіх осіб; 3) утвердження доброчесності публічної служби в органах державної влади та місцевого самоврядування; 4) знищення корупційних схем і унеможливлення будь-якого політичного впливу у сферах державних закупівель і господарської діяльності; 5) звільнення судової системи, контролюючих органів та органів кримінальної юстиції від будь-яких корупційних проявів; 6) ускладнений доступ громадян, активістів і журналістів до відкритої інформації; 7) відсутність якісного механізму розслідування та притягнення до юридичної відповідальності за корупційні правопорушення і такі, що з нею пов'язані; 8) формування в суспільстві негативного та нетерпимого ставлення до корупційних проявів.

У Державній програмі щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки було передбачено конкретні заходи для виконання поставлених перед державою завдань, реалізація яких покладена на спеціальні органи, в тому числі Генеральну прокуратуру та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, яка діє в її складі.

Нова Антикорупційна стратегія на 2018-2020 роки, яка досі через незрозумілі причини залишається лише законопроектом, окрім вже вказаних, декларувала нові перспективні завдання в сфері боротьби з корупцією: 1) забезпечення прозорості роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, а також політичних партій, зокрема в частині їх функціонування; 2) продовження реформування органів судової влади з метою зниження їх корумпованості; 3) удосконалення роботи кримінальної юстиції та інших правоохоронних органах, в тому числі шляхом їх реформування, з метою недопущення виникнення корупційних ризиків у їх роботі; 4) звільнення від корупції державного та приватного економічного сектору (бізнес-середовища); 5) удосконалення системи відповідальності за корупційні посягання, шляхом забезпечення реальної невідворотності покарання за вчинені корупційні правопорушення та правопорушення пов'язані з корупцією; 6) сприяння утвердженню в суспільстві негативного ставлення до корупційний явищ.

Окремий напрям державної антикорупційної політики, присвячений роботі органів прокуратури та необхідності продовження їх реформування через недосягнення необхідного антикорупційного ефекту (виявлення фактів недобросовісної поведінки працівників прокуратури, що негативно позначається на протидії корупційним явищам), вимагає удосконалення роботи прокуратури шляхом: 1) запровадження законодавчих змін стосовно: формування відповідної дисциплінарної комісії прокурорів; створення прозорої процедури просування прокурорів по службі; «регулярне оцінювання виконання службових обов'язків прокурорів в органах прокуратури (включаючи органи прокурорського самоврядування) на основі встановлених і об'єктивних критеріїв з наданням прокурорам достатніх можливостей для участі у

процес оцінювання; визначення чіткого змісту та ознак дисциплінарних проступків, які стосуються поведінки прокурорів, і дотримання ними етичних норм; розширення переліку дисциплінарних стягнень з метою підвищення їх пропорційності та ефективності; підвищення ефективності дисциплінарних проваджень щодо прокурорів за рахунок збільшення строку давності» [1]; 2) увільнення процедури призначення і звільнення вищого керівництва прокуратури від політичного впливу; 3) деталізації адміністративно-деліктного законодавства щодо збору доказової бази у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією; 4) приведення в відповідність із міжнародними стандартами Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів; 5) забезпечення обізнаності працівників органів прокуратури в питаннях етики та доброчесності, а також конфлікту інтересів, за допомогою проведення спеціальних занять, тренінгів, круглих столів тощо; 6) впровадження електронної системи випадкового розподілу справ між прокурорами, з урахуванням їх спеціалізації.

Епізодичне дублювання та безпосередня змістовна схожість завдань у сфері боротьби з корупцією, закріплених у Антикорупційних стратегіях на 2014-2017 і 2018-2020 роки, пояснюється складністю корупційних явищ, які потребують довготривалого комплексного впливу з метою їх локальної мінімізації та знищення. Між тим, вищевказані цілі, поставлені в межах реалізації державної антикорупційної політики, одночасно є цілями органів державної влади, зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури як спеціально створеної антикорупційної інституції, звичайно в межах наданих їй повноважень.

Отримані в результаті аналізу сукупності законодавчих і підзаконних актів, які визначають напрями державної антикорупційної політики, висновки, а також вивчення нормативно-правових документів, які регламентують діяльність прокуратури та її спеціального структурного підрозділу – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, дозволяють визначити її мету – реалізація державної антикорупційної політики в межах наданих законом повноважень.

Для досягнення загально визначеної мети щодо втілення національної антикорупційної стратегії перед Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою ставляться наступні цілі: а) організація та сприяння співпраці антикорупційних державних і недержавних інституцій; б) забезпечення розслідування корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень вчинених особами які віднесені до підслідності Національного антикорупційного бюро України, а також «якщо розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення злочину» [2] (на сьогодні це майже мільйон гривень); в) нейтралізація корупційних проявів у державному та приватному економічних секторах та в діяльності правоохоронних органів; г) надання громадськості доступу до відкритої

інформації про корупційні явища розпорядником яких є органи прокуратури; г) забезпечення якісного розслідування корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень, які віднесено до компетенції Національного антикорупційного бюро України; д) гарантування невідворотності настання юридичної відповідальності для осіб які вчинили корупційні та пов'язаних із корупцією правопорушень; е) сприяння формування правосвідомості громадян у частині вироблення поглядів про нетерпимість до будь-яких корупційних явищ і провів.

З метою реалізації окресленої загальної мети та визначених вище цілей, спрямованих на втілення державної політики в сфері протидії корупції, на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі завдання: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді в кримінальних провадженнях віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 2) представництво інтересів держави та фізичних осіб, якщо вони прямо чи безпосередньо стосуються корупційних і пов'язаних із правопорушень; 3) нагляд за додержанням законодавства під час здійснення розслідування Національним антикорупційним бюро України; 4) забезпечення виконання судових рішень у справах про корупційні правопорушення та таких, що пов'язані з корупцією, їх оскарження, а також відшкодування завданих збитків; 5) нагляд за додержанням положень законодавства під час здійснення оперативно-розшукових заходів і досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; 6) здійснення в межах компетенції міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018-2020 роки» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://nazk.gov.ua/proekt-zakonu-ukrayiny-pro-zasady-derzhavnoyi-antikorupciynoyi-polityky-v-ukrayini-antikorupciyna>.

2. Особи, підслідні НАБУ (інфографіка) / Офіційний веб-сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/infographics/osoby-pidslidni-nabu>.

ДО ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Кириченко Ольга Юріївна,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного права та
процесу факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

На сьогоднішній день якісна підготовка поліцейських набуває неocenної важливості. Після прийняття 2 липня 2015 року Закону України «Про Національну поліцію» та реорганізації міліції у поліцію, вектор функціонування правоохоронних органів України остаточно був визначений у бік прогресивної системи підготовки правоохоронців європейського зразка. З метою реалізації вказаних задач законодавством було регламентовано реалізацію багатьох ідей і перетворень: формування єдиного, відкритого європейського простору у сфері підготовки поліцейських, постійний обмін досвідом з європейськими фахівцями у цій сфері, залучення іноземних викладачів у вищих навчальних закладах з особливими умовами навчання, стимулювання мобільності і створення умов для вільного пересування курсантів, викладачів, науковців у межах європейського регіону, прийняття системи освітньо-кваліфікаційних рівнів, яка складається з двох циклів, спрощення процедури визнання кваліфікацій, що сприятиме працевлаштуванню випускників і студентів на європейському ринку праці, розвитку європейської співпраці у сфері контролю за якістю вищої освіти та підсилення європейського виміру освіти. Безперервний прогрес та оптимізація системи підготовки поліцейських є базисом соціальної стабільності, забезпечення прав і свобод людини, зниження рівня злочинності та національної безпеки держав в усьому світі. Високий рівень освіти поліцейських забезпечує процес отримання конкретною особою, яка має на меті долучитися до лав правоохоронців, систематизованих знань, умінь та навичок з метою їх ефективного використання в подальшій професійній діяльності. Конкурентоспроможність країни на міжнародному просторі цілком залежить від освітнього рівня її правоохоронних органів.

У період інтеграції України у європейську правову спільноту стає вкрай актуальним питання імплементації вітчизняної системи підготовки майбутніх правоохоронців до відповідної системи європейської освіти. Натомість цей процес не буде мати ефективність без пошуку і впровадження принципово нових рішень і механізмів для модернізації змісту і форм навчання, підвищення якості професійної підготовки фахівців, а також встановлення відповідності результатів

роботи українських вищих навчальних закладів з особливими умовами навчання до європейських та світових стандартів.

Необхідно зауважити, що в Україні вже є успіхи та певні напрацювання у цій області, але інноваційні ресурси і потенціал вітчизняної системи підготовки та перепідготовки поліцейських, на жаль, ще залишаються на початковій стадії. Вищевказані фактори обумовлюють необхідність постійного оновлення змісту професійної освіти та моніторинг результатів новітніх наукових досліджень для забезпечення реальних суспільних і фахових потреб держави. Автор погоджується з думкою Н. В. Артикуци, який зазначає, що вимоги до професійної підготовки поліцейських в усьому світі є надзвичайно високими, до того ж постійно ускладнюються професіограма представників правничої професії. Тому, на думку Н. В. Артикуци, їхні професійні стандарти підлягають кореляції і системному перегляду з урахуванням розвитку права, правових систем, тих змін, що відбуваються у політико-правовому житті кожної держави і світу в цілому, нових суспільних потреб тощо. Основними факторами і процесами, що спричиняють зміни та стимулюють нововведення у сучасній вищій юридичній освіті поліцейських, є такі: динамічний розвиток правового знання, збагачення його новими правовими поняттями і категоріями, зміни в системі і класифікації правових наук, зокрема формування і поява нових галузей права і відповідно галузей законодавства, інтеграція і диференціація у розвитку права, міждисциплінарність сучасних правових знань, постійне розширення сфер правового регулювання, активні кодифікаційні процеси, зокрема, прийняття нових кодексів та інших нормативно-правових актів, ратифікація Україною нових міжнародно-правових документів, розвиток нових міжнародно-правових інститутів, глобальне розширення інформаційно-правового простору, актуалізація проблем гармонізації українського та європейського законодавства, зокрема проблеми імплементації міжнародно-правових норм у систему національного законодавства; входження у європейський освітній простір тощо.

З цією метою у вищих навчальних закладах з особливими умовами навчання доцільним є створення спеціальних центрів, основним завданням яких було б проведення системних досліджень та аналіз інновацій у сфері освіти поліцейських, моніторинг останніх вітчизняних та міжнародних досягнень у юриспруденції та допомога науково – педагогічному складу належним чином використовувати цю інформацію та ефективно впроваджувати нові методики викладання при підготовці майбутніх поліцейських та перепідготовці вже діючих співробітників, які згодом змогли б скласти гідну конкуренцію зарубіжним правоохоронцям.

Ще одним напрямом інтеграції вітчизняної системи підготовки поліцейських у європейський простір та приведення її до міжнародних стандартів є впровадження у навчальний процес такого поняття як порівняльно – юридична педагогіка, завданнями якої є дослідження

досвіду вирішення педагогічних проблем на світовому рівні при створенні і укріпленні правового суспільства, в діяльності правоохоронних органів, в юридичній освіті, в роботі з персоналом правоохоронних органів.

Отже можна зробити висновок, що інтеграція національної системи підготовки поліцейських у європейський простір неможлива без розвитку останньої та набуття нею нових якісних ознак. Цього можна досягнути шляхом приведення нормативно правової бази, що регулює правоохоронну діяльність, до європейських стандартів, її постійного оновлення, модернізації відповідної матеріально-технічної бази, а також реалізацію програми послідовного зближення національної системи підготовки поліцейських з європейським освітнім і науковим простором. Зважаючи на прийняття у останній час достатньої кількості відповідних нормативно-правових актів, можна констатувати, що певний прогрес у цій сфері в Україні вже прослідковується. Проте справу ускладнює відсутність правового механізму забезпечення якісного виконання модернізації вищої освіти правоохоронців, що можна вирішити тільки на державному рівні.

СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Крут Катерина Олегівна,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри загально правових дисциплін
факультету №6 Харківського
національного університету внутрішніх
справ*

У сфері охорони здоров'я громадський контроль потребує роз'яснення принципів, якими він керується здійснюючи свою діяльність. Окрім загальних принципів, які притаманні тій чи іншій діяльності (принцип верховенства права, законності, гласності, рівності, соціальної справедливості та гуманізму та інші) існують спеціальні принципи, на яких я хочу звернути увагу. Під спеціальними слід розуміти такі засади, які є основою безпосередньої організації здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я. Такими принципами є:

- принцип пріоритетності прав та свобод людини і громадянина. Починаючи розгляд зазначеного принципу слід підкреслити, що між «правами» і «свободами» як юридичними категоріями немає різних відмінностей, оскільки і права, і свободи окреслюють певні правові можливості людини в різних галузях її життєдіяльності, які гарантуються

державою. Проте між ними можна встановити різницю на основі ступеню визначеності можливої поведінки і механізму державного гарантування [1, с. 48]. Таким чином, принцип пріоритетності прав та свобод людини і громадянина здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я полягає у тому, що під час здійснення контролю не можуть бути порушені жодні права людини, які гарантуються не лише Конституцією України, а й іншими нормативно-правовими актами різною юридичної сили. Так, наприклад, відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року [2] під час здійснення контрольної діяльності не може бути розголошена інформація про стан здоров'я особи, факт її звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Крім того, під час здійснення контролю забороняється вимагати та надавати інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

- принцип взаємної відповідальності. Цей принцип в контексті здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я має декілька аспектів, зокрема: по-перше: передбачає відповідальність об'єктів контролю перед: 1) суб'єктами за правдивість інформації, яка їм надається задля проведення контролю; 2) перед громадянами, адже нормами чинного законодавства визначена інформація, яку об'єкти контролю не мають права розголошувати, а відтак її розголошення тягне за собою відповідальність; по-друге: передбачає відповідальність суб'єктів громадського контролю перед: 1) об'єктами контролю у разі розголошення інформації яка не може бути доступною для громадськості, а також у випадку розголошення неправдивої інформації про реальний стан справ в закладах охорони здоров'я (наприклад, свідоме заниження якихось показників, тощо), що в свою чергу може зашкодити їх репутації; 2) перед громадянами, адже від того, наскільки буде правдивою інформація суб'єктів громадського контролю залежить репутація держави взагалі, та закладів охорони здоров'я зокрема. Така відповідальність носить здебільшого моральний аспект, аніж юридичний, адже реальних інструментів притягнення до відповідальності суб'єктів контролю у цьому випадку не існує.

- принцип персональності (визначеності адресата контролю). Стосовно змісту зазначеного принципу слушною є думка О. В. Ліфінцева. Автор зазначає, що говорячи про принцип персональності або визначеності адресата контролю у сфері охорони здоров'я, треба зазначити, що в цьому випадку мова йде про підконтрольні суб'єкти, якими є заклади охорони здоров'я. Вичерпний перелік таких закладів визначено на рівні чинного законодавства України [3, с. 158]. З іншого ж боку, продовжує О. В. Ліфінцев, розглядаються й окремо взяті структурні підрозділи підприємств, закладів, установ та організацій сфери управління Міністерства охорони здоров'я України як практичного (консультативні поліклініки, відділення функціонального призначення за

відповідними галузями медицини, лабораторії, центри реабілітації тощо), так і юридично-правового (відділи інформаційного забезпечення, юридичні відділи, відділи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, відділи з кадрового забезпечення тощо) забезпечення [3, с. 159].

- принцип системності. Слід зазначити, що системність - це одна з найпоширеніших рис, характерних сучасній дійсності. Отже, принцип системності громадського контролю у сфері охорони здоров'я полягає у тому, що контрольна діяльність має здійснюватися у відповідному порядку, тобто за чітко визначеною процедурою.

- принцип незалежності. В рамках нашого дослідження зміст принципу незалежності полягає у тому, що на суб'єкти громадського контролю не можуть здійснювати вплив жодні органи державною влади, чи будь-які інші державні чи недержавні організації. Дотримання зазначеного принципу дозволяє зробити контроль більш об'єктивним та прозорим.

- адаптивності. Більшість авторів під терміном «adaptatio» розуміють як пристосування, акліматизацію, сприймання норм і ідеалів, вживання, входження в колектив [4, с. 33]. Таким чином, адаптивність громадського контролю у сфері охорони здоров'я передбачає, що суб'єкти контролю мають оперативно пристосовуватись до змін у чинному законодавстві України, а також до змін у соціально-економічному та політичному середовищі держави.

- принцип всебічності контролю. Сутність зазначеного принципу полягає у тому, що контроль має бути всебічним, повним, він має охоплювати всі аспекти діяльності закладів охорони здоров'я та інших державних органів, що здійснюють свою діяльність у зазначеній сфері.

- принцип превентивності. Він полягає у тому, що громадський контроль має здійснюватися задля того, щоб попередити здійснення протиправних діянь органами державної влади а також закладами охорони здоров'я України під час здійснення їх діяльності. Тобто превентивність передбачає, що краще запобігти виникненню правопорушень у досліджуваній сфері, аніж боротися із наслідками таких правопорушень. Принцип превентивності має декілька аспектів: по-перше, соціальний, який полягає у тому, що здійснення контролю у цій сфері дозволяє покращити якість надання медичних послуг, а відтак підвищити рівень здоров'я населення; по-друге, психологічний, полягає у тому, що об'єкти контролю усвідомлюють можливість настання для них негативних наслідків у разі здійснення контролю; по-третє, правовий аспект, полягає в охороні і захисті законних прав та інтересів людини і громадянина.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вищенаписане зазначимо, що наведений перелік принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я не претендує на вичерпність, однак на мою думку, саме зазначені засади найбільш повно та змістовно відображають сутність зазначеної діяльності. Одним із суттєвих недоліків, є те, що

зазначені принципи не знайшли свого законодавчого закріплення, вони лише опосередковано визначені у чисельних нормативно-правових актах, норми яких спрямовано на регулювання громадського контролю у сфері охорони здоров'я. Зазначена прогалина, на мою думку, потребує негайного вирішення.

Список використаних джерел:

1. Ковінько Д. В. Поняття та зміст конституційного забезпечення прав людини і громадянина в Україні / Д. В. Ковінько // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2011. - № 2. - С. 47-51.
2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/conv>
3. Ліфінцев О. В. Принципи здійснення контролю у сфері охорони здоров'я / Науковий вісник Херсонського державного університету // Випуск 3 2. Том 1. 2015. с.156-159
4. Царегородцев Г. И. Философские проблемы теории и адаптации. - М.: Наука. - 1975. - 215 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Маліков Сергій Костянтинович,

здобувач Університету сучасних знань

Аналіз чинного законодавства у сфері містобудівної діяльності дає змогу говорити про те, що воно є недовсконалим, зокрема в частині забезпечення належної організації діяльності уповноважених суб'єктів контролю та нагляду. Варто відзначити, що в юридичній науці точаться жваві дискусії з приводу того в якому саме напрямку слід удосконалювати організаційні засади здійснення нагляду і контролю у сфері містобудівної діяльності, втім більшість вчених сходяться на думці, що одним із найважливіших і найбільш пріоритетних векторів є вирішення низки проблем кадрового забезпечення. Тож, що взагалі представляє собою кадрове забезпечення?

Так, на думку Р. З. Дарміця та Г. П. Горішної, кадрове забезпечення — це комплекс дій, спрямованих на пошук, оцінювання і встановлення заздалегідь передбачених стосунків з робочою силою як в самій компанії для подальшого просування кар'єрною драбиною, так і поза її межами для нового найму тимчасових або постійних робітників [1, с. 32]. О. В. Красноторов доводить, що кадрове забезпечення – це цілеспрямована діяльність спеціально уповноважених посадових осіб державних органів щодо процесів професійної орієнтації, прогнозування

та планування кадрових потреб, відбору, підготовки, розстановки й вивільнення персоналу [2, с. 183]. Кадрове забезпечення, відповідно до точки зору Н. П. Матюхіна, - це специфічна, повторювана діяльність, здійснювана у процесі управління правоохоронними органами, змістом якої є забезпечення органів і підрозділів необхідним, що відповідає певним вимогам, контингентом людей, а також відповідною інформацією про нього, впровадження науково-обґрунтованих методів, відбору, розстановки, навчання, виховання, стимулювання кадрів, правового регулювання проходження служби та надання правового захисту особовому складу правоохоронних органів України» [3, с. 308].

Варто навести думку Т. Є. Кагановської, яка вказує, що кадрове забезпечення виконує наступні функції [4, с. 46-47]: залучення (комплектування) органів державного управління висококваліфікованими, морально стійкими кадрами; вивчення та аналіз стану роботи з відбору, розстановки, зміцнення та збереження професійних кадрів, навчання і виховання працівників, розробки заходів щодо вдосконалення цієї роботи; впровадження новітніх методів і форм роботи з кадрами; вивчення ділових та моральних якостей державних службовців, створення резерву персоналу; проведення службового атестування державних службовців; планування потреб органів державного управління; організацію та здійснення заходів щодо профілактики порушень законності в діяльності органів державного управління; організацію ведення обліків порушень законності і надзвичайних подій серед особового складу, аналіз та узагальнення такої інформації; організацію роботи щодо здійснення наставництва над молодими працівниками; вирішення соціально-побутових проблем працівників, питань надання встановлених чинним законодавством пільг та допомог. Вчена підсумовує, що ключовою функцією кадрового забезпечення є залучення кадрів, що дає можливість добирати на роботу найбільш висококваліфіковані кадри [4, с. 46-47].

Таким чином, незалежно від того, про яку сферу суспільних відносин йде мова, саме кадрове забезпечення є однією із найбільш важливих організаційних засад здійснення будь-якої діяльності. І сфера нагляду та контролю у сфері містобудівної діяльності в даному випадку не є виключенням. Адже тільки якісно та всебічно підготовлений, а також забезпечений всіма необхідними ресурсами працівник, може здійснювати свою трудову діяльність на високому професійному рівні, що беззаперечно позитивним чином впливає на результативність та дієвість контролю у досліджуваній сфері. Тож, враховуючи важливість кадрового забезпечення, пропонуємо наступні напрямки його удосконалення в контексті здійснення нагляду і контролю у сфері містобудівної діяльності:

- встановити чіткі вимоги для відбору працівників на посаду до контрольно-наглядових органів. Крім того, такі умови повинні бути диференційовані в залежності від посади, на яку претендує кандидат;

- забезпечити належний рівень оплати праці для інспекторів ДАБІ, та інших уповноважених осіб. Зазначене дозволить підвищити рівень життя кожного окремого працівника, а як результат мінімізує корупційні ризики;
- переглянути систему соціального захисту працівників, наприклад шляхом надання додаткових відпусток, матеріальної допомоги, тощо;
- створити ефективну систему підвищення кваліфікації інспекторів Держархбудінспекції, яка також повинна включати в себе обмін практичним досвідом між працівниками;
- запровадити ефективну систему забезпечення дисципліни праці працівників ДАБІ.

Список використаних джерел:

1. Дарміць Р. З. Кадрове забезпечення діяльності підприємства в умовах розвитку міжнародної конкурентоспроможності / Р. З. Дарміць, Г. П. Горішна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 778. – С. 26-34
2. Красноробов О. В. Кадрове забезпечення діяльності органів правосуддя як зовнішньо-організаційний напрямок діяльності Державної судової адміністрації України / О. В. Красноробов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 42. – С. 179-186.
3. Матюхіна Н. П. Управління персоналом: теоретичні та практичні аспекти органів внутрішніх справ України: [монографія] / Н. П. Матюхіна. — Х., 1999. — С. 91—92 — 285 с.
4. Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: Монографія. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 330 с.

НАДАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Михайлюк Яна Богданівна,

*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри публічного та
приватного права факультету права
та міжнародних відносин Київського
університету імені Бориса Грінченка*

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю запровадження досягнень інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність публічної адміністрації. Останні зміни українського законодавства свідчать про підвищення інтересу держави до

формування інформаційного суспільства в Україні, а також розширення сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій у публічному секторі. Однак, розвиток системи надання адміністративних послуг в електронній формі стримується наявністю великої кількості проблем правового, організаційного та матеріально-технічного характеру.

З прийняттям Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 року № 918-р, введено поняття транскордонних електронних послуг. Кінцевою метою Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні, яку планується реалізувати до 2020 року, є забезпечення надання електронних послуг в усіх сферах суспільного життя, надання інтегрованих електронних послуг, а також запровадження транскордонних електронних послуг.

Правове регулювання надання транскордонних адміністративних послуг в Україні на сьогодні відсутнє, однак адаптація українського законодавства до законодавства ЄС обумовлює необхідність розвитку зазначеного інституту та створення правових та організаційних передумов його впровадження у практичну діяльність органів публічної адміністрації.

Розвиток правового регулювання надання транскордонних публічних послуг у країнах ЄС розпочався з 2014 року, зокрема з прийняттям Регламенту Європейського Парламенту та Ради «Про електронну ідентифікацію і трастові послуги для електронних трансакцій на внутрішньому ринку і скасування Директиви 1999/93/ЄС» №910/2014 від 23 липня 2014 року, Рішення Європейського парламенту та Ради «Про створення програми сумісності рішень і загальних рамок для європейських публічних адміністрацій, підприємств і громадян (ISA2 програма) в якості засобу для модернізації публічного сектору» № (ЄС) 2015/2240 від 25 листопада 2015 року та ін.

Враховуючи те, що «сучасним напрямом реформування надання електронних послуг у ЄС є передусім створення єдиного цифрового ринку публічних послуг. Зважаючи на те, що ринок електронних публічних послуг у країнах ЄС стрімко розвивається, важливим завданням на сьогодні видається забезпечити сумісність між системами надання електронних публічних послуг різних країн-членів» [1, с. 101].

Першим практичним кроком розвитку системи транскордонних публічних послуг була програма «STORK», яка «з урахуванням технології ІД-ідентифікації є доступною у кожній країні та забезпечує систематизацію даних згідно з загальноприйнятою технічною та юридичною схемами, що забезпечує розуміння між користувачами один з одним» [2, с. 15].

Пізніше запроваджена комплексна програма розробки засобів для надання транскордонних публічних послуг (англ. – «The Connecting Europe Facility (CEF Digital)»), основним завданням якої є «створення

основної центральної платформи обслуговування на рівні ЄС, до якої зможуть долучитися національні платформи (електронні сервіси), і тим самим створити зв'язок між різними національними електронними сервісами» [3].

Зазначена платформа повинна забезпечувати надання великої кількості публічних послуг в електронній формі у межах різних сфер публічного життя, таких як охорона здоров'я або правосуддя. Інтеграція електронних сервісів надання публічних послуг дозволить спростити електронну ідентифікацію особи за принципом одноразовості, забезпечуватиме ефективний обмін інформацією, у тому числі безпечну транскордонну передачу електронних документів та здійснення платежів.

Останнім реалізованим проектом у рамках надання транскордонних адміністративних послуг у ЄС є Муніципальний проект електронної ідентифікації (англ. – «eIDAS Municipalities Project»), що запрацював на початку 2018 року за принципом взаємного визнання європейських ідентифікаційних номерів для доступу до публічних послуг. Зазначений сервіс дає змогу громадянам країн-членів ЄС електронним шляхом підтвердити свою ідентичність на основі національного електронного ідентифікатора. На сьогодні цей сервіс доступний для користувачів у Нідерландах, Австрії, Бельгії та Німеччині та поступово впроваджується в інших країнах в межах ЄС.

Висновки. Одним із елементів розвитку в Україні системи електронних адміністративних послуг є забезпечення надання транскордонних адміністративних послуг, що вимагає реалізації широкого кола заходів як правового, так й організаційно-технічного характеру. Зокрема, адаптації українського законодавства до законодавства ЄС, у контексті запровадження правового регулювання надання транскордонних адміністративних послуг, а також розробки ефективного національного механізму електронної ідентифікації з урахуванням можливості подальшого взаємного визнання електронних ідентифікаторів з країнами – членами ЄС. Для створення передумов інтеграції національних електронних сервісів надання адміністративних послуг до загальноєвропейських платформ, такі сервіси повинні будуватися на основі принципів одноразової ідентифікації, надання більшості послуг через єдиний портал, безпеки обміну документами, захисту персональних даних та безпеки здійснення електронних платежів.

Список використаних джерел:

1. Михайлюк Я. Б. Адміністративні послуги у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльно-правовий аналіз / За заг. ред. к.ю.н., доц. Пухтецької А. А. К.: Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. С. 101.
2. STORK: making life easier, public services more secure // Research*Eu Focus Magazine. – 2012. – No. 12. – P. 15.

3. Connecting Europe Facility. Digital Service
Infrastructures [Electronic resource]. – Access mode:
[https://ec.europa.eu/connecting-europe-facility-cef-digital-service-](https://ec.europa.eu/connecting-europe-facility-cef-digital-service-infrastructures)
[infrastructures](https://ec.europa.eu/connecting-europe-facility-cef-digital-service-infrastructures) – (Viewed on April 19, 2018). – Title from the screen

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Музичук Олександр Миколайович,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, декан
факультету № 1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

Відсторонюючись від зайвої теоретичної дискусії з цього питання, вважаю, що характеризуючи правове регулювання контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні, насамперед, мова повинна йти про систему правових актів, які його регламентують, оскільки саме за їх допомогою реалізується його регулятивна функція. Система правових актів, які містять норми адміністративного права, у науковій літературі отримала назву адміністративного законодавства під яким розуміється система нормативно-правових актів, у яких містяться найбільш загальні й важливі адміністративно-правові норми.

На мою думку, таке розуміння адміністративного законодавства дає змогу розмежувати такі терміни як «система правових актів» та «система адміністративного законодавства», які досить часто ототожнюються, оскільки останній з них є вужчий за змістом, позаяк охоплює лише нормативні правові акти, і то не усі з них, а тільки ті, що мають загальнодержавний характер, у той час, як невід'ємними складовими системи правових актів, є й індивідуальні, особливості яких полягає у тому, що вони породжують права і обов'язки лише у тих конкретних суб'єктів, яким вони адресовані, і їх дія припиняється після вирішення конкретної індивідуальної справи (наказ про призначення чи звільнення, про виділення коштів, про притягнення до відповідальності тощо).

Таким чином, характеризуючи правове регулювання контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні, насамперед, мова повинна йти про систему правових актів, які визначають його види та форми, суб'єктно-об'єктний склад, предмет тощо.

Правові акти, які регламентують контроль за діяльністю правоохоронних органів досить різноманітні. Воно стосується як внутрішньо-організаційної, так і зовнішньої діяльності правоохоронних

органів, як об'єкту контролю, залежать від суб'єкту їх прийняття, предмету правового регулювання, галузі права та багатьох інших підстав.

Сучасному правовому регулюванню контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні характерні певні недоліки, серед яких: відсутність комплексного законодавчого акту який визначав би правові засади його організації і здійснення; відсутність чіткого законодавчого визначення поняття правоохоронних органів як об'єкту такого контролю, їх загальних ознак та переліку, оскільки як законодавчі, так і підзаконні нормативно-правові акти визначають різну їх кількість; не визначення у чинному законодавстві координуючого органу з питань контролю за діяльністю правоохоронних органів.

У законодавчих актах, які визначають правовий статус правоохоронних органів, регулюють їх правоохоронну діяльність, законодавець обмежується лише переліком суб'єктів контролю за їх діяльністю, який до того ж є недосконалим, оскільки серед таких, як правило, називаються лише: Верховна Рада України та Президент України, інколи органи місцевого самоврядування та контрольно-ревізійні органи. Проте, система суб'єктів контролю за діяльністю правоохоронних органів більш розгалужена і передбачає такі їх групи, як: державні (парламентський, президентський, урядовий контроль, контроль міністерств та відомств, контроль місцевих державних адміністрацій та інших місцевих органів влади); міжнародний (урядовий та неурядовий); самоврядний; громадський. У переважній більшості таких нормативно-правових актів предметом контролю називається господарська (фінансова, економічна) діяльність, яка є лише одним із багатьох чисельних напрямів контролю за діяльністю правоохоронних органів.

У правових актах не проводиться чітке розмежування між такими термінами як об'єкт та предмет контролю, форми та методи контролю, процедури контролю та організація контролю тощо. Що іще раз обумовлює необхідність у прийнятті комплексного законодавчого акту у якому були б враховані вищенаведені недоліки сучасного правового регулювання контролю за діяльністю правоохоронних органів України.

Понятійна база контролю за діяльністю правоохоронних, яка застосовується у національному законодавстві, науковій літературі та практичній діяльності, не узгоджується з понятійною базою, визначеною документами ЄС. В Україні на законодавчому рівні не визначено сутність та процедури контролю за діяльністю правоохоронних органів. Такі питання частково врегульовані окремими законами та підзаконними нормативно-правовими актами, де визначено контрольні повноваження і процедури лише для деяких міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, однією з функцій яких є контроль за діяльністю правоохоронних органів.

Таким чином, незважаючи на те, що здійснення контролю, його форми та методи, повноваження контролюючих суб'єктів тощо передбачені низкою законодавчих та підзаконних актів, в тому числі й відомчими, у то й же час, їх правова регламентація має фрагментарний, не комплексний характер, оскільки їх аналіз не дає змоги визначити вичерпний перелік: зовнішніх та внутрішніх суб'єктів контролю за діяльністю правоохоронних органів; об'єктів та предметів контролю за діяльністю правоохоронних органів; форм контролю за діяльністю правоохоронних органів; повноважень суб'єктів контролю за діяльністю правоохоронних органів; засад взаємодії та координації між ними тощо.

Вищенаведене обумовлює необхідність удосконалення правового регулювання контролю за діяльністю правоохоронних органів. На мою думку, необхідно розробити та прийняти Закон України «Про контроль за діяльністю правоохоронних органів України» в якому повинні бути враховані недоліки правового регулювання на яких наголошувалося вище. Крім того, в такому Законі повинні бути визначені правоохоронні органи, які є його об'єктами, відповідальність не лише об'єктів контролю а й суб'єктів, які його здійснюють. Такий контроль повинен мати профілактичне а не каральне спрямування. Крім того, ми погоджуємося з тими науковцями, які обґрунтовують необхідність прийняття Законів України «Про державний контроль в Україні», «Про державний контроль у сфері виконавчої влади», «Про контроль в Україні».

СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕМІННОГО СКЛАДУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Невядовський Владислав Олегович,

*кандидат юридичних наук,
заступник декана факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Процес трансформації міліції в Національну поліцію, старт якому був даний ще 2015 року, на сьогодні набирає активних обертів. Адже ключовими завданнями поліцейських є не тільки боротьба з порушенням законів, важливим є й те, що вони повинні вселяти в людей віру в неминучість, необоротність реформ. Невід'ємною складовою згаданої реформи є підготовка кадрів для підрозділів Національної поліції.

На сьогодні одним із ключових етапів підготовки майбутнього поліцейського є первинна професійна підготовка. Згідно статті 73 Закону України «Про національну поліцію» поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок,

необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти первинну професійну підготовку за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими Міністерством внутрішніх справ України. Проекти таких навчальних програм на разі перебувають на стадії введення в дію. А тому, актуальним залишається питання правового регулювання організації первинної професійної підготовки перемінного (курсантського) складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Актуальності досліджуваного питання додає зміст пункту 7 Закону, у якому йдеться про заборону залучати поліцейських, які не пройшли первинну професійну підготовку, до виконання повноважень поліції, допускати до роботи з інформацією з обмеженим доступом або до будь-якої діяльності, пов'язаної з використанням зброї та спеціальних засобів (крім навчальних та тренувальних занять під час проходження первинної підготовки). Таким чином, можемо дійти висновку про важливість первинної професійної підготовки у правоохоронній діяльності поліцейського.

Деталізація згаданої вище статті Закону реалізована в статтях Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції, яке затверджене Наказом МВС України від 16.02.2016 року № 105. Його норми визначають порядок і умови проходження первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції, оскільки поліцейські, яких вперше прийнято на службу в поліції, мають проходити професійну підготовку з метою набуття ними спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, у тому числі відповідну спеціальну підготовку щодо зберігання, носіння, застосування і використання вогнепальної зброї.

У національному правовому полі у рамках досліджуваного питання є певні прогалини, які потребують правового врегулювання. Така ситуація склалася насамперед через те, що зараз відсутній чіткий правовий порядок організації первинної професійної підготовки перемінного (курсантського) складу. Зокрема, більшість закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання у процесі початкової підготовки курсантів першого року навчання керується Положенням «Про організацію початкової підготовки працівників органів внутрішніх справ України», яке затверджено Наказом МВС України від 24.04.2009 року № 177. Жодного нормативно-правового акту рівня Закону чи підзаконного нормативно-правового акту, який би припиняв чи скасовував дію згаданого Положення в діючому законодавстві не має. Разом із тим, слід звернути увагу на «моральну застарілість» Положення, оскільки його норми покликані врегулювати порядок і умови проходження початкової підготовки (спеціалізації) кандидатів на службу в органах внутрішніх справ, що не відповідає вимогам часу та реформи Національної поліції.

Однак, поширювати дію норми статті 73 Закону України «Про національну поліцію» на перемінний (курсантський) склад закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання також не вбачається можливим через чітку позицію законодавця, визначену у пункті 2 цієї ж статті: положення цієї статті (73 Закону України «Про національну поліцію») не поширюються на тих, хто здобуває вищу освіту на денній формі навчання за державним замовленням у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. Відтак, ані положення Наказу МВС України № 177, які є «морально застарілими», ані положення Наказу МВС України № 105, дія яких не може поширюватися на спеціальний суб'єкт перемінний (курсантський) склад закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання не врегульовують досліджуване питання.

Тобто, мусимо констатувати, що стан правового регулювання організації первинної професійної підготовки перемінного складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання потребує свого удосконалення шляхом розробки та впровадження дієвого механізму первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції.

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ НОТАРІАТОМ

Падалка Роман Олегович,

кандидат юридичних наук

Питання принципів права постійно привертає увагу науковців, оскільки воно є одним із фундаментальних у побудові будь-якого правового інституту. Незалежно від того, у якому ракурсі розглядається дане поняття, його значення тлумачиться як «початковий, першоосновний, головний» тощо [1, с. 574]. Тобто, принцип права - це певне правило, яке перебуває в основі побудови правового інституту та від якого не відступаються при здійсненні його регламентації. Він є фундаментом наукового знання, його першоосновою, із якої бере свій початок певне загальнообов'язкове встановлене та санкціоноване правило. На підставі цього можна зробити висновок, що принципами адміністративно-правових засад управління нотаріатом є сукупність правил, які перебувають в основі адміністративно-правового регулювання управління нотаріальними органами.

Аналіз Положень про Міністерство юстиції України [2] та про Головні територіальні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі [3] свідчить про те, що принципи діяльності суб'єктів управління нотаріатом

окремо в актах законодавства не встановлюються. Так само не є закріпленими у законодавчому порядку і принципи нотаріальної діяльності. Все вищенаведене свідчить про необхідність звернення до наукової літератури.

Зробимо висновок, що принципи управління нотаріатом за своєю сутністю є принципами державного управління. Принципи за своєю природою є першоосновою, а першооснова державного управління є спільною для усіх його різновидів. Звернення до праць, у яких здійснено дослідження принципів державного управління, засвідчило, що існуючі концепції є масштабними, і включають десятки принципів, класифікованих за різними критеріями. Втім, існують певні правила, актуальність яких визначається багатьма вченими, передусім щодо розподілу за різними критеріями (загально правові та спеціально правові). Наприклад, О. Н. Євтушенко виділяє дві групи принципів державного управління: загальні і спеціальні. Загальні базуються на положеннях Основного Закону держави та інших законів України. До них належать наступні принципи: 1) законність; 2) демократизм; 3) публічність; 4) єдиноначалля і колегіальність; 5) централізація і децентралізація; 6) плановість; 7) науковість; 8) ефективність [4, с. 25-27]. При цьому, звернемо увагу, що така класифікація не є тотожною до жодної із проаналізованих у праці науковця позицій інших вчених. Тобто, кожен вчений тлумачить дане питання по іншому. Підкреслимо, що фактично кожен загальний принцип із наведеної вище концепції може бути в основі адміністративно-правових засад управління нотаріатом. В свою чергу, спеціальні принципи враховують організаційні аспекти діяльності органів державного управління. Тобто, спеціальними принципами можуть бути будь-які принципи, які становлять фундамент правового регулювання діяльності Міністерства юстиції України, і Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві.

На підставі аналізу наукової літератури [5, с. 82-83; 6, с. 65], а також попереднього дослідження, виділимо наступні **принципи адміністративно-правових засад управління нотаріатом:**

1. Загальні: 1) законність; 2) об'єктивність; 3) централізація і децентралізація; 4) компетентність; 5) систематичність і регулярність;
2. Спеціальні: 1) конструктивність; 2) збалансованість публічних та приватних інтересів; 3) прозорість та врахування думки нотаріальної спільноти; 4) цілеспрямованість.

Розпочнемо аналіз із групи загальних принципів. Для більшості правових інститутів є характерним принцип законності. При цьому, його характерність для відносин управління є обов'язковою, адже саме він розкриває правову природу державного контролю. Відсутність законності в управлінні нотаріатом перетворює таку діяльність на свавілля. А отже, принцип законності забезпечує дотримання Міністерством юстиції України, і Головними територіальними

управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві певних моделей поведінки та чітких меж їхньої діяльності.

Принцип об'єктивності у даній сфері проявляється у тому, що управління нотаріатом виключає можливість втручання суб'єктивного у такий діяльності. Посадові особи Міністерства юстиції України, і Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим мають бути неупередженими, та максимально мінімізувати особистий фактор при управлінні нотаріатом. Управління нотаріатом має базуватись на об'єктивних і реальних фактах, а також нормах чинного законодавства.

Принцип централізації і децентралізації власне проявляється у функціонуванні Міністерства юстиції України, і Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим. Із однієї сторони Міністерство наділене виключними повноваженнями у сфері управління нотаріатом. Із іншої сторони, на локальному рівні територіальним управлінням надано повну свободу дій у межах їхньої компетенції.

Принцип компетенції передбачає професійну підготовку та володіння професійним досвідом суб'єктами, що здійснюють управління нотаріатом, діючи від імені Міністерства юстиції України, і Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим. Кваліфіковане управління нотаріатом потребує відповідних знань у цій сфері, законодавства, практики, компетенції у сучасній науковій, та юридичній літературі тощо. Тож управління нотаріатом передбачає високі стандарти не лише по відношенню його працівників, а й до працівників відповідного департаменту Міністерства юстиції України та відділів нотаріату органів юстиції на місцях.

Принцип систематичності і регулярності полягає у тому, що управління нотаріатом не є діяльністю, яка здійснюється тимчасово, або за умови виникнення такої потреби. Фактично, управління нотаріатом здійснюється постійно, про що свідчать завдання та компетенція суб'єктів управління.

Група спеціальних принципів представлена такими керівними ідеями, які безпосередньо характеризують вплив Міністерства юстиції України, і Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим на органи нотаріату. Так, принцип конструктивності полягає у тому, що управління нотаріатом спрямоване не на притягнення до відповідальності нотаріусів, а на постійний пошук шляхів для удосконалення інституту нотаріату. Іншими словами, діяльність суб'єктів управління не покликана не перешкоджати функціонуванню нотаріату, а навпаки – сприяти його постійному розвитку та вдосконаленню.

Принцип збалансованості публічних та приватних інтересів полягає у тому, що управління нотаріатом здійснюється як в інтересах держави, так і в інтересах кожного громадянина. Сфера діяльності органів нотаріату тісно пов'язана із захистом прав та інтересів громадян. Посвідчування прав та фактів, що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій, з метою надання їм юридичної вірогідності також безумовно здійснюється і в інтересах держави. При цьому, неможливо зробити однозначний висновок, чиї інтереси при цьому захищаються у більшій мірі. Саме тому, в управлінні нотаріатом, як і в функціонуванні самого нотаріату, має зберігатись баланс, за якого інтереси держави та громадян захищатимуться однаково.

Принцип прозорості та врахування думки нотаріальної спільноти полягає у тому, що зв'язок між суб'єктом та об'єктом управління є двостороннім. Тобто, відносини між Міністерством юстиції України, і Головними територіальними управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві, та органами нотаріату враховують не лише інтереси держави, а й працівників нотаріату в тому числі.

Останній виділений нами спеціальний принцип - це цілеспрямованість. Цілеспрямованість управління нотаріатом проявляється у завданнях здійснення даного процесу. Як нами встановлено у даній роботі, завданнями адміністративно-правових засад управління нотаріатом є: 1) організація, оптимізація та забезпечення роботи нотаріату; 2) забезпечення виконання вимог чинного законодавства в сфері нотаріату; 3) створення дієвої організації державного управління нотаріатом як на центральному, так і на місцевому рівнях; 4) забезпечення формування висококваліфікованого кадрового складу державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів і працівників державного нотаріального архіву шляхом належного кадрового забезпечення та створення сучасної системи підготовки та перепідготовки персоналу органів нотаріату; 5) наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління нотаріатом шляхом узагальнення та вироблення рекомендацій з правильного застосування законодавства в сфері нотаріату, надання практичної та методично-інформаційної допомоги особам, які вчиняють нотаріальні дії; 6) забезпечення дотримання законності вчинення нотаріальних дій, протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Цілеспрямованість управління нотаріатом і є фактичною реалізацією кожної із перерахованих цілей.

Список використаних джерел:

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред.. кол. О.С. Мельничук (голов. Ред.) та ін. – К.: Наук. Думка. – 1983. – Т. 4: Н – П

/ уклад.: Р. В. Болдирев та ін.; ред. Тому: В. Т. Коломієць, В. Т. Склярєнко. – 2003. – 656 с.

2. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 // Офіційний вісник України від 15.07.2014 - 2014 р. - № 54. - стор. 88. - стаття 1455. - код акта 73125/2014

3. Про затвердження Положення про Головні територіальні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі. Наказ Міністерства юстиції України від 23.06.2011 № 1707/5 // Офіційний вісник України від 08.07.2011 — 2011 р. - № 49. - стор. 9. - стаття 1984. - код акта 57313/2011

4. Євтушенко О. Н. Державне управління (Основи теорії державного управління) : [навчальний посібник у трьох частинах] / О. Н. Євтушенко, В. І. Андріяш. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Ч. 1. Основи теорії державного управління. – 2013. – 268 с

5. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Державна податкова адміністрація України ; Національна академія держ. податкової служби України. - Ірпінь, 2004. – 206 с.

6. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». — Ірпінь, 2007. — 186 с.

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Панова Ірина Вікторівна,

*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики факультету
№ 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Постійне збільшення ролі інформації в суспільних відносинах обумовлює необхідність взаємоузгодженості системоутворюючих елементів інформаційного права, до того ж основні напрямки розвитку та удосконалення інформаційного права в Україні пов'язані із соціально-економічними та політичними реформами, які відбуваються в нашій державі. Виникають і розвиваються нові правові інститути: Е-урядування, Е-документообіг, Е-торгівля, Е-медицина, Е-освіта тощо [1, с. 31].

Як правнича єдність галузь інформаційного права є більш-менш суцільною, самостійною підсистемою правового впорядкування. Її визначальна функція – створити щодо інформаційних правовідносин особливий режим правового регулювання – комплекс властивих за природою і характерних за правничою сутністю правових прийомів і способів. Присутність аналогічного режиму дає перспективу не тільки сполучати норми інформаційного права воедино, створювати організовану систему, але й індивідуалізувати галузь інформаційного права. Юридичний режим визначає правовий статус суб'єктів права; правові способи здійснення прав і виконання обов'язків та діяльність держави, яка направлена на гарантування неухильного дотримання інформаційно-правових норм в реальних інформаційних правовідносинах. Завдяки юридичному режиму реалізується результативний вплив галузі інформаційного права як цілісного явища, так і будь-якої складової інституту або норми.

Структурна будова будь-якої правової системи виглядає так, що всі правові норми, які входять до чинного, позитивного права, утворюють одне ціле (діюче право в цілому), розмежоване за сутністю різних норм на відповідні, взаємозв'язані елементи структури права і законодавства. Поширеною є думка, що базисом такої змістовної структури права і законодавства є чітка сфера суспільних відносин – предмет правового регулювання.

Головною проблемою оновлення та розвитку інформаційного права залишається розмаїття існуючих підходів до розуміння самого феномена інформаційне право, відмінності у типах праворозуміння, на які спираються дослідники при розробці правової доктрини з метою вирішення питання врегулювання інформаційної сфери. Крім того співвідношення сучасної методології інформаційних та адміністративних відносин на доктринальному рівні у наукових висновках багатьох учених-адміністративістів обумовлює спільний концептуальний критерій розмежування адміністративного та інформаційного права.

Утворення спеціальних, за предметним змістом і призначенням, правових норм своєрідно доповнює основну, галузеву диференціацію, але не повинно суперечити їй. Норми комплексних актів можуть носити характер виправданих специфікою винятків із загального правила, але не повинні ігнорувати ці правила чи відмінити їх [2, с. 24-27]. Варто також наголосити на інституціональному характері галузі інформаційного права. Це проявляється у тому, що така юридична конструкція, як система інформаційно-правових норм, міститься здебільшого в нормативно-правових актах, інших джерелах права, які й надають інформаційному праву чітко виражену інституціональну форму; взаємопов'язаність її як прямими, так і непрямыми зв'язками з функціями і діяльністю держави, та її органів – законодавчих, правозастосовних, контрольно-наглядових та ін., незмінність і мобільність її як правового феномену.

Висновки. Зазначене вище дозволяє сформулювати чинники, що впливають на подальший розвиток інформаційного права:

1. Стан дотримання принципів законності, пріоритету та захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина, рівності громадян перед законом, вільного одержання, використання, поширення та зберігання будь-якої інформації, не обмеженої законодавством України, які є характерним ядром інформаційного права. А в деяких випадках і обмеження інформаційних прав громадян у зв'язку з виконанням функцій держави [3, с. 30-33].

2. Наявність загроз та складностей у зв'язку із розповсюдженням та використанням інформації. Регулятором має бути право засноване на моралі, оскільки остання не може взяти на себе обов'язок та відповідальність за врегулювання інформаційних відносин. Такий підхід спрямоване якісному та ефективному врегулюванню суспільних відносин, що формуються в ході забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб в сфері обігу інформації з урахуванням особливих, притаманних для нашої країни, матеріальних, соціальних, культурних, моральних, національних та інших умов життя суспільства.

3. Належна охорона державою відповідних інформаційно-правових відносин і можливість застосування державного примусу.

4. Створення належного правового механізму забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави для захисту від загроз.

5. Створення належних умов для задоволення загальнолюдських потреб в інформаційній сфері.

6. Подальше узагальнення нормативного матеріалу і розподіл його за структурними складовими – інститутами та підгалузями інформаційного права, уніфікація структурних елементів інформаційного права рівноцінних за об'ємом, структурою та іншими характеристиками, з метою розширення сфери їх взаємодії, та підвищення ефективності регулювання інформаційної сфери.

Таким чином, подальший розвиток інформаційного права слід пов'язувати з впровадженням окремих специфічних принципів, доміант, своєрідних способів впливу на інформаційні правовідносини, що посилять їх галузеву специфіку. Особливо таких, які не можливо забезпечити в межах адміністративного, або цивільного права передусім завдяки трансформації рівня життя, як то: зміна дозвілля, модернізація побуту, інтернаціональному інформаційного обміну, Е-торгівлі, Е-освіті, осучасненні виробництва, виготовленням ще більш нових програмних та апаратних засобів. Адже мета та задача науки інформаційного права – своєчасно підмічати проблеми правозастосування, знаходити та пропонувати спільний концептуальний критерій їх вирішення.

Список використаних джерел:

1. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT): мета застосування та правові проблеми // Інформація і право. – 2018. – № 2 (25). – С. 31-44.
2. Марущак А. І. Обмеження інформаційних прав громадян у зв'язку з виконанням функцій держави // Зб. матеріалів наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (м. Київ, 18 березня 2016 р.). Т. 2. – С. 30-33.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

**ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПІД ЧАС
ЗАХИСТУ І ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ**

Половніков Вадим Володимирович,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри управління
оперативно-розшуковою діяльністю
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Статтею 2 Закону України «Про державний кордон України», яка має назву «Визначення державного кордону України і забезпечення його захисту та охорони», всі відповідні заходи забезпечення поділяються на два види: захисту і охорони.

Захист державного кордону (далі – ДК) України, йдеться у цій статті, є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу заходів.

Охорона ДК України, визначено в цій статті, є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту ДК і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою (далі – ДПС) України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності ДК України [1].

Разом з тим, аналіз змісту статті 2 Закону України «Про державну прикордонну службу України», яка має назву «Основні функції Державної прикордонної служби України», дає можливість констатувати, що її функції не поділено на ті, які вона здійснює для забезпечення

захисту ДК України і ті, які вона здійснює для його охорони [2]. Відповідно, всі дев'ять основних функцій ДПС України, виконання яких є її оперативно-службовою діяльністю, можна умовно поділити на ті, що здійснюються з метою забезпечення захисту ДК України, його охорони та інші.

Так, до основних функцій ДПС України, виконання яких здійснюється з метою (в інтересах) забезпечення захисту ДК України, можна віднести такі: ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність»; координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом ДК України.

До основних функцій ДПС України, виконання яких здійснюється з метою забезпечення охорони ДК України, можна віднести такі: охорона ДК України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму ДК та прикордонного режиму; охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

До інших основних функцій ДПС України можна віднести решту функцій:

- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через ДК України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

- участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на ДК України та в межах контрольованих прикордонних районів;

- участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання ДК України та інші.

Такий поділ є умовним і дискусійним. Разом з тим, законодавець, у змісті інших норм акцентує увагу саме на виконанні завдань і заходах з охорони ДК та суверенних прав України в її прилеглої зоні виключній (морській) економічній зоні, залишаючи поза увагою заходи щодо виконання інших завдань.

Так, відповідно до стаття 21 Закону України «Про державну прикордонну службу України» (Застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зброї та бойової техніки особовим складом ДПС України), військовослужбовці, а також працівники ДПС України, які відповідно до їх службових повноважень можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони ДК та суверенних прав

України в її прилеглаї зоні виключній (морській) економічній зоні в межах повноважень, визначених цим Законом, законами України «Про державний кордон України», «Про прилеглу зону України», «Про виключну (морську) економічну зону України», мають право в порядку і випадках, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів [2].

Не надає однозначної відповіді на це і наказ Адміністрації ДПС України «Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України від 21.10.2003 № 200, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2003 р. за № 963/8284 [3]. Застосування зброї та бойової техніки в ньому розглядаються в рамках виконання завдань з охорони ДК України.

Згідно з вищезазначеним, визначальним для можливості використання права на застосування зброї є несення служби з охорони ДК України прикордонником у складі прикордонного наряду або індивідуально. Решта випадків можливого застосування зброї під час здійснення заходів забезпечення захисту ДК та інших заходів на виконання функцій ДПС України не розглядаються. Для цього здійснюється посилання на норми Закону України «Про Національну поліцію», військових статутів Збройних Сил України та інших нормативно-правових актів.

Разом з тим, на нашу думку, не можна повною мірою ототожнювати правовий статус прикордонника та поліцейського щодо прав на застосування фізичної сили, спеціальних засобів, зброї та бойової техніки в порядку і випадках, передбачених Законом України «Про Національну поліцію».

На відміну від поліцейського відповідні права прикордонника обмежується часом виконання завдань з охорони ДК та суверенних прав України в її прилеглаї зоні виключній (морській) економічній зоні. Відповідно ж до Закону України «Про Національну поліцію», поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань (частина 1 статті 12). Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і

повідомити про це найближчий орган поліції (частина 2 статті 18 цього Закону) [4].

Тобто вирішальним є несення прикордонної служби особою, яка входить до складу наряду з охорони ДК України. Законом України «Про прикордонний контроль» визначено, що підрозділ охорони ДК – підрозділ органу охорони ДК ДПС України, спеціально призначений для виконання завдань з прикордонного контролю та (або) охорони ДК (пункт 15 частини першої статті 1 цього Закону) [5]. Відповідно, з одного боку це підрозділ охорони ДК, з іншого він може виконувати завдання з прикордонного контролю та (або) охорони ДК. Тобто прикордонний контроль в цьому випадку розглядається окремим видом діяльності, яка може здійснюватись окремо від виконанням завдань з охорони ДК України. Не визначений на законодавчому рівні і конкретний перелік заходів з охорони ДК України, що потребує внесення змін і доповнень до чинного законодавства України з метою конкретизації відповідних норм.

Висновки: Таким чином, узагальнюючи наведене, відмітимо, що правове регулювання застосування зброї, бойової техніки і т. ін. стосується лише заходів з охорони ДК України, не враховує виконання ДПС України інших завдань і потребує удосконалення за рахунок визначення відповідних повноважень прикордонників під час виконання покладених на ДПС України інших функцій, які складають зміст її оперативно-службової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про державний кордон України: закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII. Дата оновлення: 04.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2019).
2. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України: наказ Адміністрації ДПС України від 21.10.2003 № 200, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2003 р. за № 963/8284. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2019).
3. Про Державну прикордонну службу України : закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. Дата оновлення: 04.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2019).
4. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2019).
5. Про прикордонний контроль : закон України від 05.11.2009 р. № 1710-VI. Дата оновлення: 04.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2019).

ПІДРОЗДІЛИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІВ ДОХОДІВ І ЗБОРІВ: ЗАЛИШИТИ ЧИ ЛІКВІДУВАТИ?

Халимон Сергій Іванович,

*доктор юридичних наук, доцент, доцент
кафедри управління оперативно-
розшуковою діяльністю Національної
академії Державної прикордонної служби
України імені Б. Хмельницького*

Сало Олександр Петрович,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ,
старший оперуповноважений з ОВС ВВБ
територіальних органів ДФС
у Чернігівській області ГУ ДФС
у Чернігівській області*

Реформування органів доходів і зборів, що відбувається сьогодні в Україні неминуче торкається такого підрозділу, як Головне управління внутрішньої безпеки Державної фіскальної служби України.

Як зазначає Б. Кормич у своїй публікації, одним із результатів реформи може стати остаточне вирішення долі, можливо, найбільш неоднозначного підрозділу цих служб – внутрішньої безпеки [1].

Полемізуючи на цю тему, вказаний автор ставить ряд запитань:

1) чи можна вважати організацію підрозділів внутрішньої безпеки ДФС сучасним стандартом?

2) чи відповідає нинішнє ГУВБ та система підрозділів внутрішньої безпеки сучасній концепції протидії корупції?

3) чи має місце дублювання ГУВБ функцій інших підрозділів?

4) чи існують правові підстави діяльності підрозділів внутрішньої безпеки у складі ДФС? [1].

На перші два запитання автор фактично одразу дає негативні відповіді. Аргументуючи тим, що підрозділ створений з 90-х рр. минулого століття, а також в рамках тих підходів до протидії корупції, що існували наприкінці 1990-х, ефективність яких було визнано повністю незадовільною.

Сміємо не погодитися з таким категоричним твердженням. Наведені Б. Кормичем аргументи на зразок «...протидія корупції на основі окремих підрозділів внутрішньої безпеки з функціями розслідування – це скоріше згадана вище корпоративна модель, суть якої полягає у тому, щоб не виносити сміття з хати» [1]. Якщо екстраполювати такий аргумент на діяльність правоохоронних органів та спеціальних служб

України, то виходить, що підрозділи внутрішньої безпеки необхідно ліквідувати у кожному із них.

Що стосується дублювання підрозділами ГУВБ функцій інших підрозділів. Варто зазначити, що ГУВБ є складовою податкової міліції, утворення підрозділів внутрішньої безпеки це не данина моді, а фактична закономірність притаманна всім правоохоронним органам. Забезпечення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією є одним із основних завдань підрозділів внутрішньої безпеки, виконання якого досягається шляхом здійснення оперативно-розшукової діяльності, направленої на запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності працівників органів доходів і зборів. Поряд з цим підрозділи внутрішньої безпеки виконують функцію захисту працівників від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків.

Посилаючись на те, що організація та проведення заходів щодо запобігання корупції у суб'єктах владних повноважень покладено на уповноважених підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції, що утворені згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 р. № 706 не витримують критики. Так, відповідно до вказаної постанови уповноважений підрозділ відповідно до покладених на нього завдань виконує такі функції:

1) розробляє та проводить заходи щодо запобігання корупційним правопорушенням, а також здійснює контроль за їх проведенням;

2) надає іншим структурним підрозділам органу виконавчої влади, підприємства, установи, організації та їх окремим працівникам роз'яснення щодо застосування антикорупційного законодавства;

3) вживає заходів до виявлення конфлікту інтересів та сприяє його усуненню, контролює дотримання вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів, а також виявляє сприятливі для вчинення корупційних правопорушень ризики в діяльності посадових і службових осіб органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації, вносить їх керівникам пропозиції щодо усунення таких ризиків;

4) надає допомогу в заповненні декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

5) у разі виявлення фактів, що можуть свідчити про вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень посадовими чи службовими особами органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації, інформує в установленому порядку про такі факти керівника органу виконавчої влади (його апарату), підприємства, установи та організації, а також правоохоронні органи відповідно до їх компетенції;

6) веде облік працівників органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;

7) взаємодіє з підрозділами з питань запобігання та виявлення корупції державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції;

8) розглядає в межах повноважень повідомлення щодо причетності працівників органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації до вчинення корупційних правопорушень;

9) повідомляє у письмовій формі керівникові органу виконавчої влади, посадовій особі Секретаріату Кабінету Міністрів України, визначеній Міністром Кабінету Міністрів України, та спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції про факти, що можуть свідчити про вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень посадовими особами органу виконавчої влади, територіального органу, підприємства, установи, організації [2].

Як видно з наведеного переліку уповноважені підрозділи позбавлені можливості здійснювати протидію корупційним правопорушенням з використанням арсеналу гласних та негласних сил, засобів та методів притаманних оперативно-розшуковим підрозділам, а звідси є сумнівною ефективність їх діяльності.

Переконані, що підрозділи внутрішньої безпеки спроможні ефективно виконувати функцію уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, що сприятиме економії державних коштів.

Єдине з чим можемо погодитися так, це з наявними законодавчими проблемами у правовому статусі підрозділів внутрішньої безпеки. Не викликає будь-яких заперечень позиція, що оперативно-розшуковий статус підрозділів внутрішньої безпеки повинен бути чітко регламентований нормативно-правовими актами, що виключатиме виникнення проблем правозастосування.

Детальний аналіз нормативно-правових актів, що регулюють діяльність підрозділів внутрішньої безпеки органів доходів і зборів, дає підстави висунути низку суттєвих зауважень щодо правового статусу зазначених підрозділів.

Так, основними завданнями підрозділів внутрішньої безпеки ДФС України є:

- забезпечення заходів щодо запобігання корупції й контроль за їх реалізацією в апараті ДФС України, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, у межах передбачених законом повноважень;

- встановлення правил поведінки посадових осіб ДФС України та контроль за їх виконанням;

- забезпечення у ДФС України та її територіальних органах безпеки діяльності, а також державних службовців та працівників від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними службових обов'язків.

Практичний досвід роботи в підрозділах внутрішньої безпеки ДФС України доводить, що ефективне виконання зазначених завдань неможливе без права таких підрозділів на здійснення оперативно-розшукової діяльності. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] у ст. 5 закріпив вичерпний перелік підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, до таких підрозділів відноситься податкова міліція, складовою якої є ГУВБ.

Відсутність у штатному розписі новоствореної Державної податкової служби України підрозділу внутрішньої безпеки вважаємо негативно позначиться на стані протидії корупційним правопорушенням та забезпеченні безпеки персоналу органів доходів і зборів.

Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що вивчення та унормування оперативно-розшукового статусу підрозділів внутрішньої безпеки органів доходів і зборів сприятиме створенню ефективного підрозділу в структурі податкових органів, метою якого буде боротьба із корупційними проявами. Для усунення виявлених недоліків щодо визначення оперативно-розшукового статусу необхідно внести зміни чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачивши серед суб'єктів такої діяльності і підрозділи внутрішньої безпеки.

Список використаних джерел:

1. Кормич Б. Про реформу ДФС та підрозділ внутрішньої безпеки. URL: https://www.mdoffice.com.ua/ru/aSNewsDic.getNews?dat=05062019&num_c=703683 (дата звернення 10.06.2019)
2. Питання запобігання та виявлення корупції: постанова Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2013-%D0%BF> (дата звернення 10.06.2019)
3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print1474876318476519> (дата звернення: 10.05.2018).

СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Христинченко Надія Петрівна,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Тернопільського національного
економічного університету*

Процес побудови в Україні демократичної правової держави, майбутнього члена Євросоюзу, потребує встановлення та реалізації головних завдань щодо забезпечення прав і свобод людини, безпосередньо пов'язаних з необхідністю вдосконалення механізму правового регулювання в певних сферах суспільних відносин, що вимагає спеціальних заходів для підтримання нормального життя людей та існування державних інститутів. За таких умов концептуальна роль відводиться державі, її механізму, від якого вимагається організованість, чіткість діяльності та узгоджена взаємодія всіх його елементів. Державна влада не може реалізовуватись сама по собі. Вона має бути представлена (виражена) в певних діях, які сприймаються як такі, що містять державно-владні накази керуючого впливу. Такі дії являють собою: по-перше, чітко виражені в реальній дійсності вольові положення держави; по-друге, дії, що здійснюють конкретні суб'єкти, які відображають інтереси держави (суб'єкти, наділені державно-владними повноваженнями); по-третє, дії, які реально відчують численні державні та громадські структури, а також фізичні особи [1].

Конституція України проголосила пріоритетним завданням держави створення належних умов для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. Головну роль у здійсненні цього завдання виконують посадові особи, оскільки вони наділені юридично-владними повноваженнями і вправі виконувати організаційно-розпорядчі дії.

Таким чином, можемо виділити окремі групи суб'єктів, які безпосередньо впливають на економічну безпеку в залежності від ролі й призначення, змісту й обсягу повноважень, форм і методів участі органів (посадових осіб) у вирішенні справи про притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства. Так, суб'єктів, що застосовують санкції за порушення податкового законодавства, можна розділити на кілька груп:

Контролюючі органи й посадові особи, наділені правом приймати владні акти, складати правові документи, які впливають на результат справи. Наприклад, до таких органів і посадових осіб варто віднести:

1) органи, уповноважені розглядати справи про податкові правопорушення;

2) осіб, що мають право складати протокол щодо порушення норм податкового законодавства;

3) осіб, які мають право здійснювати процесуально-забезпечувальні примусові заходи.

2. Особи, що мають безпосередні інтереси в справі, до них відносять і осіб, які притягаються до відповідальності.

3. Особи й органи, що сприяють здійсненню провадження: законні представники та захисники, свідки, поняті, експерти, перекладачі.

4. Інші особи й органи, які сприяють провадженню у справах щодо порушення норм податкового законодавства, профілактиці порушень податкового законодавства (наприклад, громадські організації, трудові колективи, адміністрації підприємств, установ, організацій і т.п.).

Забезпечуючи формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізуючи державну податкову політику, забезпечуючи формування та реалізацію державної політики з адміністрування, здійснюється реалізація державної політики у сфері боротьби з порушеннями при застосуванні податкового та митного законодавства, що визначає економічну безпеку України.

Тобто, органами стягнення є виключно контролюючі органи, уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу, притягнення до відповідальності порушників податкових норм, у межах повноважень, а також державні виконавці у межах своїх повноважень. Розмежування повноважень і функціональних обов'язків контролюючих органів визначається законодавством України. Однак, чітко визначеного переліку контролюючих органів (хто безпосередньо та за які податкові порушення, у кого з них є повноваження щодо накладення штрафних санкцій) немає.

Як видно із зазначеного, в нормативно-правових документах вживається саме поняття «контролюючі органи».

Таким чином, наприклад, у Законі «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» (ст. 4) зазначається, що державна контрольно-ревізійна служба координує свою діяльність з фінансовими органами, державною податковою службою, іншими контролюючими органами [8].

Що стосується Закону України «Про Рахункову палату»[9], то Закон визначає, що всі контролюючі органи зобов'язані сприяти діяльності Рахункової палати. Тобто йде мова про «контрольні органи», під якими розуміються ті органи, які створені в системах Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Національного банку України, Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна України, а також інші державні контрольні органи. Поняття «контрольний орган» у даному нормативному акті вживається у двох значеннях: як безпосередньо контрольні органи, що здійснюють саме функції контролю, так і структурні одиниці інших

державних органів, наділені контрольними повноваженнями. На нашу думку, якщо говорити про останні, то їх недоцільно називати контрольними органами.

Слід зазначити, що у відносинах, які виникають між державою й платником з приводу сплати податків, інтереси держави представляють насамперед органи, що здійснюють управління в галузі надходження податкових платежів.

Отже, контролюючими органами є посадові особи ДФС України, які мають права та обов'язки, реалізують надані їм повноваження щодо своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи щодо порушень податкового законодавства та притягнення до відповідальності за правопорушення суб'єктів господарської діяльності.

Фактично система органів, що контролюють надходження коштів у бюджети у формі податків і зборів, представлена двома службами – податковою та митною. Але це не повний перелік суб'єктів, що мають повноваження застосовувати санкції за порушення податкового законодавства. Так, ми вважаємо, що до зазначеного переліку необхідно внести:

- підрозділи державної фіскальної служби;
- митні органи;
- органи Національної поліції;
- Національний банк;
- органи державної контрольно-ревізійної служби.

Таким чином, органи Державної фіскальної служби України притягують до відповідальності суб'єктів господарської діяльності за такі порушення податкового законодавства:

- порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах (ст. 117 ПК України), тобто неподання у строки та у випадках, передбачених цим Кодексом, заяв або документів для взяття на облік у відповідному контролюючому органі, реєстрації змін місцезнаходження чи внесення інших змін до своїх облікових даних, неподання виправлених документів для взяття на облік чи внесення змін, подання з помилками чи у неповному обсязі;

- порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків (ст. 118 ПК України) – неподання банками або іншими фінансовими установами відповідним контролюючим органам в установленний строк повідомлення про відкриття або закриття рахунків платників податків;

- порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб-платників податків (ст. 119 ПК України);

- неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності (ст. 120 ПК України);

- порушення встановлених законодавством строків зберігання документів з питань обчислення і сплати податків та зборів, а також

документів, пов'язаних із виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи (ст. 121 ПК України);

- порушення правил сплати (перерахування) податків, та ряд інших (ст. 126 ПК України)[6].

Варто зазначити, що органи Державної фіскальної служби України також розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з ухиленням від подання декларації про доходи (ст. 164-1), порушенням порядку подання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку при ліквідації юридичної особи (ст. 166-6) відповідно до кодексу України про адміністративні правопорушення[5].

Незважаючи на те, що у вказаних вище нормах ПК України передбачена можливість платника податків вираховувати і сплатити штраф самостійно (наприклад, при самостійному виявленні факту заниження податкового зобов'язання минулих податкових періодів), відповідальність за застосування штрафних (фінансових) санкцій та пені, у тому числі за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності, покладається на контролюючий орган. Це означає, що контролюючий орган має право і зобов'язаний приймати рішення про застосування фінансових санкцій і забезпечувати їх виконання.

Таке розв'язання питання дозволяє акцентувати увагу на безумовній потребі систематизувати вищеперелічені та ще ряд неозвучених органів ДФС України, яким не визначено чіткої компетенції щодо притягнення до відповідальності правопорушників. Як наслідок, існує проблема – повноваження одного підрозділу може дублювати інший підрозділ ДФС України. Таким чином, здійснювати перевірки суб'єктів господарської діяльності можуть декілька підрозділів, чим спричинюється відсутність чітко визначених завдань та повноважень стосовно накладення санкцій підрозділами ДФС України.

З метою забезпечення економічної безпеки та через призму вдосконалення діяльності органів Державної фіскальної служби України необхідно створити таку систему управління працівників, яка б забезпечувала максимальне використання потенціалу кожного працівника в досягненні цілей стратегічного розвитку економічної складової країни. Для забезпечення повної мобілізації платежів до бюджету потрібна особлива активність органів Державної фіскальної служби України щодо розширення кола платників, бази оподаткування, проведення комплексу об'єднаних заходів для поліпшення справляння платежів, погашення колосальної недоплати у бюджет підприємствами-боржниками.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Анохіна Л. С. Суб'єкти адміністративної юрисдикції в Україні: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Анохіна Людмила Степанівна / Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2001. – 158 с.

3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.

4. Войтенко І. С. Співвідношення адміністративних та адміністративно-господарських санкцій / І. С. Войтенко // Держава і право: Інститут держави і права ім. В. Н. Корецького НАН України. – К. – 2010. – Вип. 47. – С. 291-295.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (станом на 17.08.2014) // Відомості Верховної Ради УРСР.— 1984. – Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X

6. Податковий кодекс // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СУДІ АДВОКАТОМ

Юшкевич Олена Геннадіївна,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики факультету
№ 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Основною новелою процесуального законодавства з 01 січня 2019 року стала вимога представництва у судах усіх інстанцій виключно адвокатами [1]. Зокрема, до Конституції України [2] додано ст. 131-2, яка передбачає, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Нагадаємо, що в перехідних положеннях Конституції України [2] законодавець, розуміючи всю радикальність нововведення, вирішив «адвокатську монополізацію» запусити поступово, встановивши згідно з п. 11 ч. 161 розділу XV Конституції України такі відтермінування: у Верховному Суді та судах касаційної інстанції – до 1 січня 2017 року; у

судах апеляційної інстанції – до 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – до 1 січня 2019 року.

Поряд з цим Перехідні положення Конституції України містять застереження, за якими представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню». Відтак, відправними точками для відліку «адвокатської монополізації» є дата набрання чинності Законом № 1401-VIII– 30.09.2016 р. [1], а також правильне розуміння юридичного змісту таких понять, як «початок провадження» і «ухвалення у справі остаточного судового рішення, яке не підлягає оскарженню» [3]. Аналіз судової практики дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного розуміння зазначених понять як у адвокатів, так і у суддів.

Виникають також питання належного підтвердження повноважень адвокатів. У більшості випадків адвоката асоціюють з договором про надання правової допомоги та ордером, якими останній підтверджує свої повноваження. Такі асоціації виникають внаслідок застосування методу аналогії між кримінальним процесом, справами про адміністративні правопорушення та іншими видами юридичного процесу. Застосування цих аналогій допускають не лише досвідчених юристи, а й судді. Водночас детальний аналіз законодавства дає підстави розширити згаданий вище перелік. Зокрема, статтею 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4] визначено, що адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги. Водночас цією ж статтею передбачено, що документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: договір про надання правової допомоги; довіреність; ордер; доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Окрім цього, міститься посилання для з'ясування цього питання до відповідних процесуальних кодексів – повноваження адвоката як ... представника в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві ... підтверджуються в порядку, встановленому законом.

Так, відповідно до ст. 59 Кодексу адміністративного судочинства України [5] повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Водночас разом з довіреністю до суду мають бути подані копія або витяг з договору про надання правової допомоги згідно зі статтею 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4], а статус адвоката повинен бути підтверджений додатково свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю відповідно до статей 6, 12 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4]. Те саме

стосується адвокатів, які вступили у процеси, розпочаті до 30.09.2016 р., як «звичайні представники».

Висновки: Таким чином, узагальнюючи наведене, відмітимо, що наразі не виникає проблем із справами, де провадження порушене після 30.09.2016 р. Щодо справ, які розпочаті раніше, й надалі застосовуються старі правила аж до винесення остаточного рішення, яке не підлягає оскарженню. У цьому сенсі виникають труднощі. Стосовно документів, що підтверджують представництва у суді адвокатом, наразі необхідно додавати договір про надання правової допомоги, довіреність, ордер або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Дацків А. Проблемні питання адвокатського представництва в судах у світі конституційних змін. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010519.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9982>.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування системи кримінальної юстиції в Україні

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Авдєєва Галина Костянтинівна,

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, провідний
науковий співробітник НДІ вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В Сташиса НАПрН України*

Судові експертизи широко використовуються в кримінальному судочинстві України, однак сторона обвинувачення і сторона захисту не мають рівних процесуальних прав і можливостей щодо збирання доказів шляхом залучення експерта.

Нещодавно в Україні в межах судової реформи набув чинності закон №2147-19 [1], в якому законодавець намагався забезпечити змагальність сторін у судочинстві [2]. У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві сторонам надано право самостійно подавати докази, включаючи висновки експертів. Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України доповнено нормами, які регулюють порядок проведення експертизи як на підставі ухвали суду, так і на замовлення учасників провадження, а судові експертизи дозволено проводити не лише судовим експертам державних установ, а й іншим особам, які мають відповідні спеціальні знання [3]. Такі ж самі новації щодо порядку залучення експерта у кримінальному процесі містилися у першій редакції проекту закону №2147-19. Однак, через поправки депутата А. С. Лозового в тексті закону закріплено монополію державних експертних установ на проведення всіх видів судових експертиз у кримінальному провадженні та скасовано право на самостійне залучення експерта не лише для адвокатів, а й для слідчих і прокурорів, що не відповідає ст. 22 КПК України, в якій зазначено, що «кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності» та «сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг».

На сьогодні виключне право на залучення експерта за клопотанням сторін, визначення наявності підстав для проведення експертизи та обрання експерта має лише суд та слідчий суддя [4]. Це призвело до безпідставного обмеження прав сторін на обрання найбільш кваліфікованого судового експерта (в т.ч. – приватного), хоча згідно із ч. 6 ст. 22 КПК України суд повинен створювати «необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків».

Заборона приватним експертам проводити всі види судових експертиз призвело до надмірного завантаження державних експертів та, як наслідок, збільшення і без того тривалих термінів (до 1 року і більше) проведення окремих видів судових експертиз.

Для скасування так званих «поправок Лозового» депутати Верховної Ради (ВР) України зареєстрували такі законопроекти: №7547 від 05.02.2018; № 8151 від 16.03.2018, № 8116 від 14.03.2018, № 8249 від 06.04.2018 та ін. Загалом на сьогодні депутатам вдалося лише частково припинити дію «поправок Лозового» до статей 132, 184 та 234 КПК України, які незначно полегшили процес отримання дозволів на проведення процесуальних дій, однак монопольне право на обрання експертної установи та залучення експерта у кримінальному провадженні залишилось у слідчого судді і суду [5].

Значно змінити систему регулювання судово-експертної діяльності запропоновано в Проекті закону № 6264 «Про судово-експертну діяльність в Україні» [6] від 30.03.2017 та Проекті закону № 8223 «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів» [7] від 03.04.2018. Даними законопроектами запропоновано демонополізувати процеси призначення та проведення судових експертиз. Однак, дані законопроекти передбачають створення нової монополії - Національної асоціації судових експертів України, якій пропонується надати монопольне право на присвоєння особам кваліфікації судового експерта та монопольне право на видачу їй Свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта. Обидва проекти містять низку положень, які протирічають один одному (в межах одного законопроекту). Зокрема, в ч. 3 ст. 1 Проекту № 8223 міститься визначення терміну «експерт» («експерт - особа, якій відповідно до вимог чинного законодавства доручено проведення судової експертизи»), а в ч. 16 тієї ж статті надано інше визначення того самого терміну («судовий експерт – особа, яка відповідає встановленим цим законом та іншими нормативно-правовими актами-вимогами, пройшла спеціальну професійну підготовку, здала кваліфікаційний іспит та внесена до Єдиного реєстру судових експертів України»). Тобто, в ч. 3 ст. 1 Проекту № 8223 законотворці запропонували особам, які мають спеціальні знання, вільний доступ до професії експерта, а в ч. 16 тієї ж статті обмежили доступ до професії експерта особам, які не пройшли спеціальну

професійну підготовку, не здали кваліфікаційний іспит та не внесені до Єдиного реєстру судових експертів України.

Ухвалення ВР України проекту закону № 8249 від 06.04.2018, яким пропонується скасувати «поправки Лозового» щодо порядку залучення експерта, дозволило б вирішити частину зазначених проблем регулювання судово-експертної діяльності в Україні, які не відповідають змагальним засадам судочинства. Зокрема, в даному законопроекті пропонується частину першу ст. 242 КПК України викласти в такій редакції: «1. Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду..», абзац перший частини другої ст. 242 КПК України - в такій: «2. Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи..», а статтю 243 - так: «1. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. 2. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової». Також в проекті закону № 8249 містяться пропозиції щодо змін і доповнень до Закону України «Про судову експертизу». Зокрема, пропонується скасувати монополію державних експертних установ на проведення всіх видів експертиз у кримінальному провадженні та повернути право недержавним експертам та іншим фахівцям на проведення таких експертиз (ст. 7 Закону) [8].

Висновки: З огляду на зазначене вважаємо за необхідне законодавчо закріпити «рівність сторін» (обвинувачення і захисту) у кримінальному судочинстві, повернути їм право самостійно залучати обраного ними найбільш кваліфікованого експерта (в т.ч. – приватного) та легалізувати в кримінальному процесі проведення альтернативних експертиз (в т.ч. криміналістичних). Це дозволить реалізувати принцип змагальності сторін у кримінальному судочинстві при наданні ними доказів, скоротити терміни проведення експертних досліджень та сприятиме підвищенню якості та наукового рівня експертних висновків в конкурентних умовах.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст. 436.

2. Пояснювальна записка до Проекту закону України №6232 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

3. Див.: ч. 6 ст. 99 Господарського процесуального кодексу України, ч. 6 ст. 103 Цивільного процесуального кодексу України та ч. 6 ст. 101 Кодексу адміністративного судочинства України. - Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного

процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/paran2#n2>.

4. Див.: ст. ст. 242, 243, 244, 332, 509 КПК України.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Згідно зі ст. 243 КПК України «Експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження».

6. Проект № 6264 Закону про судово-експертну діяльність в Україні.
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469.

7. Проект № 8223 Закону України про судову експертизу та самоврядування судових експертів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=63780.

8. Проект № 8249 Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури проведення експертиз.
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63818.

ТЕХНІКА ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЇ ТА ВИЛУЧЕННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ

Бурбело Богдан Анатолійович,

*Начальник ВКЗ СУ ГУНП
в Харківській області*

Одним із першочергових завдань боротьби зі злочинністю є використання сучасних техніко-криміналістичних засобів та методів для виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення.

Вагомим джерелом інформації про людину є її запах. Особливе криміналістичне значення слідів запаху пов'язане з тим, що кожна людина має тільки свій індивідуальний запах, що характеризується властивостями стійкості і незмінності. Завдяки цьому ідентифікаційна значущість слідів запаху аналогічна слідам рук. Проте сліди запаху мають суттєву перевагу: вони не сприймаються людиною і не контролюються. Злочинець не сприймає свій запах, відповідно не намагається його знищити.

Запахові сліди тіла людини – результат дії єдиного у своєму роді джерела особистісної інформації, «працюючого» безупинно і такого, що проявляє себе за будь-яких умов незалежно від волі і бажання суб'єкта, який «генерує» запах [5, с. 11]. Запах людини, на думку М. В. Салтєвського і В. М. Глібка має кілька складових, які утворюють певний «букет», що дозволяє у будь-який момент ідентифікувати конкретну людину та розшукати її за запаховими слідами.

Запахові сліди утворюють особливу групу, споріднену слідам-речовинам, але в той же час відрізняються від них. Вони відрізняються, насамперед тим, що вони невидимі, не мають певної зовнішньої форми, нестандартні за своїми властивостями, а прийоми і засоби виявлення їх дуже специфічні.

Виявлення й вилучення запахових слідів практично можливо на місці вчинення майже будь-якого злочину, якщо при цьому злочинець сидів, лежав або торкався будь-яких предметів. Використання джерел запаху включає застосування службово-розшукових собак для організації розшуку злочинця і речей «по гарячих слідах», а також експертне дослідження для одержання доказової інформації.

Безпосередніми носіями запахової інформації про зазначену особу є предмети її одягу, залишені на місці події, сліди її крові, волосся [2, с. 135-140]. Джерелами, які довше всього зберігають запахову інформацію про людину є одяг з вовняних тканин, головні убори, взуття; постільна білизна, сидіння автомашини, дерев'яні предмети меблів, з якими вона контактувала; знаряддя вчинення злочину, предмети праці і інструменти, які знаходилися в руках злочинця.

Визначення місць і предметів, на яких можуть бути запахові сліди, проводиться до початку огляду місця події. Під час загального огляду приміщення або ділянки місцевості, де відбувся злочин або пов'язані з ним події, залежно від конкретної ситуації, характеру того, що відбулося, реконструюються дії злочинця й робиться висновок про те, де, ймовірно, він сидів, лежав, яких предметів торкався.

При пошуку предметів на місці події, які несуть на собі одорологічну інформацію необхідно знати, що добре вбирають в себе та зберігають запахову інформацію м'які, пористі поверхні, тканини, дерево, папір; гірше - гладкі поверхні, скло, пластмас, металеві вироби, покриті лаком або поліровані поверхні.

Гарантіями якісного й ефективного пошуку і фіксації запахових слідів є грамотне і кваліфіковане застосування відповідних методів роботи з запаховими слідами та носіями таких слідів [4, с. 24-37], знання особливостей збирання запаху з різних запахоносіїв [3, с. 6-13]. Такі знання й навички відповідають категорії спеціальних знань у галузі одорології, що забезпечить повноцінне використання запахових слідів для одержання інформації про особу, що скоїла злочин.

Усі роботи під час огляду місця події (в тому числі виявлення, фіксація, виучення слідів і предметів) слід проводити лише в одноразових гумових рукавичках, медичних масках, шапочках, бахілах, не залишаючи додаткові сліди свого перебування.

Для належного вилучення запахових слідів мають бути заздалегідь підготовлені відповідні засоби. З цією метою використовують набір технічних засобів, які мають бути у криміналістичній валізі спеціаліста: скляні банки об'ємом 0,5 л. зі скляними або металевими кришками чи пакети з фольговим покриттям; фрагменти стерильної бавовняної

тканини розмірами 10x15 см (адсорбент запаху); алюмінієва фольга в рулоні (харчова); дистильована вода; етиловий спирт; одноразові гумові рукавички, маски для обличчя; пінцети, ножиці; етикетки для маркування склянок, липка стрічка.

Визначивши ймовірні місця знаходження запахових слідів, спеціаліст з підготовленої до збору запаху банки або полімерного пакета з фольговим покриттям, в середині якого в алюмінієвій фользі знаходиться стерильна фланелева серветка, пінцетом витягають шматок адсорбенту, розправляють його і, не торкаючись руками, накладають на предмет-носії у місці, в якому найбільш ймовірно можуть бути наявні запахові сліди, потім накривають алюмінієвою фольгою і притискають важким предметом, для кращої абсорбції запаху. Якщо запаховий слід розташовано на предметі з нерівною (або ребристою) поверхнею (ручка, пляшка, кермо автомобіля і т.д.), його обгортають шматком адсорбенту, зверху щільно обмотують стерильною фольгою, закріплюючи надійним обжиманням алюмінієвої фольги.

З огляду на те, що вилучення запахових слідів здійснюється до яких-небудь інших маніпуляцій по огляду, а на місці знаходження запаху можуть знаходитись і інші сліди, наприклад, придатні для трасологічних, у тому числі дактилоскопічних досліджень, тому накладення сорбенту і його притиснення необхідно здійснюється так, щоб не знищити ці відбитки.

Накопичення адсорбентом запаху з предмета-носія триває упродовж усього періоду проведення огляду місця події, проте час контакту має бути не менше 35 хвилин. Після закінчення терміну контакту, адсорбент з використанням стерильного пінцета виймають і поміщають у склянку, яку герметизують кришкою або щільно обмотують в алюмінієву фольгу, щільно обжимають та поміщують у полімерний пакет з фольговим покриттям. На поверхні пакування зазначають дату, час, місце вилучення запаху, термін контакту, температуру навколишнього середовища, посаду і прізвище особи, що вилучала запаховий слід, слідчого та понятих.

Застосування одорології в слідчій та розшуковій діяльності відкриває широкі перспективи у встановленні особи злочинця та швидкому розкритті кримінальних правопорушень. Тому запахові сліди мають важливе криміналістичне значення і є вагомими джерелами інформації про особу, що скоїла злочин.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Биленчук П. Д., Сокиран Ф. М., Старовойтов В. И., Сулимов К. Т. Кинологическая выборка запаха, извлеченного из крови и волос человека, в следственной практике: Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений

криминалистическими методами и средствами: Сб. науч. тр. К.: Украинская академия внутренних дел, 1992. С.135-140.

3. Кириченко А. А., Негодченко В. А., Гаркавий С. В. Особенности собирания запаха человека с различных запахоносителей // Весы Фемиды. 1998. №4(11). С. 6-13.

4. Салтевский М. В., Глыбоко В.Н. Запаховые следы в следственной практике: Учебное пособие. К.: УМК ВО, 1992. 56 с.

5. Шиканов В. И., Тарнаев Н. Н. Запаховые микроследы: криминалистическое значение, процессуальный статус, возможность исследования на идентичность: Учебное пособие по спецкурсу «Расследование убийств». Иркутск, 1974. 82с.

СУЧАСНИЙ СТАН РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО

Бурлака Ярослав Анатолійович,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Незважаючи на прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу, процес реформування кримінального процесу не закінчено. Тим більше, ті чисельні зміни й доповнення до КПК України наочно вказують про необхідність подальшого вдосконалення його положень з метою покращення правозастосовної практики. Не виключенням у цьому напрямі є й вдосконалення положень в частині регламентації процесуальної самостійності слідчого, особливо враховуючи той масив кримінальних проваджень, які вони на сьогодні розслідують. При цьому, слідчому у більшості випадках доводиться або погоджувати клопотання про проведення процесуальної дії з прокурор і звертатися до слідчого судді про надання дозволу на її проведення, або ж отримувати від прокурора дозвіл (у формі постанови) на проведення певних процесуальних дій. Тому залишається не зрозумілою позиція законодавця щодо необхідності погодження тих клопотань, які розглядаються слідчим суддею. Це, в свою чергу, значно ускладнює досягнення тих постулатів, що задекларовані в ст. 2 КПК України, де, з однієї сторони, слідчий має захистити особу, суспільство та державу від кримінальних правопорушень, а з іншої – забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування, ефективність якого не можлива без наділення слідчого процесуальною самостійністю у прийнятті процесуальних рішень й проведенні процесуальних дій.

У положенні ч. 5 ст. 40 КПК України встановлено, що слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на

те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

На жаль, як свідчить шестирічний досвід застосування КПК України, наведене положення залишається декларативним, оскільки процесуальна самостійність слідчого, як учасника кримінального провадження, який скеровує увесь процес, здебільшого залежить від волевиявлення керівника органу досудового розслідування та процесуального керівника, що вкрай негативно впливає на якість розслідування, дотримання розумних строків та загалом на досягнення завдань кримінального провадження. У цьому аспекті варто підтримати твердження В. Г. Дрозд, що системний аналіз чинного кримінального процесуального законодавства свідчить про «гіперконцентрацію» повноважень прокурора у кримінальному провадженні, що, фактично, позбавляє сенсу положення ч. 5 ст. 40 КПК України щодо наділення слідчого самостійністю. Це впливає з вирішальної ролі прокурора при прийнятті практично усіх процесуальних рішень під час досудового розслідування, зокрема починаючи від погодження майже кожного клопотання і закінчуючи затвердженням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. А складання клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності це взагалі виключна компетенція прокурора [1, с. 32].

З урахуванням соціологічного опитуванням працівників слідчих підрозділів Національної поліції О. О. Лисецький дійшов до висновку про декларативний характер реалізації положень кримінального процесуального законодавства щодо самостійності слідчого. Зокрема, на це вказали 74 % опитаних респондентів, підкреслюючи той факт, що закріплена модель правового регулювання зводить роль слідчого в кримінальному процесі до «технічної», «допоміжної» діяльності» [2, с. 39]. Беручи до уваги власний практичний досвід роботи у слідчих підрозділах ми повністю підтримуємо таке твердження та додамо, що це досить негативно позначається на якості розслідування кримінальних правопорушень. Відтак, з огляду на сучасну слідчу практику і наукові дискусії про доцільність зміцнення процесуальної самостійності слідчого, вважаємо, що концептуальне дослідження, спрямоване на коригування наявних меж між процесуальною самостійністю слідчого, механізмом її забезпечення, з одного боку, та відомчим, судовим контролем, прокурорським наглядом – з іншого, є актуальним, своєчасним, що мають важливе теоретичне і практичне значення. Але при цьому, як слушно наголосили А. О. Ляш та О. В. Баулін, не варто ігнорувати позитивного досвіду, який був набутий і апробований за часів дії КПК 1960 р., а прийняття нового КПК призвело до остаточної втрати слідчими залишків своєї процесуальної незалежності, а їх процесуальна

самостійність стала мінімально можливою і фактично наблизилася до процесуальної самостійності колишнього дізнавача органу дізнання [3, с. 4].

Таким чином, одним із найважливіших завдань здійснення у даний час реформи кримінального процесуального законодавства є побудова концептуальної моделі досудового розслідування, пошук якої, як показує історичний досвід, триває вже майже 100 років. Крім того, необхідною є й розробка більш оптимальної моделі співвідношення повноважень слідчого з кореспондуючими їм повноваженнями інших учасників кримінального процесу, які взаємодіють зі слідчим у процесі розслідування.

Список використаних джерел:

1. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

2. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 239 с.

3. Ляш А. О., Баулін О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 18. С. 1–6.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОКУРОРОМ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ІНШІЙ СТОРОНИ

Васильєв Андрій Олександрович,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

З внесенням змін до Конституції України (щодо правосуддя), питання діяльності прокурора як учасника кримінального провадження отримали дещо нового наповнення, особливо в частині визначення місця, ролі та функцій прокуратури в Україні. Ці новації потребують аналізу та з'ясування особливостей виконання прокурором нових функцій на різних етапах кримінального провадження, у тому числі і під час закінчення досудового розслідування. Саме тому у доповіді дослідимо процесуальну діяльність прокурора по відкриттю ним матеріалів кримінального провадження іншій стороні в аспекті реалізації ним функцій прокуратури.

Як відомо, Конституцію України було доповнено ст. 131-1, якою визначено, що прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво

досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Але лише перші дві функції стосуються кримінальної процесуальної діяльності прокурора. Відмітимо, що КПК України та Закон України «Про прокуратуру» досі законодавцем не приведені у відповідність до цих положень Конституції України, що має бути здійснено в найкоротші строки.

Так, щодо підтримання публічного обвинувачення в суді, то це одночасно виступає і як функція прокуратури (ст. 131-1 Конституції України) і як окрема засада судочинства (п. 4 ч. 2 ст. 129 Конституції України), що підкреслює важливість належного здійснення прокурором цієї функції. Щодо об'єкту цієї функції, ним, виходячи із її назви, є обвинувачення. Відмітимо, що поняття «обвинувачення» як об'єкт здійснення прокурором цієї функції повинно використовуватися тільки в одному матеріально-правовому його значенні, як це має місце у п. 13 ст. 3 КПК України.

З приводу змісту досліджуваної функції прокурора, який утворює відповідна його процесуальна діяльність, то, беручи до уваги висновок про те, що об'єктом цієї функції є обвинувальна теза прокурора (обвинувачення як таке), визначаємо його у процесуальному аспекті - як діяльність прокурора із підтримання ним цього обвинувачення. Саме у такому значенні і розкривається зміст функції прокурора з підтримання публічного обвинувачення в суді у п. 3 ст. 3 КПК. Таким чином, зміст функції підтримання публічного обвинувачення в суді складає передбачена кримінальним процесуальним законом публічна процесуальна діяльність прокурора з висунення та відстоювання перед судом акта про винуватість обвинуваченого. Структуру ж цієї діяльності, спираючись на зміст ст.ст. 3, 9, 17, 22, 110, 276, 283, 291, 338-341 КПК України, визначимо як дії прокурора з: формулювання підозри, повідомлення про підозру, звернення до суду з обвинувальним актом, обстоювання прокурором обвинувачення. Де умовою звернення прокурора до суду з обвинувальним актом є вчинення ним дій по відкриттю матеріалів кримінального провадження іншій стороні. Тому слід вести мову про те, що завершенню стадії досудового розслідування у формі, передбаченій п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України, має передувати відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні, що знаменує факт порушення публічного обвинувачення проти конкретної особи.

На цій підставі відмітимо, що відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні стосовно підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді має важливе значення. Зокрема як засіб забезпечення дотримання вимог таких засад кримінального провадження, як верховенство права, законність, забезпечення права на

захист, змагальності та як гарантія прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це пов'язуємо з тим, що ця дія спрямовує прокурора не тільки на систематизацію матеріалів кримінального провадження, а й на здійснення додаткового їх аналізу на предмет визнання зібраних під час досудового розслідування доказів достатніми для складання обвинувального акта, остаточне визначення меж обвинувачення тощо. До того ж, лише після цього можна скласти обвинувальний акт, як не просто констатацію обвинувальної тези, а саме як вмотивоване процесуальне рішення, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, і яким завершується досудове розслідування (ч. 4 ст. 110 КПК України). Тобто ця процесуальна дія виступає процесуальним «фільтром» дотримання вимог КПК України під час здійснення досудового розслідування, зокрема належного складання обвинувального акту. Також відмітимо, що відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні є умовою зміни змісту статусу прокурора як процесуального керівника досудового розслідування на статус державного обвинувача, а юридичним фактом цього є направлення в суд обвинувального акту.

Щодо функції прокуратури, передбаченої у п. 2 ст. 131-1 Конституції України, то слід звернути увагу на те, що законодавець фактично в її змісті виділив три різних напрямки діяльності прокурора: 1) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; 2) вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження; 3) нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Так, щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, то вважаємо, що їх змістом є здійснення прокурором дій по чіткому налагодженню і належному впорядковуванню процесу досудового розслідування та спрямуванню діяльності слідчого та оперативних підрозділів, у тому числі шляхом надання ним обов'язкових для виконання вказівок та розпоряджень, завдяки керівництву прокурором ними.

Відповідно, реалізація цих дій прокурором під час здійснення ним відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні має таке значення: передбачає організацію і процесуальне керівництво прокурором відкриттям матеріалів кримінального провадження іншій стороні; є засобом контролю з боку прокурора за якістю розслідування завдяки перевірці перед ухваленням рішення про достатність зібраних під час досудового розслідування доказів для складання обвинувального акта, з точки зору їх належності, допустимості, достовірності та власне достатності; виконує організаційну роль (систематизація матеріалів кримінального провадження, складання обвинувального акту, вжиття заходів до збереження доказів тощо). Тому підготовка прокурора до проведення цієї процесуальної дії, її належна організація та здійснення є

передумовою якісного закінчення досудового розслідування та переходу кримінального провадження до судових стадій.

Щодо вирішення прокурором, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, то перелік цих питань можливо виявити тільки шляхом аналізу статей КПК України та наступного відмежування їх від питань, які стосуються організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також питань нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Тобто, всі питання, які не стосуються організації, процесуального керівництва, а також нагляду, слід вважати іншими. З узагальнення інших питань, вирішення яких здійснюється під час кримінального провадження прокурором, відмічаємо, що цей напрям також є відображенням його керівної ролі на досудовому розслідуванні.

При цьому по своїй сутності ці питання носять забезпечувальний характер щодо основного руху кримінального провадження, сприяючи його належному здійсненню та реалізації прав його учасників. Відповідно, вказана підфункція прокурора стосовно кримінальної процесуальної діяльності по відкриттю матеріалів кримінального провадження іншій стороні створює належні умови для проведення цієї процесуальної дії, забезпечення прав сторони захисту, потерпілого тощо. Поряд із цим відмітимо, що у чинному КПК України недостатньо повно визначено підстави та порядок звернення учасників провадження до прокурора, як керівника досудового розслідування, з приводу вирішення ним інших питань під час кримінального провадження.

Висновки. Узагальнюючи наведене щодо реалізації прокурором функцій прокуратури під час відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні, є підстави вказати наступне:

- ст. 131-1 Конституції України закріпила основні форми участі прокурора у кримінальному процесі, змістом якої є кримінальна процесуальна функція обвинувачення, і тим самим визначила провідну роль прокурора у кримінальному провадженні, напрями і зміст його процесуальної діяльності;

- в діях прокурора по відкриттю матеріалів іншій стороні як реалізується кримінальна процесуальна функція обвинувачення, так і забезпечується виконання прокурором на різних стадіях кримінального провадження функцій прокуратури (п.п. 1, 2 ст. 131-1 Конституції України), а також забезпечується ним охорона прав учасників кримінального провадження;

- провідна роль прокурора взагалі у кримінальному провадженні та на окремих його етапах дає підстави виділити такий аспект його кримінальної процесуальної діяльності, як організація та процесуальне керівництво здійсненням процедури відкриття матеріалів іншій стороні;

- подальше удосконалення правового регулювання функцій прокурора має бути пов'язано із такими аспектами: узгодження (змістовне та текстуальне) завдань та функцій прокурора, визначених у

Законі України «Про прокуратуру» та КПК України з Конституцією України; більш чітко визначення у КПК України норм щодо відповідальності прокурора за законність і своєчасність здійснення покладених на нього завдань та функцій; удосконалення процедур, форм та методів діяльності прокурора за рахунок їх диференціації залежно від характеру обвинувачення та виду кримінального провадження.

Вважаємо, що послідовне врахування наведених моментів є запорукою підвищення ефективності виконання органами прокуратури покладених на них функцій у сфері кримінального судочинства, як правоохоронного органу держави, діяльність якого базується на дотриманні принципів верховенства права та законності.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Вдовитченко Віталій Олександрович,

*військовий прокурор
Західного регіону України*

Досліджуючи особливості діяльності військових прокуратур щодо забезпечення дотримання законів силами охорони правопорядку в зоні проведення операції Об'єднаних сил (далі – ООС) вважаємо за доцільне здійснити ретельний аналіз законодавчої основи проведення ООС. Основним нормативно-правовим актом, що регулює ці специфічні відносини є прийнятий Верховною Радою України 18 січня 2018 року Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»[1], який набув чинності 24 лютого 2018 року.

Основним завданням вказаного Закону є врегулювання низки правових питань, що мають важливе значення для вирішення конфлікту на Донбасі. Зокрема Законом визначено, що тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях на день його ухвалення визнаються частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації (далі – РФ) та окупаційна адміністрація РФ встановили та здійснюють загальний контроль, а саме: сухопутна територія та її внутрішні води у межах окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей; внутрішні морські води, прилеглі до сухопутної території, визначеної пунктом 1 цієї частини; надра під територіями, визначеними пунктами 1 і 2 цієї частини, та повітряний простір над цими територіями (ст. 1).

Для забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях органи

державної влади та їх посадові особи, діючи на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України вживають організаційно-правові заходи протидії російській агресії серед яких одним із дієвих є – «заходи із забезпечення національної безпеки й оборони, стримування і відсічі російської збройної агресії в Донецькій та Луганській областях». Такі заходи є залученням з'єднань, військових частин і підрозділів Збройних Сил України (далі – ЗС України) до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, що передбачає застосування ними зброї та бойової техніки під час здійснення цих заходів у мирний час.

Згідно Резолюції 3314 (XXIX) Гельсінкської Асамблеї ООН від 14.12.1974 року [2] дії РФ відносно України розцінюються як акт агресії. Прийняття Україною вищевказаного Закону і визнання РФ державою-агресором створює юридичне підґрунтя для міжнародного визнання актів агресії відносно України.

30 квітня 2018 року Указом Президента України № 116/2018 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях», відповідно до цього на сході України завершена антитерористична операція і розпочата ООС [3]. На виконання цього рішення Президентом України видано накази «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей» та «Про затвердження положення про Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України».

Виконання поставлених завдань здійснюється міжвідомчим угрупованням, що має назву – Об'єднані сили (ОС). До складу ОС входять особовий склад ЗС України, Служби безпеки України, Держспецзв'язку, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони, Державної спеціальної транспортної служби України, правоохоронних органів спеціального призначення, Національної поліції України, розвідувальних органів, Військової прокуратури, Державної служби надзвичайних ситуацій.

Таке законодавче закріплення створює належні правові передумови для кваліфікації дій РФ, як учасника збройного конфлікту міжнародного характеру. Закон суттєво розширює повноваження органів сектору безпеки і оборони України, щодо забезпечення національної безпеки, відсічі і стримування збройної агресії РФ на окремих територіях Донецької та Луганської областей, цілями яких є:

- звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу;
- захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

– забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України [1].

Цей Закон серед іншого визначає належні організаційно-правові і військові механізми реагування на збройну агресію РФ:

– основні напрями захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях;

– визначено заходи для відновлення територіальної цілісності України, а також забезпечення комплексного розвитку безпекової, економічної, інформаційно-телекомунікаційної, соціальної та гуманітарної інфраструктури на територіях, прилеглих до тимчасово окупованих територій в Донецькій та Луганській областях;

– створена система управління та координації дій сил безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;

– у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій встановлено особливий порядок, що передбачає надання органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України спеціальних повноважень, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ;

– визначено, що правовою підставою для відсічі і стримування збройної агресії РФ та відновлення територіальної цілісності України є Конституція України, законодавство України та ст. 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Одночасно вказана система нормативно-правових актів дає можливість військовим прокуратурам реалізовувати свої повноваження та кваліфікувати дії РФ, як учасників збройного конфлікту міжнародного характеру, що у подальшому буде використано у міжнародних судових інстанціях.

Список використаних джерел:

1. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18 січня 2018 р. № UR: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>. (дата звернення 12.01.2019)

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН от 14.12.1974 г. № 3314 (XXIX) URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml (дата звернення 12.01.2019).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року. Указ Президента України від 30 квітня 2018 року № 116 «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/116/2018.163> (дата звернення 12.01.2019).

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ (DE LEGE FERENDA)

Голіна Володимир Васильович,

*доктор юридичних наук, професор, член-
кореспондент НАПрН України, головний
науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-
дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України*

1. У сучасній кримінологічній теорії незмінним залишається положення про багаторівневу систему запобігання злочинності, що складається із нерівних за масштабом, цілями, силою і специфікою запобіжного впливу суб'єктів, ресурсного забезпечення (наукового, інформаційного, кадрового, правового та ін.), часу впровадження, об'єктів і змісту заходів впливу та обсягу очікуваних від нього результатів. Мова йде про зменшення за допомогою різних галузей права (безпосередньо і опосередковано) реальних умов учинення злочинів, зокрема, на регіональному і місцевому рівнях, тобто там, де ці умови виникають і формують злочинну мотивацію і на які здатні відповідні суб'єкти запобіжної діяльності результативно впливати і оперативно діяти. На цьому теоретико-прикладному кримінологічному положенні виникла низка ситуативних стратегій запобігання злочинності, одна з яких – стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів (далі – Стратегія), яка згодом інтегрувала різні за характером і формою практичного впровадження заходи оперативного реагування на виклики злочинності [1, с. 8-10]. Провідна ідея осучасненої Стратегії полягає не лише у створенні різних за природою організаційно-управлінських заборон, дозволів, відмови від використання у побуті певних матеріалів, речей, їх маркування, технічних бар'єрів, засобів, перепон, пропагандистських компаній, змін вигляду, форм архітектури, об'єктів інфраструктури, ландшафтного дизайну тощо, на що звертають увагу деякі вчені [2, с. 22-24], і що веде до фізичного обмеження і усунення умов вчинення злочинів та підвищує очевидність кримінальної діяльності, а й у інформаційному впливі на свідомість та інтелект потенційних і діючих злочинців, звужуючи варіативність їх поведінки. Крім того, ця Стратегія актуалізує, стимулює і посилює відповідальність суб'єктів запобігання і протидії злочинам за реалізацію розроблених ними заходів і створює у них підвищений інтерес як до оцінки і критичного ставлення до своєї діяльності та діяльності інших суб'єктів запобігання, так і моніторингу дій криміналітету.

© Голіна В. В., 2019

2. Оскільки запобігання та протидія злочинності – завдання у правовій державі всіх гілок влади – законодавчої, виконавчої і судової, то суттєвий і специфічний внесок у розширення запобіжного діапазону Стратегії змогло би відіграти кримінальне процесуальне законодавство, зокрема слідчо-судова профілактика, яка була на законодавчому рівні передбачена статтями 23–23⁻² КПК України 1960 р. Для реалізації слідчо-судової профілактики нормами минулого кримінального процесуального законодавства був передбачений обов'язок органів дізнання попереднього слідства, суду виявляти, зокрема, причини й умови вчинення злочину/злочинів за конкретною кримінальною справою, а також вносити у відповідні органи, громадські організації чи службовим особам подання слідчого або окрему ухвалу суду про життя заходів по усуненню причин і умов. Як відомо, конкретний злочин не випливає з якогось одного кримінологічного явища чи процесу. Дослідження свідчить про те, що злочин зумовлюється сукупністю обставин, які діяли у різні часи під впливом різних чинників. Інакше кажучи, джерела причинної закономірності полягають як у генезі розвитку особистості, так і в тій конкретній життєвій ситуації, що мала істотне значення для «запуску» злочинної мотивації на вчинення правопорушення. Отже, предметом ведення при встановленні причин й умов учинення злочину (стосовно до кримінологічного аспекту проблеми ведення) є інформація про: антигромадську спрямованість особи і ступінь її тривалості; сукупність істотних зовнішніх (у тому числі просторових) обставин, які справили свій криміногенний вплив на формування даного злочинного рішення; конкретну життєву ситуацію, в якій перебувала особа чи яка виникла або нею вона скористалася; недоліки у діяльності державних інституцій, господарчих організацій, фірм, службовців і громади, які об'єктивно сприяли вчиненню злочину або полегшили настання злочинного результату; віктимну поведінку громадян тощо [3, с. 46–59]. Як підкреслювалося у постанові пленуму Верховного суду СРСР від 29 вересня 1988 р. в обстановці перебудови економічного, соціального і правового життя суспільства судам слід приділяти особливу увагу таким заходам в окремих ухвалях: а) усунення проявів бюрократизму, протекціонізму, вузьковідомчих інтересів, недоліків в організації контролю за обліком, зберіганням і розподілом матеріальних цінностей, інших порушень державної, виробничої дисципліни, що породжують безгосподарність і сприяють розкраданню власності, хабарництву та іншим службовим злочинам; б) припинення порушень законодавства, що спрямоване на боротьбу з пияцтвом, алкоголізмом і наркоманією, на ґрунті яких учиняється більшість злочинів проти життя, здоров'я й гідності громадян, хуліганськими проявами, залученням неповнолітніх до антигромадської діяльності; в) зменшення числа фактів, що сприяють рецидиву злочинів та ін. [4, с. 8]. По суті, слідчо-судова профілактика (без перебільшення її значущості) була потужним сигналізуючим джерелом про криміногенні явища як на державному, так і особливо на

місцевому рівнях. Відсутність аналогічних норм і приписів у новому Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. суттєво збіднили кримінологічний аспект процесуальної діяльності і не сприяє, по-перше, виконанню судовою гілкою влади її запобіжної функції і, по-друге, не відповідає духу і окремим положенням сучасного кримінального процесуального законодавства.

3. У п. 2 ч. 1 ст. 91 «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні» зазначено, що підлягають доказуванню «винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення». Мотив і мотивація, як відомо, є спонукальною причиною до здійснення конкретних вольових дій чи утримання від них, зумовлена потребами, інтересами та схильностями злочинця, для задоволення яких він обирає певні суспільно небезпечні (злочинні) форми і засоби та які дозволяють глибше зрозуміти причини такої поведінки й особливості особистості злочинця, що дуже важливо для індивідуалізації покарання [5, с. 102]. Аналогічні вимоги передбачені ст. 368, 374 та ін. КПК України.

Отже, обов'язок вивчення причин й умов (мотив і мотивація) залишився, хоча окремо і не прописаний. Але не стало слідчо-судової профілактики, зникнення якої складно пояснити. Кримінальне процесуальне запобігання/профілактика злочинів має *de lege ferenda* повернути до КПК України. Вбачається, що у новому чи реформованому КПК слід ввести окрему главу з назвою «Слідчо-судова профілактика злочинів» або «Судова профілактика злочинів», у якій низкою статей передбачити: обов'язок органів кримінального провадження виявляти і доказувати обставини, що обумовили вчинення злочину і продовжують діяти; форму і зміст подання слідчого і окремої ухвали суду; строки прийняття адресатом рішення на усунення чи обмеження їх криміногенності в рамках стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів; відповідальність адресата стосовно невиконання чи неналежного виконання приписів подання і окремої ухвали; форми контролю слідчого і судді за їх виконанням. Можливі й інші приписи.

Список використаних джерел:

1. Голіна В. В., Шрамко С. С. Запобіжний потенціал стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін.. Харків: Право, 2017. Вип. 34. С. 3-14.
2. Колодяжний М. Г. Просторова профілактика злочинності: зарубіжний досвід і шляхи впровадження в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін.. Харків: Право, 2018. Вип. 35. С. 20-29.
3. Голіна В. В. Попередження злочинності правоохоронними органами: навч. посібник. Київ: УМК ВО, 1991. 92 с.
4. Бюллетень Верховного Суда СССР. 1988. № 6.

5. Кримінологія. Академічний курс / кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ: Вид. Дім «Кондор», 2018. 588 с.

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ» ТА ЇХ ВПЛИВ НА КРИМІНАЛЬНУ ПРОЦЕСУАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА

Головко Богдан Юрійович,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Дослідження чинників, які впливають на визначення змісту та особливостей кримінальної процесуальної діяльності прокурора, у тому числі і при звільненні особи від кримінальної відповідальності, має власне значення. Так, насамперед, щодо участі прокурора у кримінальному провадженні, відмітимо, що з урахуванням дії положень ст. 131-1 Конституції України та ст. 35 КПК України, він виступає одним з центральних суб'єктів кримінального процесу, а свої повноваження він реалізує на всіх його етапах та стадіях. До того ж його процесуальна діяльність, окрім виконання функцій прокуратури (ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»), спрямована також і на виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України). Це характеризує його діяльність як складну систему, яка потребує свого окремого наукового дослідження.

Саме тому аналіз питань змісту і характеру діяльності прокурора відіграє не тільки суто теоретичну роль, цей аналіз також має і практичне значення. Зокрема, це стосується опрацювання заходів щодо підвищення ефективності правозастосовної діяльності у сфері кримінального судочинства, а також подальшого удосконалення механізму захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Матиме це значення і при створенні умов для належного виконання прокурорами завдань кримінального провадження. Відмітимо, що однією із основних характеристик діяльності прокурора у кримінальному провадженні є його функції.

Так, щодо значення поняття «функції прокуратури», то під ними М.І. Мичко пропонує розуміти загальні напрямки її діяльності, які закріплені в законі і які здійснюються з використанням специфічних форм та методів у межах точно окреслених повноважень [1, с. 14]. Але в контексті нашого дослідження звернемо увагу на позицію А. Р. Грицаєнка, який відмічає, що функція – це правова категорія, що розкриває та пояснює структуру, зміст і межі діяльності прокуратури [2, с. 90], а під функцією прокуратури він розуміє вид її діяльності, що визначається соціальним призначенням прокуратури, вираженим у її завданнях, характеризується певним предметом, який

спрямований на вирішення завдань і потребує використання лише властивих органам прокуратури повноважень і правових засобів їх реалізації [2, с. 91-92]. Вважаємо, що ця дефініція більш повно характеризує досліджуване поняття, адже, і в цьому підтримаємо А. Р. Грицаєнка, функції прокуратури визначаються саме її соціальним призначенням. Тому вони є явищами вищого порядку, ніж предмет відання, повноваження чи завдання прокуратури.

Схожим за змістом та таким, що також стосується діяльності прокурора, є поняття «кримінальні процесуальні функції». Вважаємо, що його аналіз також допоможе розкриттю змісту досліджуваного явища. Вказані функції науковці зокрема характеризують як визначені законом основні напрями кримінальної процесуальної діяльності [3, с. 13]. Іншим прикладом визначення вказаного поняття є позиція, згідно якої кримінальні процесуальні функції характеризують як виражені у законі основні напрями процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального провадження суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділеними правами для активної участі у кримінальному провадженні для захисту своїх прав та законних інтересів [4, с. 17]. І з таким розумінням поняття «функції» у його застосуванні до певного виду діяльності слід погодитися.

Тобто з аналізу понять функція (функції) у відношенні до взагалі діяльності прокуратури (функції прокуратури) та діяльності прокурора в окремій сфері (кримінальні процесуальні функції) відмітимо, що це поняття, як правило, характеризує ту основну, найбільш загальну за змістом діяльність, яку має виконувати прокурор щодо визначеного законом кола питань за допомогою наданих йому на підставі норм права повноважень у кримінальному провадженні. І функції прокуратури фактично є відображенням ролі органів прокуратури та прокурорів в державі взагалі та кримінальному судочинстві зокрема. Виступають вони також і підставою для визначення змісту, характеру та засобів його діяльності. Наведені точки зору в цілому відповідають загальному вживаному значенню цього слова: функція – робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось. // Призначення, роль чого-небудь [5, с. 1552]. А враховуючи те, що кримінальне провадження за своєю сутністю є певною діяльністю (ст. 3 КПК), то функція характеризує роботу прокурора як певний напрям його діяльності.

З аналізу наведених позицій вкажемо, що рисами поняття функція щодо прокуратури та її представників - прокурорів слід вважати такі ознаки як: закріплення функцій в законі; функції здійснюються лише відповідними уповноваженими суб'єктами - прокурорами; визначальний характер функцій по відношенню до інших характеристик процесуальної діяльності прокурора; цілісність окремої функції як певного окремого виду діяльності прокурора; реалізація функцій з використанням специфічних форм та методів; здійснення завдяки точно окресленим повноваженням; здійснюються з метою реалізації завдань кримінального

провадження; втілюються у основні напрями кримінальної процесуальної діяльності прокурора.

Що стосується значення функцій прокурора у кримінальному провадженні, то вони відіграють власну і доволі важливу роль, впливаючи на характеристики діяльності цього суб'єкта кримінального процесу. Зокрема вони є чинником, який визначає зміст складових його кримінального процесуального статусу, чинником, який обумовлює характер та спрямованість діяльності прокурора.

Звісно, що безпосередньо функції прокурора обумовлюється тією роллю, яку виконує в державі прокуратура (ст. 131-1 Конституції України). Адже як представник державного органу, статус якого визначено на рівні Основного Закону, прокурор має забезпечувати виконання покладених на прокуратуру функцій. Саме покладання на органи прокуратури певних функцій, потреба у їх реалізації і передбачає наділення прокурора як представника цього правоохоронного органу необхідними для належного забезпечення їх виконання повноваженнями (правами та обов'язками). Тому основний зміст кримінального процесуального статусу прокурора утворюють ті його права та обов'язки, завдяки яким знаходять свою реалізацію функції прокуратури України у сфері кримінального судочинства. Тобто функції обумовлюють зміст кримінального процесуального статусу прокурора.

В цьому контексті погодимося із думкою І. В. Гловюк, яка вказує, що для співвідношення категорій «кримінально-процесуальна функція» та «кримінально-процесуальний статус / кримінально-процесуальна компетенція» характерний прямий зв'язок – «функція – статус / компетенція», і саме кримінально-процесуальна функція в даному співвідношенні має генеруючий характер; по-друге, «статус / компетенція» відображають зміст кримінально-процесуальної функції в аспекті спрямованості напрямку діяльності, однак не є її елементом, оскільки суб'єкт наділяється процесуальною компетенцією або процесуальним статусом саме для реалізації функції [6, с. 13]. З цією точкою зору, яка доволі повно характеризує системний зв'язок між функціями прокуратури, статусом прокурора у кримінальному провадженні, а також його компетенцією та змістом повноважень, ми цілком згодні.

Тому вважаємо, що кримінальна процесуальна діяльність прокурора взагалі під час кримінального провадження, а також зокрема при звільненні особи від кримінальної відповідальності, визначаються та пов'язані із функціями прокуратури. Зокрема це має своїм наслідком те, що з метою виконання цих функцій прокурор наділяється відповідними повноваженнями.

Виконання прокурором відповідних функцій прокуратури завдяки реалізації наданих йому повноважень визначає зміст і характер його діяльності (процесуальних актів і дій) на всіх етапах та стадіях кримінального провадження.

Під поняттям «функції прокуратури» пропонуємо розуміти закріплені в законі основні види діяльності прокуратури, зміст яких визначається соціальним її призначенням як правоохоронного органу, який діє в сфері судочинства, і які знаходять своє вираження у завданнях, предметі, формах та методах діяльності прокурорів, їх компетенції та повноваженнях.

При такому системному погляді та встановленні зв'язку між базовими явищами (функції прокуратури), засобами їх реалізації (повноваження прокурора) та підставами і умовами їх реалізації (процесуальний порядок діяльності прокурора) є можливість більш повно та комплексно проаналізувати чинне кримінальне процесуальне законодавство та практику його застосування прокурором і віднайти резерви для його удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Х., 2001. 38 с.
2. Грицаєнко Л. Р. Конституційно-правовий статус прокуратури України: підручник. К.: БІНОВАТОР, 2007, 544 с.
3. Кримінальний процес України: загальна частина: підручник / О. О. Волобуєва, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов та ін. К: НД «Дакор», 2015. 172 с.
4. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шилю. Харків: Право, 2013. 824 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. – Одеса, 2015. 40 с.

СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЩОДО ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ПИТАННЯ СТРУКТУРИ

Голубов Артем Євгенович

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, директор
Науково-дослідного інституту публічної
політики і соціальних наук*

Належний захист прав дитини, у тому числі на ґрунті засади приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню її інтересів, є загально визнаним стандартом та практикою поводження із дітьми у багатьох країнах світу, та зокрема дедалі більше стає визнаним і в Україні. Це втілюється у відповідних правових, організаційних, економічних та інформаційних заходах, прикладом чого є Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року, Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року. Важливою складовою такої діяльності є функціонування системи юстиції щодо дітей. Її цінність та важливість обумовлена тією виключною роллю для захисту прав і свобод людини, яку взагалі відіграє правосуддя у будь-якій демократичній країні. Безумовно, таку ж роль правосуддя має відігравати і для дітей.

Однак, враховуючи те, що, як вказано у преамбулі Декларації ООН про права дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження», правосуддя щодо дітей повинно мати власну, особливу специфіку та власні організаційно-правові форми. Адже навряд чи можна достеменно стверджувати, що звичайне судочинство належним чином пристосовано до вирішення завдань із охорони прав дитини, здійснення піклування про неї. До того ж, як вказано у ст. 40 Конвенції ООН про права дитини, участь дитини у юрисдикційному провадженні має гарантувати їй право на таке поводження, при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві. Тому цілком обґрунтованою буде теза про те, що система юстиції щодо дітей є особливим та доволі специфічним явищем як за своїм змістом, так і за метою функціонування та завданнями. І це не може не позначитися на її організаційно-правових формах та механізмах реалізації.

Відповідно, метою нашого дослідження є опрацювання концептуальних підходів до визначення структури системи кримінальної юстиції щодо дітей в Україні. Базовою ідеєю, на якій будемо дослідження, є теза про те, що ця система повинна враховувати специфіку забезпечення прав дитини та особливості поводження із нею у юрисдикційному провадженні. І тому вона має складатися із елементів,

які сприяють не тільки приділенню першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, а ще й її реінтеграції та виконанню нею корисної ролі в суспільстві.

Стосовно поняття «система кримінальної юстиції щодо дітей», то підтримаємо позицію, висловлену у рішенні РНБО України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» стосовно значення базового терміну «система кримінальної юстиції», згідно якої - це кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство, а також органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи, інститут державних обвинувачів (прокуратура), органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, органи та установи виконання кримінальних покарань, адвокатура. Тобто, систему кримінальної юстиції взагалі та кримінальної юстиції щодо дітей утворюють відповідне законодавство, а також власне органи, які забезпечують його реалізацію.

Від себе додамо, що специфіка досліджуваної нами системи передбачає можливість виділення ще одного додаткового елементу. Так, до складу системи кримінальної юстиції щодо дітей доцільно віднести, як окрему її складову, практики та підходи поводження із дітьми. Зокрема, у Рекомендаціях № Rec (2003) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх і про значення правосуддя у справах неповнолітніх» вказується, що традиційна система кримінальної юстиції не може запропонувати ефективних рішень проблеми поводження з неповнолітніми злочинцями, тому що їх специфічні освітні та соціальні потреби відрізняються від потреб повнолітніх. Акцентування уваги на цьому окремому елементі у більшому ступені сприяє як приділенню першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, так і досягненню мети ресоціалізації неповнолітніх.

Так, щодо нормативно-правової основи досліджуваної системи, то окрім загальних актів у цій сфері (кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство), то до її складу слід відносити також спеціальне законодавство, зокрема Конвенцію ООН про права дитини, Закон України «Про охорону дитинства». Поряд із цим важливу роль у формуванні в Україні ефективної системи кримінальної юстиції щодо дітей відіграють, як вказано у Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, ряд стандартів універсального та регіонального характеру, які випливають із міжнародно-правових актів (Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх ООН (Ер-Рядські керівні принципи); Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»); Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі; Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині тощо). Врахування

вимог цих стандартів слід вважати обов'язковою умовою формування нормативно-правової основи системи кримінальної юстиції щодо дітей в Україні.

З приводу органів, наділених повноваженнями ухвалювати рішення чи вчиняти дії щодо дітей, то коли мова йде про правосуддя щодо неповнолітніх, то його не слід трактувати виключно як діяльність суду. В широкому розумінні, яке відображено у міжнародних актах (Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх ООН (Ер-Ріядські керівні принципи), Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, тощо), правосуддя щодо неповнолітніх має охоплювати питання організації як в цілому судової влади, так і функціонування суміжних інститутів (адвокатури, прокуратури, органів досудового слідства, органів пробації, соціальних служб, спеціальних установ для дітей). Саме у такій сукупності цих органів та їх взаємодії доцільно розглядати правосуддя щодо дітей. Вказані органи мають утворювати цілісний механізм, покликаний забезпечити кожній дитині право на справедливий суд та повагу до інших її прав і свобод, який функціонує на засадах верховенства права відповідно до міжнародних стандартів у сфері юстиції щодо дітей.

Стосовно практик та процедур поводження із дітьми, то вони мають відповідати як потребам цих осіб, так і враховувати особливості їх вікового і розумового розвитку. Більш того, такі практики і процедури мають брати до уваги ці аспекти у комплексі, у їх взаємозв'язку, забезпечуючи як приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, так і сприяння досягненню мети ресоціалізації неповнолітніх. З цього приводу у Рекомендаціях № Rec (2003) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх і про значення правосуддя у справах неповнолітніх» вказується, що заходи боротьби зі злочинністю неповнолітніх повинні за своїм підходом бути міждисциплінарними і багатоаспектними. До того ж практики та процедури поводження із дітьми - це не тільки звичайні практики розслідування та судового розгляду щодо дітей, а й альтернативні способи поводження із ними та вирішення конфліктів за їх участю (відновне правосуддя, соціальний патронат тощо).

Висновки: Таким чином, узагальнюючи наведене щодо структури системи кримінальної юстиції щодо дітей в Україні, відмітимо наступне:

- систему кримінальної юстиції щодо дітей пропонуємо розглядати як взаємопов'язану сукупність правової її основи, специфічних практик та процедур поводження із дітьми, а також органів, наділених повноваженнями ухвалювати рішення чи вчиняти певні дії щодо дітей, де основою підходу до формування змісту складових цієї системи є ідея,

пов'язана із урахуванням додаткової потеререби дітей у спеціальній охороні і піклуванні;

- формування системи кримінальної юстиції щодо дітей в Україні пов'язано із реалізацією різних за своїм змістом заходів (правового, організаційного, соціально-економічного та інформаційного характеру), які мають бути спрямовані на зміну підходів до діяльності держави та її органів у цій сфері шляхом перетворення її на правосуддя, дружнє до дитини, завдяки втіленню в законодавство та практику його застосування принципів, закріплених у Конвенції ООН про права дитини;

- слід підтримати існуючу тенденцію до гуманізації поведінки із дітьми в конфлікті із законом шляхом подальшого запровадження індивідуально-орієнтованого виховного підходу під час провадження та при призначенні і виконанні заходів впливу на протидію каральному підходу;

- потребує оновлення законодавча база системи кримінальної юстиції щодо дітей завдяки імплементації норм міжнародних стандартів у цій сфері, які закріплюють нові підходи до захисту і забезпечення прав дитини;

- існує потреба у прийнятті окремого закону про юстицію щодо неповнолітніх як комплексного нормативно-правового акту, який має закріпити основні засади національної моделі правосуддя, дружнього до дитини;

- оновлення правозастосовної практики у сфері правосуддя, дружнього до дитини, має йти шляхом застосування мультидисциплінарного підходу завдяки комплексному спрямуванню зусиль та ресурсів всіх органів, наділених повноваженнями ухвалювати рішення чи вчиняти дії щодо дітей.

Вважаємо, що послідовна реалізація з боку держави наведених положень дозволить сформувати в Україні ефективну модель кримінальної юстиції щодо дітей, яка дійсно буде здатна як забезпечити приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, так і досягнення мети ресоціалізації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Зозуля Євгеній Вікторович,

*викладач кафедри криміналістики та
судової експертології Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

Розслідування злочинів здійснюється в конкретних умовах, що залежать від часу, місця, навколишнього середовища, поведінки осіб, що опинилися у сфері кримінального судочинства, а також під впливом інших, часом невідомих для слідчого факторів. Ця складна система утворює обстановку, в якій діють слідчі та інші суб'єкти, що приймають участь у розслідуванні злочину. У криміналістиці така обстановка отримала назву слідчої ситуації.

Вирішення проблеми типових ситуацій розслідування злочинів, скоєних організованими групами, необхідно з багатьох причин, і насамперед у зв'язку з тим, що слідчі ситуації відрізняються своєрідністю в порівнянні з відомими науці та практиці їх різновидами, що виникають при розслідуванні злочинних діянь однієї особи. Ситуації розслідування злочинів, скоєних організованими групами, можуть «управлятися» злочинцями шляхом попередньої домовленості її членів, втручанням корумпованих посадових осіб тощо.

Правильно визначені слідчі ситуації дозволяють висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії, сформулювати основні завдання розслідування, намітити оптимальний комплекс слідчих розшукових заходів, звести до мінімуму число помилкових тактичних рішень слідчого та оперативного працівника.

Узагальнений аналіз особливостей, властивих типовим слідчим ситуаціям, дає можливість розробити методичні рекомендації, що забезпечують успішне вирішення багатьох завдань, що виникають при розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами.

При розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань вчиненого організованою злочинною групою, необхідно виявити і довести:

- факт вчинення примушування групою осіб;
- характер злочинного формування (група з попередньою змовою, організована група, злочинне співтовариство, злочинна організація);
- структуру злочинного формування, обумовлену взаємозв'язками і взаємовпливом її членів, і розподіл ролей;

- існуючу систему правил поведінки для членів організованого злочинного формування, характер санкцій за їх порушення та види заохочень, які застосовуються у відношенні окремих членів;

- способи протидії розкриттю і розслідуванню злочинів (конспірація злочинної діяльності, зв'язок членів формування (перш за все - організаторів) з представниками органів влади, вироблення лінії поведінки на слідстві тощо).

- технічне забезпечення діяльності злочинного формування (технічні засоби, що використовуються для вчинення примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, забезпечення безпеки членів злочинного формування, підвищення ефективності протидії діяльності правоохоронних органів).

- наявність і розміри грошових фондів («общаки»), що використовується злочинним формуванням;

Особливості розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань вчиненого організованою злочинною групою включають поділ криміналістичних ситуацій на початкові, проміжні і кінцеві.

Послідовність і можливість вирішення завдань, що стоять перед слідчим, багато в чому залежать від початкової (вихідної) слідчої ситуації, тобто обстановки, в якій починається розслідування. Основними елементами вихідної слідчої ситуації, можуть бути:

- 1) отримана первинна інформація про подію, що містить ознаки примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, і причетних до нього осіб;

- 2) об'єктивні умови, що характеризують процес отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використані науково-технічні засоби тощо);

- 3) сили і засоби, наявні в розпорядженні слідчого для подальшої роботи з використання вихідної інформації в цих умовах;

- 4) позиції підозрюваних, потерпілого, свідків, результати їх протидії встановленню істини на початку розслідування, потенційні можливості такої протидії. Конфліктність або не конфліктність слідчої ситуації;

- 5) фактори, що перешкоджають або сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (наприклад, смерть потерпілого, втрата виявлених при огляді речових доказів, та ін).

Розкриття та розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами починається з встановлення самого факту злочину і здійснення його саме групою осіб. Це одне з першочергових завдань початкового етапу розслідування.

Встановлення факту вчинення злочину організованою групою можливо за оперативною інформацією, а також в результаті проведених слідчих розшукових дій, найчастіше таких, як огляд місця події, допити потерпілих, свідків, різні експертизи. У більшості випадків слідчий вже

при огляді місця події(як правило місця безпосереднього примушування) мають у своєму розпорядженні достатні дані, що дозволяють зробити висновок про те, що у скоєнні злочину брали участь декілька осіб. Своєчасне висування версії про скоєння примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань організованою групою дає можливість цілеспрямовано провести слідчі розшукові дії і оперативно-розшукові заходи щодо встановлення осіб, причетних до злочину, полегшити його розкриття і розслідування.

Найбільш важливими факторами, що впливають на характер слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів організованих кримінальних груп, є: напрям злочинної діяльності (корисливо-насилюницька чи загальнокримінальна, економічна кримінально-політизована), зміст злочинних дій (об'єкт і предмет злочинного посягання, час, місце, спосіб злочинних дій, кількість злочинців, мета і мотив злочину та ін.), характер, повнота і якість інформації про подію злочину, наслідки злочину, результати попередньої роботи з перевірки первинної інформації (затримання підозрюваних, встановлення свідків і потерпілих, виявлення предмету зобов'язання, виявлення даних при огляді місця події, отримання відповідей на запити та ін.), дані, що підтверджують вчинення злочину організованою групою осіб.

Найбільш типовими слідчими ситуаціями для початкового етапу розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинених організованими групами є наступні:

1. Ведеться активна підготовка членів організованої групи - з придбанням зброї, вибухових речовин, необхідних технічних засобів тощо - до скоєння примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань конкретної особи(боржника);

2. Відбувається безпосереднє вчинення членами організованої кримінальної групи примушування боржника до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання перед кредитором(при цьому кредитором у зобов'язанні може бути як учасник, або організатор злочинного формування, так і інша особа, яка зробила замовлення на здійснення групою примушування виконати певні дії кредитором) ;

3. Є факт вже закінченого примушування до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання, скоєного організованою групою.

Кожна з цих найбільш типових слідчих ситуацій включає в себе велику кількість слідчих ситуацій більш вузької спрямованості.

Для успішної боротьби з організованими злочинними формуваннями необхідно ефективне викриття якомога більшої кількості учасників та головних дійових осіб, тобто організаторів та керівного групи. Діяльність оперативних працівників і слідчих, перш за все повинна бути спрямована на злочинця взагалі і організатора зокрема. При розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-

правових зобов'язань повинна приділятися першочергова увага вивченню персональних даних, зв'язків членів формування.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ КРИМІНОГЕННИХ ТА ОКУПАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ НА СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ В ОРДЛО

Квятківський Юрій Вікторович,

прокурор Львівської області

Вплив соціально-історичних криміногенних факторів на статус засуджених в ОРДЛО є близьким до впливу психологічно-ідеологічних криміногенних факторів. Перш за все, варто відзначити, що оскільки регіон останніх сотню років активно заселявся росіянами, і значну частину його населення становили вихідці із Росії, то така ж ситуація мала місце серед персоналу установ виконання покарань. Тобто, як свідчить наше дослідження, персонал установ виконання покарань частково становили носії російської мови та культури, чії предки були етнічними росіянами. Цим можна пояснити утиски засуджених із проукраїнською позицією, про що нами зазначалось раніше у даній роботі. Наприклад, колишній в'язень колонії №19 міста Красний Луч (наразі Хрустальний) Луганської області розповів, як після чергового попередження за прапор України його та ще близько 10 осіб «люди у формі» поставили спиною до стінки та без жодних пояснень почали побили гумовими кийками [1, с. 29]. Тож, вплив соціально-історичних криміногенних факторів на статус засуджених в ОРДЛО передусім проявлявся в проросійських поглядах окремих працівників установ виконання покарань, та у їх фізичному впливі на засуджених із проукраїнською позицією.

Таким чином, вплив соціально-історичних криміногенних факторів збройного конфлікту на статус засуджених в ОРДЛО проявляється у наступному:

- 1) значна частина персоналу установ виконання покарань є етнічними росіянами, які підпадали під дію ворожої пропаганди та виявляли вороже ставлення до засуджених із проукраїнською позицією;
- 2) за проукраїнську позицію до засуджених застосовувалися утиски, у тому числі побиття.

Окупаційні фактори впливають на статус засуджених в ОРДЛО досить неоднозначним чином. Деякі прояви ми вже аналізували в даному підрозділі: 1) частина засуджених була амністована із ідеологічних мотивів; 2) до персоналу установ виконання покарань були залучені російські громадяни чи громадяни України із чіткою антиукраїнською позицією; 3) ув'язнені із проукраїнською позицією зазнавали та зазнають фізичного впливу. Кожен із перерахованих

факторів був би неможливий за умови, коли території ОРДЛО залишилися під контролем української влади.

Разом із тим, до окупаційних факторів варто також віднести й інші фактори, які на наше переконання є більш антигуманними, ніж усі інші. Перший із них - примушування засуджених до участі в бойових діях. При цьому, якщо на перших порах бойовики здійснювали таке залучення в добровільному порядку шляхом агітації, то із розвитком воєнних дій засуджені вимушено вступали до незаконних збройних формувань. Незаконні збройні формування першочергово були зацікавлені у воєнних спеціалістах — артилеристах, танкістах, тому засуджених, які мали військові навички, будь-якою ціною намагалися затягти до лав терористичної організації: від обіцянок до погроз. Тим, хто військової спеціалізації не мав, пропонували копати окопи, але при цьому обіцяли, що в майбутньому, якщо засуджені добре себе зарекомендують дадуть і зброю [2, с. 26]. Тобто, незаконні збройні формування поповнювали свої ряди шляхом залучення засуджених, які володіли конкретними навичками, та використовували їх вміння проти Збройних сил України. Разом із тим, загальну кількість таких засуджених і їх реальну участь у бойових діях встановити неможливо. Відомі випадки дезертирства таких осіб, чи їх повернення назад до установ виконання покарань. Втім, чітка статистика щодо даного питання не існує.

Із часом як кількість пропозицій вступити до незаконних збройних формувань, які і кількість бажаючих вступити зменшувалися, що було обумовлено невиконанням окупантами своїх обіцянок контузіями та пораненнями засуджених. Як відзначають Є. Ю. Захаров та Н. М. Мельник, засуджених використовували як «гарматне м'ясо», тобто часто відправляли на смерть, тому дослідникам відомо про неодноразові випадки смерті засуджених, які пішли воювати [2, с. 28]. Тож, на даний момент важко зробити однозначні висновки про те, якою є кількість засуджених, які брали участь у бойових діях та щодо наслідків їх участі, втім нещодавні дослідження свідчать про те, що на сьогодні число таких випадків є значно меншим.

Разом із тим до цих пір поширеною є інша форма експлуатації засуджених – примусова праця. При цьому, примусова праця засуджених використовується у різних формах. Наприклад, у звіті «Правове свавілля в ОРДЛО» наводиться приклад, коли засуджені після умовно-дострокового звільнення від виконання покарання відповідно до рішення «суду Луганської народної республіки» примушувались до безкоштовної праці із застосуванням погрози повернення до в'язниці. Один із колишніх ув'язнених розповів про те, як виконавча служба примусила його прибирати місто Перевальськ безкоштовно, а у разі відмови було здійснено погрозу ув'язнення [1, с. 35]. Також залучаються до примусової праці не лише колишні ув'язнені, а й чинні. При цьому, самопроголошене керівництво на територіях ОРДЛО навіть прийняло

різноманітні законодавчі акти, які регламентують легітимність такої праці. Серед прикладів праці, до якої безкоштовно залучаються засуджені, обробка металу, пошиття одєжі та взуття, ремонт автомобілів. Засуджені, які мали таланти до мистецтва, виконують під тиском адміністрації роботи на продаж. Серед них особливо цінуються різьбярї по дереву, тєслярі, іконописці, художники, майстри прикладного мистецтва. При цьому, Є. Ю. Захаров та Н. М. Мельник відмічають, що в таких майстрів часто виникають проблеми із переводом з тимчасово окупованої території. Їх віддавати не хочуть, адже вони приносять дохід установам виконання покарань. Але разом із тим, відзначається, що на сьогодні ситуація покращилась, і засуджені набагато менше залучаються до примусової праці [2, с. 25]. Але, разом із тим, у даному контексті найважливішим є те, що примусова праця все ж мала та має місце, і це є одним із виявів впливу криміногенних факторів на статус засуджених осіб.

Отже, вплив окупаційних криміногенних факторів збройного конфлікту на статус засуджених в ОРДЛО є наступним:

- 1) частина засуджених була амністована із ідеологічних мотивів;
- 2) до персоналу установ виконання покарань були залучені російські громадяни чи громадяни України із чіткою антиукраїнською позицією;
- 3) ув'язнені із проукраїнською позицією зазнавали та зазнають фізичного впливу;
- 4) залучення ув'язнених до незаконних збройних формувань у добровільному чи примусовому порядку;
- 5) залучення ув'язнених до примусової праці.

Список використаних джерел:

1. Правове свавілля в ОРДЛО. Звіт за результатами документування фактів порушень прав людини в окремих районах Донецької та Луганської областей/ Київ, 2017 р. – 56 с.
2. Права позбавлених волі, які утримуються під вартою в ОРДЛО / упоряд. Є. Ю. Захаров, Н. М. Мельник. — Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2018. — 80 с.

**ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В КОНТЕКСТІ
ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ
ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО СПРОЩЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ»**

Клепка Дар'я Ігорівна,

*кандидат юридичних наук, науковий
співробітник відділу дослідження
проблем кримінального процесу та
судопроцесу НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України*

Право на судовий захист є одним з фундаментальних прав особи. Відповідно до ч. 1 ст. 24 КПК України кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України.

У свою чергу порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності передбачений главою 26 КПК України. Так, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України повідомлення слідчого, прокурора про підозру може бути оскарженим після спливу одного місяця з дня повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом.

Однак варто звернути увагу, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» запропоновано зміни відповідно до яких з дня повідомлення особи про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене: 1) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України; 2) протягом двадцяти діб - у разі повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; 3) протягом одного місяця - у разі повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298-4 КПК України. Окрім того відповідно до ч. 1 ст. 298-5 КПК України у разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій строк дізнання може бути

продовжений прокурором до тридцяти днів. Про продовження строку дізнання прокурор виносить постанову [1].

Таким чином системне тлумачення норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» надає підстави стверджувати, що максимальний строк дізнання становитиме не більше 30 діб або 1 місяця.

У зв'язку з чим право на оскарження повідомлення про підозру у вчиненні особою кримінального проступку матиме суто декларативний характер, та жодним чином не може бути реалізованим.

Зазначимо, що Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) неодноразово відзначав, що Конвенція має на меті гарантувати права, які є не теоретичними та ілюзорними, а саме практичними та здійсненими [2]. Окрім того відповідно до практики ЄСПЛ засіб захисту прав та законних інтересів особи не може вважатися ефективним, якщо він не відповідає таким вимогам як: доступність; теоретична результативність, адекватність, достатність, практичність, результативність, незалежність та неупередженість національного органу при застосуванні засобу захисту. Де доступність засобу захисту розглядається як: можливість скористатись запропонованим засобом захисту персонально (безпосередньо), така можливість не повинна зазнавати не виправданих юридичних обмежень, ця можливість має бути реальною, а не декларативною, суто теоретичною [3, с. 135].

Висновки: На підставі вище викладеного, з метою недопущення порушень прав та законних інтересів особи, вбачається необхідним запропонувати зміни до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України та викласти її наступним чином: «повідомлення слідчого, прокурора про підозру може бути оскарженим з дня повідомлення особі про підозру, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом». Вважаємо, що такі зміни допоможуть уникнути складнощів у правозастосовчій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення 14.06.2019)
2. Рішення Європейського Суду у справі «Йерли проти Ірландії» від 9 жовтня 1979 р. URL: <http://www.echr.coe.int>
3. Пашук Тарас Ігорович. Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2006. 195 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮВЕНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Коломоєць Наталія Володимирівна,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного права та
процесу факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Дитина в силу свого віку та розумового розвитку має особливий, властивий тільки їй правовий статус. Нормативна регламентація такого статусу знаходить своє відображення в різних за юридичною силою та змістом актах державної влади, що не може позитивно впливати на їх правозастосування. Тому ключовим нормативно-правовим актом для неповнолітньої особи, її батьків або осіб, що їх замінюють, і уповноважених суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини має стати Ювенальний кодекс України. Певна річ, процедура розробки та прийняття такого кодифікованого акту не може бути простою, оскільки, по-перше, необхідно буде систематизувати всі права, якими наділена неповнолітня особа; по-друге, необхідно охопити всі категорії дітей, зокрема дітей з особливими потребами та формами розвитку, дітей-біженців та дітей, постраждалих у збройних конфліктах, тощо; по-третє, потрібно буде врахувати всі сфери суспільних відносин, до яких залучена дитина; по-четверте, необхідно впорядкувати та внести зміни до супутніх нормативно-правових актів у зв'язку з розробкою та прийняттям Ювенального кодексу України; по-п'яте, Кодекс має пройти процедуру громадського обговорення й ряд інших не менш важливих процесуальних вимог.

Деякі напрацювання в цьому напрямку були здійснені й нами. Зокрема була розроблена орієнтовна структура Ювенального кодексу України. Певна річ, ми не можемо претендувати на першість у розробці цього документа, оскільки спроби систематизувати матеріальні та процесуальні норми ювенального законодавства здійснювалися й раніше, проте викласти свою думку і позицію з цього питання є нашим правом.

Так, Ювенальний кодекс України має складатися з таких розділів:

І Розділ. «Загальні положення» – має увібрати в себе норми, пов'язані із загальним визначенням термінів, основами ювенального законодавства; визначити, що є благополуччям дитини і що є захистом її прав. Основою цього розділу має стати Закон України «Про охорону дитинства»;

ІІ Розділ. «Права дитини». У розділі має бути акумульований максимальний перелік прав, свобод та законних інтересів дитини, який

має ґрунтуватися на рівності всіх дітей і враховувати положення міжнародних стандартів.

III Розділ. «Основи ювенального законодавства у сфері освіти» – має містити положення щодо врегулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації дитиною її конституційного права на освіту;

IV Розділ. «Основи ювенального законодавства у сфері охорони здоров'я» – має складатися з норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації дитиною її конституційного права на охорону здоров'я;

V Розділ. «Основи ювенального законодавства у сфері реалізації дитиною її трудових прав» – має містити перелік норм і стандартів, необхідних і достатніх для того, щоб дитина була обізнаною у своїх трудових правах та могла їх захистити в разі порушення;

VI Розділ. «Основи ювенального законодавства у сфері реалізації дитиною її житлових прав». Розділ має містити матеріальні й процесуальні норми, які закріплюють право дитини на житло;

VII Розділ. «Обов'язки дитини» – має складатися з переліку обов'язків дитини, які покладають на неї в різних сферах суспільних відносин;

VIII Розділ. «Гарантії реалізації та забезпечення прав дитини» – важливий розділ Кодексу, який має містити як матеріальні норми, які мають застосовуватися державою і уповноваженими суб'єктами з метою реалізації та забезпечення основних прав, свобод і законних інтересів дитини, так і процесуальні норми, тобто закріплювати механізми реалізації вказаних вище матеріальних норм;

IX Розділ. «Суб'єкти захисту прав дитини» – має складатися з вичерпного переліку суб'єктів, уповноважених на захист прав дитини. В основу цього розділу обов'язково має бути покладений Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»;

X Розділ. «Дитина і сім'я». Розділ має відображати взаємні права і обов'язки дитини в сім'ї;

XI Розділ «Дитина і суспільство» – має закріплювати правове положення дитини в суспільстві;

XII Розділ. «Дитина і держава» – має містити норми, які закріплюють правові можливості дитини в державі і порядок взаємодії дитини з органами державної влади;

XIII Розділ. «Ювенальна юстиція» – також дуже важливий розділ, оскільки він надасть можливість нарешті впровадити стандарти ювенального правосуддя у вітчизняну практику. В той же час положення цього розділу мають бути науково обґрунтованими та відповідати міжнародним стандартам;

XIV Розділ. «Відповідальність за порушення ювенального законодавства» – має містити положення, які закріплюють юридичну відповідальність держави, уповноважених суб'єктів, батьків чи осіб, що їх замінюють, за порушення норм ювенального законодавства;

XV Розділ. «Міжнародне співробітництво у сфері реалізації та захисту прав дитини». У розділі мають бути закріплені основні механізми взаємодії вітчизняних органів державної влади з міжнародними інституціями у сфері захисту прав дитини;

XVI Розділ. «Прикінцеві положення» – має містити норми, які допоможуть систематизувати ювенальне законодавство та забезпечити його реалізацію.

Висновки: з викладеного можемо зробити висновок про те, що перед вітчизняною правотворчою і правореалізаційною практикою стоять дуже важливі завдання. Ювенальне законодавство має бути впроваджене в життя, адже дитина є окремим, самостійним суб'єктом правовідносин, які повинні бути регламентовані та гарантовані державою, а ювенальні стандарти мають стати основою формування правосвідомості дитини та її правової культури.

КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ МІЖ РІВНЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ТА РІВНЕМ БЕЗРОБІТТА В УКРАЇНІ

Мелашенко Оксана Петрівна,

*старший викладач кафедри
інформаційних технологій і
кібербезпеки факультету №4
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Сучасна злочинність в Україні характеризується високим рівнем, несприятливою динамікою та структурою. Однак ця динаміка не була рівномірною і в окремі роки. Протягом незалежності України відбувалося зменшення рівня злочинності. Фактично за весь час дві третини від загальної кількості виявлених осіб, складають особи, які ніде не працювали, не навчалися і не мали постійного джерела доходів [1].

Зміна числа скоєних щороку злочинів залежить від великого числа факторів. Визначимо набір факторів які можуть впливати на кількість скоєних злочинів. Набір цих чинників може бути досить широким, але зупинимося на наступних [2]:

Y- зареєстровано злочинів з розрахунку на 1 тис. чол.

X1 - рівень безробіття

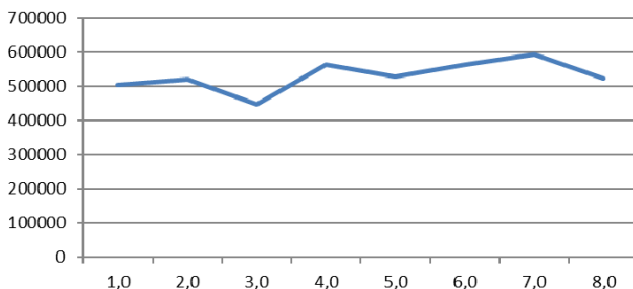
X2 - середньомісячна номінальна нарахована заробітна плата;

X3 - вища освіту (число студентів, які отримали вищу освіту;

X4 - індекси споживчих цін на продовольчі товари.

Дані для проведення кореляційно - регресійного аналізу розглядалися для 2010-2018 років [3]. Параметри моделі оцінюються за МНК (метод найменших квадратів). За допомогою Excel отримали

кореляційну матрицю, аналіз якої показує наявність мультиколінеарності. Аналіз отриманої матриці дає можливість залишити у моделі лише один з параметрів X_1 .

На графіку відображена залежність кількості зареєстрованих злочинів від рівня безробіття. Множинний коефіцієнт регресії показує високий рівень зв'язку між аналізованими ознаками.

Побудована модель було перевірено за F-критерієм Фішера. Всі коефіцієнти регресії є значущими. Така модель може бути використана для прийняття рішень і здійснення прогнозів та планування заходів протидії злочинності в Україні.

Підводячи підсумок можна відзначити що рівень злочинності в Україні залежить від зайнятості населення, тобто, при зниженні рівня безробіття буде поліпшуватися криміногенна обстановка.

Список використаних джерел:

1. Кальман О. Г. Злочинність в Україні: основні тенденції / О. Г. Кальман, І. О. Христич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. Вип. 17. С. 41-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_17_4.
2. Красикова Е. М. Статистическое изучение уровня преступности в Российской Федерации // Молодой ученый. 2017. №16. С. 269-272. URL: <https://moluch.ru/archive/150/42387/> (дата звернення: 18.06.2019).
3. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ РАСОВІЙ ЧИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Олішевський Олександр Володимирович,

*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри кримінального права і
кримінології факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Соціально шкідливі та суспільно небезпечні наслідки розповсюдження інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації різноманітні. Серед них варто вказати на: набуття таких душевних якостей як цинізм, зверхність, жорстокість; формування відчуттів безкарності і всюдозволеності; утворення в уяві злочинних алгоритмів соціальної поведінки особи. До опосередкованих наслідків даної пропаганди відноситься та шкода, яка заподіюється вчиненням дій проти певних осіб або груп під впливом інформації – заподіяння смерті, тілесних ушкоджень, позбавлення волі, честі та гідності осіб, знищення або пошкодження майна, порушення обстановки суспільного спокою тощо.

Із встановлених небезпечних наслідків впливає необхідність боротьби з досліджуваним явищем. В період нестабільності в Україні та на території інших країн питання протидії пропаганді расовій чи національній дискримінації стоїть гостро. Від успішної боротьби з цим видом злочинності залежить спокій та благополуччя населення.

В кримінології питання протидії злочинності знайшло якісне висвітлення. Однак, питання заходів протидії безпосередньо негативному впливу інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації залишається малодослідженим. Тому метою даних тез доповіді є визначення конкретних заходів протидії пропаганді расовій чи національній дискримінації.

Дані заходи мають бути спрямовані на дві категорії осіб – тих хто виготовляє, бере участь в обігу таких відомостей або даних, розповсюджує їх і тих хто сприймає (а серед них, по-перше, населення та державні органи, а по-друге, ще дві підгрупи – свідомих і тих, хто ще не зрозумів можливості негативного впливу інформації). Серед таких заходів відмітимо діючі та перспективні:

1) офіційно публічно засуджувати діяння, пов'язані зі створенням та розповсюдженням інформації, яка містить пропаганду расової чи національної дискримінації, на основі ст. 300 «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію» КК України;

2) офіційно публічно засуджувати умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного походження, на підставі ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» КК України;

3) офіційно публічно засуджувати діяння, де мотивом виступає расова чи національна нетерпимість;

4) оприлюднювати випадки вчинення незлочинних дискримінаційних дій та рішення по ним представників влади;

5) роз'яснювати через засоби масової інформації: які саме відомості або дані відносяться до інформації, що містить пропаганду расової чи національної дискримінації, чому вона приносить шкоду і яку саме;

6) активно аналізувати та критично оцінювати інформаційні продукти і послуги на предмет наявності досліджуваного в цій роботі;

7) не сприймати (тобто не дивитися, не прослуховувати, не грати) завідомо шкідливу інформаційну продукцію;

8) заборонити та обмежити обіг конкретних інформаційних матеріалів, що містять пропаганду расової чи національної дискримінації (з цією метою необхідно створити та активно оновлювати відповідні банки даних (каталогів) з відкритим доступом);

9) проводити конференції, круглі столи, лекції, семінари, тренінги із питань протидії дискримінації;

10) готувати на надавати матеріали для самостійного вивчення/ознайомлення, в тому числі он-лайн курсу, щодо запобігання та протидії дискримінації;

11) популяризувати життя видатних історичних осіб з метою наслідування їхніх позитивних думок і вчинків, в частині расової та національної рівності людей зокрема;

12) організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя з акцентом на расову та національну рівність людей тощо.

Висновки: Таким чином, заходи протидії пропаганді расовій чи національній дискримінації зводяться до: публічного засудження відповідних злочинних діянь; оприлюднення випадків вчинення незлочинних дискримінаційних дій та рішення по ним представників влади; роз'яснення; аналізу та критичної оцінки інформаційних продуктів і послуг; заборони та обмеження обігу конкретних інформаційних матеріалів; проведення наукових заходів; популяризації расової та національної рівності тощо.

ЩОДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ТА ВИДІВ ЗАВДАНЬ ТА ФУНКЦІЙ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Остропілець Андрій Васильович,

*аспірант Харківського науково-дослідного
інституту судових експертиз
ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса*

Одним із головних напрямків комплексної судової реформи, що відбувається сьогодні в Україні, є вдосконалення забезпечення діяльності судово-експертних установ як основних суб'єктів судово-експертної діяльності, адже ефективне забезпечення правосуддя не в останню чергу залежить від функціонування незалежної, кваліфікованої та об'єктивної експертизи, зорієнтованої на максимальне використання сучасних досягнень науки і техніки та використання європейського і світового досвіду забезпечення судово-експертної діяльності. Визначення напрямків підвищення ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності, оптимізація її правового забезпечення передбачають, насамперед, з'ясування змісту та особливостей діяльності судово-експертних установ, що, у свою чергу, вимагає чіткого визначення та характеристики загальної мети, завдань та функцій їх діяльності, які відбивають їх значення і місце у системі зв'язків з іншими суб'єктами правовідносин у сфері судово-експертної діяльності та становлять основу їх правового статусу.

Актуальність і значимість дослідження завдань та функцій діяльності судово-експертних установ як ключових елементів їх правового статусу визначається, насамперед, загальним завданням пошуку та визначення шляхів підвищення ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності, оптимізації її правового забезпечення, адже наразі в діяльності судово-експертних установ накопичилася ціла низка невирішених правових та організаційних проблем, пов'язаних із різного роду суперечностями в організації, управлінні та координуванні їх діяльності, прогалинами і неузгодженістю у правовому забезпеченні. Більш того, в сучасних умовах реформування судової системи України, що ставлять перед системою судово-експертних установ якісно нові вимоги та потребують впровадження нових стандартів діяльності, питання чіткого визначення та нормативно-правового закріплення адміністративно-правового статусу набуває першочергового значення не лише для забезпечення належного функціонування самої системи судово-експертних установ, а й для оптимізації процесуальних відносин у цій сфері в цілому.

Загальним призначенням (метою) діяльності судово-експертних установ України є, відповідно до преамбули чинного Закону України «Про судову експертизу», забезпечення правосуддя незалежною,

кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. Відповідно до загальної мети мають бути визначені й основні завдання суб'єктів правовідносин. Проте слід зауважити, що у чинному Законі не містяться норми, що безпосередньо б визначали загальні завдання діяльності судово-експертних установ України. Аналіз законодавства України свідчить, що державні спеціалізовані експертні установи діють відповідно до статутів та/або положень про них, за якими головним з їх завдань є проведення судових експертиз для правоохоронних органів та судів. Це дає можливість констатувати, що основне загальне завдання діяльності судово-експертних установ полягає у встановленні фактичних даних у справі в межах поставлених перед експертом питань, виявленні доказових фактів у результаті застосування до об'єкта дослідження спеціальних пізнань.

Серед інших загальних завдань, що постають перед судово-експертними установами України, слід відзначити:

- організацію роботи судово-експертних установ та їх структурних підрозділів;
- впровадження сучасних методів дослідження, вдосконалення методик судової експертизи, забезпечення їх використання;
- надання консультативної допомоги працівникам правоохоронних органів, судів та ін.;
- підготовку кадрів судових експертів.

Однією з основних складових цільового блоку адміністративно-правового статусу суб'єкта правовідносин є його функції. Функції судово-експертних установ можуть бути визначені як регламентовані нормами права основні напрями діяльності, що спрямовані на досягнення загальної мети діяльності та виконання поставлених завдань. Проте необхідно відзначити, що на рівні чинного законодавства функції діяльності судово-експертних установ України наразі також не отримали свого належного закріплення.

До основних функцій судово-експертних установ маємо віднести такі основні групи:

- організаційно-управлінські функції (судово-експертне і техніко-організаційне забезпечення судово-експертної діяльності);
- науково-методичні функції (дослідна, методична і консультативна функції);
- комунікативно-координаційні функції (функції забезпечення взаємодії між судово-експертними установами, іншими суб'єктами судово-експертної діяльності, органами управління, а також здійснення міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності).

Серед інших функцій судово-експертних установ відзначимо: пізнавальну (діагностичну) функцію, функцію кадрового забезпечення, профілактичну функцію, функцію інформаційного забезпечення та ін.

Отже, зміст і спрямованість діяльності судово-експертних установ України визначається їх головною метою, завданнями та функціями. Головною метою діяльності судово-експертних установ України є, відповідно до чинного законодавства, забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. До основних завдань діяльності судово-експертних установ України відповідно до встановленої мети маємо віднести: діяльність щодо організації та проведення судових експертиз; наукову та консультативну діяльність; кадрове забезпечення діяльності судово-експертних установ; науково-методичне та інформаційне забезпечення діяльності судово-експертних установ. Серед основних функцій судово-експертних установ відзначимо: організаційно-управлінські (судово-експертне та техніко-організаційне забезпечення судово-експертної діяльності); науково-методичні (науково-дослідна, методична і консультативна функції); комунікативно-координаційні (функції забезпечення взаємодії між судово-експертними установами, іншими суб'єктами судово-експертної діяльності, органами управління, а також міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності).

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ МОДЕЛІ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Пархоменко Павло Іванович,

*кандидат юридичних наук, голова
Бахмацького районного суду
Чернігівської області*

Чинне законодавство України на цей час не містить визначень, а тим більше не розкриває зміст таких категорій як: «ювенальна юстиція», «правосуддя, дружнє до дитини», «дитяче правосуддя», «ювенальне правосуддя», «діти у конфлікті із законом», «діти групи ризику», «діти у контакті із законом» тощо. Як наслідок, це не дозволяє повноцінно сформувати підходи до вирішення проблеми формування в Україні юстиції щодо дітей, сприяти реалізації наведених категорій на практиці і забезпечити належний захист прав дітей вказаних категорій та прав дитини взагалі. Слід відмітити, що існуючі складнощі у формуванні моделі ювенальної юстиції Україні як правосуддя, дружнього до дитини, пов'язані з рядом проблем, які вимагають вжиття різних за своїм характером заходів. Зокрема заходів законодавчого характеру, зміни правозастосовної практики у сфері правосуддя щодо дітей, взагалі зміни підходів держави до формування своєї політики в цій сфері.

Кожен з цих напрямків формування в Україні юстиції щодо дітей та пов'язаних із ними заходів, з однієї сторони – являють собою окремий аспект вирішення існуючих в цій сфері проблем, а з іншої сторони – вони не можуть існувати окремо один від одного, бо саме їх поєднання сприяє досягненню загальної мети – «якнайкращого забезпечення інтересів дитини». Саме тому є підстави вказати на необхідність проведення в Україні послідовної державної політики по формуванню в країні моделі правосуддя, дружнього до дитини.

Так, що стосується зміни підходів держави до формування політики у сфері правосуддя щодо неповнолітніх, то, аналізуючи процедурні норми і погляди держави на підходи до поводження з дитиною, яка порушила закон, можна констатувати, що на даний час відсутній механізм виведення справи дитини в конфлікті із законом в позакримінальний процес (процедури позакримінального провадження – медіація, відновне правосуддя, апробаційні програми). Адже і кримінальне, і кримінально-процесуальне законодавство передбачають лише можливість звільнення від кримінальної відповідальності дитини, що вчинила кримінальне правопорушення, і то тільки судом у судовому засіданні. При цьому ця процедура можлива лише при вчиненні дитиною окремих видів злочинів, а саме деяких умисних злочинів невеликої тяжкості і необережних злочинів середньої тяжкості. Крім того, навіть прокурор, що здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, не вправі самостійно вирішувати питання про виведення дитини із офіційної системи кримінального правосуддя із застосуванням альтернативних заходів, що, як свідчить закордонний досвід, більш ефективно сприяє дестигматизації дитини, яка вчинила правопорушення.

Тому відмічаємо, що на цей час відсутнє правове регулювання процедури, альтернативної звичайному кримінальному провадженню, такої процедури, яка б сприяла максимальному виведенню дитини із сфери кримінальної юстиції. Наприклад, це може проявлятися у формі медіації (примирення), удосконалення процедури звільнення від кримінальної відповідальності тощо. Тому у сфері юстиції щодо дітей держава повинна спрямувати свою діяльність на втілення в життя одного із принципів правосуддя, дружнього до дитини – принципу економії кримінальної репресії, який повинен розширити коло можливостей (підстав, форм та процедур) виведення дитини за рамки звичайного кримінального процесу і кримінальної відповідальності. Важливо, і на це вказують міжнародні стандарти в сфері правосуддя щодо неповнолітніх, також направити вектор політики держави щодо розповсюдження додаткових гарантій і на молодь, наприклад віком від 18 до 21 років. Це узгоджуватиметься з п. 3.3. Пекінських правил, який вказує, що слід докласти також зусилля для поширення дії принципів, викладених у цих Правилах, на молодих повнолітніх правопорушників.

З приводу удосконалення законодавства у сфері юстиції щодо дітей, то треба відмітити, що важливим елементом у вирішенні існуючих проблем, які пов'язані із втіленням в життя дієвої моделі правосуддя, дружнього до дитини, є формування «надійної» законодавчої бази. Ця база повинна заповнити існуючі прогалини та імплементувати міжнародні стандарти в цій сфері в право України, а також стати нормативним підґрунтям для реалізації нових підходів і практик по захисту прав дитини.

Так, за загальним правилом процедура розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх втілює ряд гарантій щодо справедливого судового розгляду, зокрема такі як: принцип презумпції

невинуватості; забезпечення права на захист, яке проявляється в тому, що участь захисника у справах щодо неповнолітніх обвинувачених або при застосуванні заходів виховного характеру є обов'язковою; участь в провадженні законних представників тощо. Проте, КПК не містить переліку прав законного представника під час кримінального провадження, що потребує внесення відповідних змін і буде узгоджуватись із п. 14 Рекомендації СМ/РЕС (2008) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про Європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи». Крім цього, в КПК необхідно більш чітко врегулювати правовий статус і роль педагога, психолога та лікаря у кримінальних провадженнях.

Також вимагає належної реалізації на законодавчому рівні такий міжнародний принцип, як те, що будь-яка справа неповнолітнього з самого початку має вестись швидко, не допускаючи будь-яких непотрібних затримок (підпункт 20.1 Пекінських правил). Потребує розширення перелік заходів впливу (покарань), не пов'язаних із позбавленням волі, що застосовуються до неповнолітніх, який на сьогоднішній день є обмеженим і не відповідає міжнародним стандартам щодо наявності широкого комплексу засобів впливу. Безумовно, залишається недосконалою процедура допиту дитини, яка стала дотичною до кримінального провадження, та відсутні механізми використання відтворення відеозапису допиту дитини під час досудового розслідування та судового розгляду з метою уникнення зайвої травми неповнолітніх.

Саме тому кроком у вирішенні законодавчих прогалин може стати прийняття окремого спеціального Закону «Про правосуддя, дружнє до дитини», який мав би стати базовим комплексним нормативно-правовим актом, який би закріпив ряд принципів у сфері захисту прав дитини, став би своєрідною «конституцією» із правосуддя, дружнього до дитини.

Нарешті, щодо оновлення правозастосовної практики у сфері правосуддя щодо неповнолітніх, то одним із варіантів є здійснення діяльності у цій сфері таким чином, що б зусилля всіх державних інституцій, дотичних до вказаної сфери, були спрямовані на реалізацію

засади «якнайкращого забезпечення інтересів дитини». Такий підхід серед іншого потребує реалізації просвітницької роботи як серед населення, так і серед працівників державних органів. Вважаємо, що його реалізація має найбільший потенціал щодо формування в Україні моделі правосуддя, дружнього до дитини. Важливо, що, навіть не змінюючи законодавство, можливо домогтися вдосконалення реалізації своїх функцій різними державними інституціями в галузі захисту прав дитини.

Саме неврахування засади «якнайкращого забезпечення інтересів дитини» є найбільш поширеною проблемою правозастосовної практики у сфері правосуддя щодо неповнолітніх, що відображається у змісті та характері процедур досудового слідства та судового розгляду. Так, процесуальні норми, які регламентують, наприклад, процедури допиту дитини під час досудового розслідування, з позиції міжнародних стандартів скоріше формально відповідають їм. У свою чергу, доводячи обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (ст. 485 КПК), слідчі не завжди повно з'ясовують їх, зокрема повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього, його вік, стан здоров'я та рівень розвитку, умови життя та виховання, ставлення до вчиненого ним діяння, а також інші соціально-психологічні риси особи внаслідок відсутності механізмів, за допомогою яких слідчий може це зробити, адже норма їх не містить. Так само не передбачено механізмів застосування іншої норми, що має на меті захист приватного та сімейного життя дитини у конфлікті з законом. Ще одним прикладом неврахування інтересів дитини є процедура проведення комплексної психолого-психіатричної і психологічної експертизи дитини, що є підозрюваною чи обвинуваченою. Проблема також є відсутність офіційно затверджених єдиних методик, за якими можуть працювати спеціалісти різних галузей, що беруть участь у кримінальному процесі саме як спеціалісти.

Окремим проблемним питанням є підготовка фахівців, що працюють в системі правосуддя. На сьогодні чинні у цій сфері акти не містять норм щодо слідчих суддів, які приймають рішення на стадії досудового слідства, суддів, які розглядають справи про злочини проти потерпілих дітей, суддів зі здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також суддів Верховного Суду. Спеціалізація слідчих передбачена лише в поліції. Але ні ця норма, ні відповідний наказ МВС України не містять вимог щодо наявності у слідчих необхідних знань та навичок, їх відповідності будь-яким кваліфікаційним вимогам, наприклад, щодо наявності досвіду роботи, спеціального навчання тощо. На законодавчому рівні і у відомчій регламентації відсутні єдині стандарти щодо підготовки фахівців системи правосуддя для дітей у конфлікті з законом, а саме стандарти обсягу і змісту спеціального навчання, атестування за його результатами та здійснення контролю за якістю діяльності таких фахівців.

Як підсумок відмітимо, що діяльність із вирішення питання щодо формування моделі правосуддя, дружнього до дитини, в Україні повинна носити системний та комплексний характер, змінюючи усі дотичні до цієї сфери складові (власне державну політику, законодавство, правозастосовну практику). Саме такий підхід, що заснований на урахуванні засади «якнайкращого забезпечення інтересів дитини» здатен призвести до формування національної юстиції щодо дітей, сприяти на практиці захисту прав дітей у контакті із законом та взагалі забезпеченню в Україні прав дитини.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Перлін Станіслав Ігорович,

*кандидат юридичних наук, директор
Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України*

Успішне вирішення завдань кримінального провадження, пов'язаних зі здійсненням молекулярно-генетичного аналізу об'єктів з метою дослідження індивідуальних генетичних ознак людини за її ДНК, є можливим лише за умови якісного виявлення, збирання та зберігання вилучених слідів біологічного походження.

На досудовому розслідуванні основним засобом отримання доказів є слідчі (розшукові) дії. Для деяких з них у певних ситуаціях характерно вирішення завдань, спрямованих на виявлення та вилучення об'єктів, які в подальшому можуть бути досліджені на предмет наявності ДНК особи, яка цікавить слідство. Найбільш поширеними слідчими діями в цьому аспекті є огляд (місця події, трупа, у т.ч. пов'язаний з його ексгумацією, інших об'єктів), обшук, освідування особи, отримання зразків для експертизи. При їх плануванні та проведенні, крім дотримання загальних процесуальних правил, у випадку стикання з об'єктами біологічного походження, необхідно враховувати розроблені криміналістичною наукою рекомендації спеціального характеру, що дозволяють знаходити, вилучати та зберігати ДНК осіб, від яких походять певні сліди. Сучасні методи виявлення ДНК на об'єктах є дуже чутливими, тому існує можливість дослідження як видимих, так і невидимих слідів.

Носіями ДНК на місці події можуть бути об'єкти зі слідами крові, сперми, поту, слини (на недопалках, посуді і т.п.), частинки людського діла (волосся, нігті, частини трупа), епітеліальні клітини на об'єктах, яких торкались особи, що перевірятимуться на причетність до злочину (зброя,

боєприпаси, вибухові пристрої, ручки дверей, мобільні телефони, комп'ютери, планшети тощо).

Молекула ДНК є відносно стійкою і може зберігатись протягом багатьох років. Проте вона повністю або частково пошкоджується під впливом ультрафіолету (прямих сонячних променів, засобів ультрафіолетового освітлення), високої температури, бактерій і хімічних речовин. Зважаючи на це, під час огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій не можна застосовувати речовини та пристрої, які можуть призвести до повного або часткового руйнування ДНК на тих об'єктах, що обстежуються на предмет наявності слідів біологічного походження. Особливо слід відзначити вкрай обережне використання ультрафіолетових освітлювачів, експрес-тестів для виявлення слідів крові і недопустимість застосування агресивних хімічних речовин, побутової липкої стрічки («скотч»), оскільки це може призвести до пошкодження ДНК.

Для запобігання можливого знищення, пошкодження або забруднення слідів ДНК як під час слідчих (розшукових) дій, так і в ході лабораторних досліджень, необхідно дотримуватись неординарних заходів безпечного поводження з об'єктами – носіями.

Досить поширеним явищем у вітчизняній і світовій практиці є випадкове пошкодження ДНК при недотриманні правил поводження зі слідами, а також вилучення з місця події ДНК не злочинців, а осіб, які брали участь у проведенні слідчої дії і через необережність залишили там свої сліди. Тому запобігання знищенню ДНК і контамінації слідів є одним із ключових завдань, що виникають безпосередньо під час слідчих (розшукових) дій. У зв'язку з цим слід відзначити, що на місці події важливо забезпечити відсутність сторонніх осіб, не допускати, щоби учасники огляду торкалися можливих місць знаходження біологічних слідів, курили та здійснювали інші дії, що можуть призвести до забруднення власним ДНК, поблизу досліджуваних об'єктів. Безпосередні маніпуляції з об'єктами-носіями доцільно проводити спеціалістом-біологом, залученим до слідчої дії. За його відсутності слідчий, інспектор-криміналіст, судово-медичний експерт, що беруть участь в огляді, повинні керуватись вимогами, що були вироблені у практиці роботи зі слідами біологічного походження.

Для окремих різновидів слідів біологічного походження розроблено спеціальні методи вилучення та збереження для лабораторних досліджень. Їх диференційовано передусім для об'єктів зі слідами крові, сперми, слини, слизу, поту, потожирів та інших виділень людського організму, в яких є мікроскопічні часточки шкіри, а також волосся, піднігтьового вмісту та частини трупа. Дотримання у практичній діяльності відповідних рекомендацій є запорукою успішного виявлення та збереження слідів біологічного походження.

Висновки. З одного боку, сучасні можливості застосування технологій аналізу ДНК у кримінальному провадженні дозволяють

вирішувати важливі питання, пов'язані з ідентифікацією людини за її слідами, встановлення батьківства та біологічної спорідненості тощо. З іншого боку, запорукою успішного вирішення наведених питань є якісне виявлення, видучення та збереження виявлених слідів біологічного походження. У свою чергу основними причинами зниження ефективності застосування молекулярно-генетичних досліджень під час судового розслідування та судового провадження є недотримання слідчими та спеціалістами правил поводження з біологічними слідами на місці події і, як наслідок, пошкодження або знищення ДНК через неправильне застосування науково-технічних засобів, забруднення (контамінацію) об'єктів власною ДНК осіб, що були присутні на місці події, видучення об'єктів, які не містять ДНК осіб, котрі цікавлять слідство.

У зв'язку з указаним видається доцільним акцентувати увагу на тому, що сучасні методи дослідження ДНК є надчутливими і дозволяють виокремлювати індивідуальні генетичні ознаки з мізерної кількості речовини (з кількох клітин). Це вимагає від осіб, які проводять слідчі (розшукові) дії, знань, умінь і навичок поводження зі слідами біологічного походження. Тому в межах фахової підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів, оперативних працівників, інспекторів-криміналістів, судових експертів, суддів і адвокатів необхідно передбачати спеціальні курси з вивчення відповідної тематики.

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Пог Вікторія Євгенівна,

*старший викладач кафедри
інформаційних технологій та
кібербезпеки факультету №4
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

На заключному етапі статистичного дослідження кримінальних правопорушень є статистичний аналіз отриманих у результаті зведення та групування показників. Це найбільш важлива і відповідальна стадія вивчення кримінальних правопорушень, тому що саме тут визначаються характеристики досліджуваних явищ, встановлюються тенденції і закономірності їхньої зміни в просторі і часі, робляться практичні висновки.

Основним прийомом статистичного аналізу є порівняння статистичних показників, які характеризують кримінальні

правопорушення. Порівняння в часі – це порівняння показників досліджуваного регіону за поточний період з показниками попередніх періодів. Порівняння в просторі – це порівняння показників досліджуваного регіону з аналогічними показниками іншого однорідного регіону (або регіонів) або показниками регіону більш високого рівня (порівняння показників району з показниками області, держави).

Кількісна характеристика кримінальних правопорушень включає в себе характеристику їх стану і динаміки.

Стан правопорушень – це їх показники за певний період часу. До цих показників відносяться: загальний розмір кримінальних правопорушень, їх склад, інтенсивність, структура. Знання інтенсивності та структури кримінальних правопорушень дозволяє порівняти їх криміногенну характеристику на різних територіях. В результаті порівняння встановлюються більш і менш криміногенно вражені території, що в свою чергу веде до прийняття необхідних заходів щодо боротьби з правопорушеннями.

Динаміка кримінальних правопорушень – це зміна в часі показників, які характеризують стан правопорушень. Знання динаміки правопорушень дозволяє проаналізувати зміну їх кількісної характеристики місяць за місяцем, квартал за кварталом, рік за роком. Ці зміни визначаються розрахунком абсолютних, відносних та середніх показників аналізу динаміки правопорушень.

Аналіз динаміки кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язаний з прогнозуванням їх стану на майбутнє. Статистичний аналіз здійснюється на даних різних періодів. Основні завдання, що виникають у процесі рішення завдання прогнозування кримінальних правопорушень, можна розділити на:

- аналіз структури кримінальних правопорушень та виявлення найбільш істотних факторів, що впливають на їх рівень;
- побудова системи прогнозованих показників кримінальних правопорушень;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків між з правопорушеннями та факторами, що їх обумовлюють;
- аналіз динаміки кримінальних правопорушень і прогнозування тенденцій їх розвитку;
- виявлення основних закономірностей розвитку кримінальних правопорушень на основі характеристик цих тенденцій;
- прогнозування конкретних і узагальнених показників і ін.

Метою прогнозу є упереджувальне опрацювання спільно з іншими правоохоронними структурами та органами влади ефективних заходів протидії стану кримінальних правопорушень. Прогноз повинен ґрунтуватись на об'єктивних передумовах суспільно-політичного та економічного характеру, всебічних відомостях, що характеризують стан правопорушень, експертних оцінках фахівців, причетних до правоохоронної діяльності (оперативні працівники, слідчі, керівники

органів внутрішніх справ, прокурори, судді, науковці). Розрахунок прогнозованих показників стану правопорушень є дуже важливим завданням статистичного аналізу. Самий спрощений метод здійснення прогнозу на найближче майбутнє – екстраполяція тенденцій і закономірностей на майбутні роки. Якщо ці тенденції і закономірності виявлені об'єктивно, то вони можуть дати відносно надійну базу для можливих припущень. Причому необхідно екстраполювати не тільки тенденції самого досліджуваного явища або процесу, але і інших пов'язаних з ним соціальних явищ, які його обумовлюють. На основі статистичного вивчення аналогічних тенденцій у кримінології прогнозується, наприклад, не тільки злочинність і її види, але і поведінка окремих осіб (індивідуальне прогнозування).

Статистичний аналіз, застосовуваний для пояснювальної функції юридичної науки і практики, має величезний арсенал способів і методів, що дозволяють проникнути вглиб досліджуваного явища, виявити його внутрішні і зовнішні взаємозв'язки, встановити реальні тенденції і причини змін, що відбуваються. Для того, щоб знизити рівень правопорушень на криміногенно вражених територіях і змінити негативну тенденцію на позитивну, необхідно встановити фактори, що впливають на стан та динаміку кримінальних правопорушень. Для доказу тих або інших зв'язків потрібно глибокий факторний, кореляційний і причинний статистичний аналіз. Тільки в цьому випадку зроблені висновки принесуть реальну допомогу при підготовці практичних або теоретичних рішень. Для цього використовуються спеціальні показники, які визначають ступінь впливу тих чи інших факторів на стан та динаміку правопорушень.

Опис, пояснення і прогноз розвитку правопорушень потрібні не самі по собі, а для прийняття адекватних рішень при підготовці законодавчих ініціатив, оптимальної організації тієї або іншої юридичної діяльності, результативності роботи щодо боротьби з правопорушеннями і т.д. Це означає, що описова, пояснювальна і прогностична функції статистичного аналізу повинні мати можливість впливати на законодавчу, виконавчу, судову владу з метою вдосконалювання механізмів функціонування правової держави, тобто для реалізації організаційно-практичної функції статистичного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Яковлев С. В., Кубрак В. П. Правова статистика: Підручник, 2004р.
2. Кубрак В. П. Правова статистика : навчальний посібник. Харків : ХНУВС, 2016.— 203 с.

З'ЯСУВАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ОСОБУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРЕДМЕТУ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Романюк Віталій Володимирович

*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри кримінального
процесу та організацій досудового
слідства факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Стан злочинності неповнолітніх і система протидії їй виступають найважливішими індикаторами розвитку суспільства і характеризуються деякими особливостями. З одного боку, рівень дитячої злочинності залишається відносно стабільним¹, що підтверджується, зокрема, статистичними даними про кількість осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років. З іншого боку, характер і серйозність загроз від залученості зазначеної вікової групи в злочинну діяльність вимагають постійного вдосконалення наявних засобів і пошуку нових методів протидії цьому явищу. Враховуючи, що ювенальна кримінальна юстиція передбачає залучення до участі у кримінальному провадженні фахівців – не юристів, а також максимальну індивідуалізацію судочинства, предмет доказування повинен бути зорієнтований на більш детальне дослідження обставин, що характеризують особу неповнолітнього підозрюваного. Зазначене буде мати першочергове значення для дослідження особистості підлітка, наприклад, психолого-психіатрична експертиза. В матеріалах кримінального провадження мають бути такі відомості, що дозволяють зрозуміти чому у діях неповнолітнього виникли ознаки протиправності, що сформувало умисел та підштовхнуло його на вчинення кримінального правопорушення.

На жаль, іноді на практиці слідчі звертають недостатньо уваги на з'ясування можливості у неповнолітнього повністю усвідомлювати значення своїх дій та можливості керувати ними. Такі відомості можуть бути отримані шляхом з'ясування обставин, що свідчать про розумову відсталість неповнолітнього. Як правило слідчі обмежуються залученням до матеріалів кримінального провадження копії свідцтва про

¹ За даними Єдиного звіту Генеральної прокуратури України про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, у 2017 році виявлено 4510 неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, у 2018 році таких осіб виявлено у кількості 3980, а за п'ять місяців 2019 року виявлено 1129 неповнолітніх Генеральна прокуратура України [офіційний сайт]: статистична інформація. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

народження, характеристики з місця навчання та довідки про перебування на обліку у психіатра.

Дитячий і підлітковий психіатр Лінда Шмідт у своїй доповіді на тему «Психічне здоров'я дітей: Мій погляд щодо США і щодо світу в цілому» торкнулася таких важливих питань, як рівень захворюваності на психічні розлади... Приміром, за офіційними даними, 20% дітей та 10% дорослих у світі страждають на психічні розлади. Щодо поширеності психічних розладів серед дітей та підлітків, то на молодь припадає 8,9% випадків від загальної кількості осіб молодого віку у всьому світі [1, с. 5]. У підлітковому віці та в перші роки дорослого життя відбувається багато різноманітних соціальних змін (депресія, «перехідний підлітковий вік»), наслідком яких, крім того, може бути розвиток психічних захворювань, що призводять до депресій, вживання алкоголю і наркотичних препаратів та самогубств. Нажаль в Україні відсутня статистика щодо кількості дітей з психофізичними вадами здоров'я.

Складність здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх з ознаками психічних вад полягає у розумінні його основного завдання, яке зводиться до вирішення першочерговості дій: спочатку «лікувати», а потім «виховувати» дитину чи навпаки. Кримінальний процесуальний кодекс України, незважаючи на його гармонізацію з «європейським правом» не вирішує таку проблему.

Під час кримінального судочинства щодо неповнолітніх варто приділяти особливу увагу виявленню психічних розладів та встановлення їх впливу на поведінку неповнолітнього. На практиці зустрічаються такі негативні тенденції, як пізнє виявлення психофізичних вад неповнолітніх, несвоєчасне призначення комплексної психолого-психіатричної і психологічної експертизи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого та ін. Варто зазначити, що порушення права на захист такої категорії осіб не є розповсюдженням явищем через те, що, на виконання вимог ст. 52 КПК України, з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою участь захисника є обов'язковою.

Грамотне та своєчасне призначення експертизи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх з психічними вадами, а також повна та достовірна оцінка висновку експерта, є додатковими гарантіями, що забезпечують врахування вікових та індивідуальних психологічних особливостей такої категорії неповнолітніх правопорушників, що в кінцевому випадку сприятиме визначенню підстав для застосування примусових заходів медичного характеру.

У п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» зазначено, що за наявності даних, які свідчать про розумову відсталість неповнолітнього, має бути призначена судово психолого-психіатрична або педагогічно-психолого-психіатрична експертиза для вирішення питання про наявність чи

відсутність у неповнолітнього відставання у психічному розвитку, про ступінь такого відставання, встановлення стану його загального розвитку з метою з'ясувати питання про те, чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними. Відповідна експертиза призначається за участю спеціалістів у галузі дитячої та юнацької психології (психолога, педагога) і психіатрії [2]. Згідно з п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15 травня 2006 р. «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», судам рекомендовано призначати комплексну судову експертизу із залученням широкого кола осіб, які мають спеціальні знання, необхідні для більш глибокого, повного і всебічного дослідження обставин, які піддаються встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: «Якщо є підстави вважати, що неповнолітній за своїм інтелектуальним розвитком не досяг віку (14, 16 або 18 років), який відповідає даним свідоцтва про народження чи іншого документа, необхідно призначити комплексну психолого-психіатрично-педагогічну експертизу, за допомогою якої це можна підтвердити або спростувати. У разі підтвердження висновком експертизи наявності у неповнолітнього розумової чи психічної відсталості (не пов'язаної із психічним розладом) такого ступеня, за якого він за розвитком не відповідає віку, про який свідчать документи про народження, суд має поставити на розгляд питання щодо визнання неповнолітнього таким, що не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність та можливе застосування примусових заходів виховного характеру» [3].

Підставами для призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи можуть бути як обставини, визначені у пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 509 КПК України, так і наявна у слідчого інформація про: малолітній вік, низький рівень інтелектуального розвитку, недостатнє володіння активною мовою, характерологічні особливості особи.

Встановлений за результатом проведеної комплексної психолого-психіатричної експертизи психічний розлад у неповнолітнього, що не виключає осудності, може бути врахований судом при призначенні покарання як обставина, яка пом'якшує відповідальність і може служити підставою для призначення примусових заходів медичного характеру. Такі психічні вади неповнолітніх повинні враховуватися й при обранні заходів кримінального правового впливу. Наприклад, призначаючи покарання умовно, на неповнолітнього, з урахуванням рекомендацій, що містяться у висновку судово-психіатричної експертизи, можна покласти обов'язок пройти курс психолого-педагогічної, психологічної корекції особистості та ін. Застосовувати спеціальні психолого-педагогічні заходи варто і щодо неповнолітніх, які досягли віку кримінальної відповідальності, але внаслідок відставання в психічному розвитку, не пов'язаному з психічним розладом, не можуть повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своєї

поведінки або керувати ним. Відповідно до кримінального законодавства до таких осіб примусові заходи медичного характеру не застосовуються через те, що відставання в психічному розвитку не носить хворобливого характеру. До них не можна застосувати і примусові заходи виховного впливу.

Пропонуємо зміст заходів кримінального правового характеру у вигляді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків закріпити у п. 5 ч. 2 ст. 105 КК України в наступному вигляді: «Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків полягає у накладенні на підлітка спеціального комплексного впливу, із застосуванням заходів виховного, реабілітаційного психологічного та медичного характеру, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство в умовах спеціальної установи». Так, у Франції застосування примусових заходів виховного впливу регулюється спеціальним законом про неповнолітніх – «Ордонансом про правопорушення неповнолітніх» від 2 лютого 1945. До переліку таких заходів, крім традиційних для законодавства України, включається поміщення в медичний або медико-виховний заклад. Також французьким національним законодавством передбачено обов'язкове «соціальне дослідження», у якому відображаються докладні відомості психологів, педагогів або психіатрів, а також інша інформація, що стосується умов життя та виховання дитини [4].

Викладене дозволяє зробити узагальнюючі висновки. По-перше, кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів як виховного так і медичного характеру слід розглядати як диференціацію процесуальної форми, що спрямована на ускладнення процедури досудового розслідування та судового провадження з метою створення системи додаткових гарантій прав і законних інтересів особи, яка внаслідок свого віку та психічних вад не може належним чином реалізувати свої права. По-друге, примусові заходи медичного характеру являють собою комплексний кримінальний і кримінальний процесуальний інститут, вивчення якого може бути ефективним на межі декількох наук, а саме кримінального права, кримінального процесу та судової експертології.

Список використаних джерел:

1. Лінда Шмідт. Психічне здоров'я дітей та підлітків. НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія. 2016. № 8 (82). С. 5-9.
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 // База даних (БД) «Законодавство України» / ВР України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04.
3. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : постанова Пленуму

Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2 // База даних (БД)
«Законодавство України» / ВР України. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>.

4. Савина Т.А. Принудительные меры воспитательного воздействия в законодательстве некоторых стран Евросоюза. Вопросы ювенальной юстиции. 2015. № 2 (56). С. 16–20.

ЩОДО СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Степанюк Руслан Леонтійович,

*доктор юридичних наук, професор,
провідний фахівець з організації наукової
роботи Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України*

Розвиток криміналістики як науки найбільше залежить від тих завдань, які постають перед нею у зв'язку з діяльністю органів правопорядку у сфері протидії злочинності. У свою чергу форми та завдання цієї діяльності значною мірою зумовлені типом кримінального процесу, специфікою організації роботи органів правопорядку, розподілу між ними функцій. Історично склалось так, що у світі виокремились кілька основних шляхів розвитку криміналістики – австро-германський, заснований на поєднанні юридичних і природничо-технічних знань про засоби і методи виявлення, розкриття та розслідування злочинів в єдину науку під назвою «криміналістика», романський, який полягає в розвитку природничо-технічної науки судово-експертного спрямування, яку називають «наукова поліція», та англо-американський, що полягає у розмежуванні природничо-технічної сфери судових наук (Forensic Science) і соціально-гуманітарної науки про кримінальне розслідування (Criminal Investigations). Проте в останні часи у розвинутих країнах спостерігається тенденція взаємопроникнення підходів і пошуку шляхів щодо диференціації та інтеграції наукових знань, що складають систему криміналістики. В Україні це питання також потребує вирішення, оскільки здійснювані масштабні реформи у галузі кримінального судочинства, на жаль, поки що не призводять до значних позитивних результатів. На нашу думку, це пов'язано із недостатнім розумінням форм, стадій і обсягів запровадження передових світових стандартів як у вітчизняну практику протидії злочинності, так і в теорію кримінально-правових наук.

Для України та інших пострадянських країн особливо корисним видається досягнення криміналістики ФРН, оскільки саме на німецькомовному фундаменті розвивалась радянська, а потім і

українська криміналістика. Сьогоднішнє розуміння криміналістики німецькими науковцями засновано на її віднесенні до числа кримінальних наук (Kriminalwissenschaften). Проте якщо кримінальне право і кримінальний процес вважаються юридичними, то криміналістика, кримінологія та судова наука є неюридичними науками даного циклу [1, с. 2-3]. Як відзначає Г. Шмельц, з часів Г. Гроса існуюча модель кримінальних наук передбачає віднесення криміналістики до числа неюридичних (неправових) наук разом із кримінологією та судовою наукою. До системи криміналістики в такому розумінні входить криміналістична стратегія, криміналістична тактика та криміналістична техніка. Разом з цим ця модель вже видається застарілою [2]. Більш сучасним є розподіл криміналістики на дві частини: загальну та спеціальну. До загальної входить загальна теорія та методологія криміналістики, історія, криміналістична тактика й оперативна криміналістика, науково-технічна криміналістика, психолого-соціологічна криміналістика. До спеціальної – методи розслідування різних видів і груп злочинів та криміналістична стратегія (організація боротьби зі злочинністю та скоординована співпраця поліцейських сил) [2-3].

В інших джерелах до системи криміналістики віднесено загальну теорію та методологію, криміналістичну тактику, криміналістичну техніку (криміналістичну експертизу) та спеціальну криміналістику (криміналістичну методику) [4]. Також до сучасної системи криміналістики ФРН, крім наведених, відносять такі розділи, як криміналістична психологія / криміналістична логіка / криміналістичне мислення та криміналістична стратегія [5]. Крім того, важливо відзначити, що німецькі криміналісти останнім часом називають криміналістичну техніку природничо-технічною криміналістикою, оскільки саме ця назва, на їхню думку, точніше відображає сутність зазначеного розділу, адже його предмет зводиться не тільки до техніки [6, с. 228].

За радянських часів у Східній Німеччині (НДР) в Університеті імені Гумбольта здійснювалась підготовка криміналістів наряду із підготовкою юристів. Тобто криміналістика існувала як окрема галузь знань у сфері вищої освіти [7, с. 64]. На початку 1990-х років після об'єднання Німеччини необхідність навчання за цією галуззю була визнана не потрібною, оскільки не вписувалась до структури університету ні з юридичної, ні з політичної складової. У ФРН юристом є тільки особа, що склала державний екзамєн, до якого не входить підтвердження знань із природничо-технічних предметів, які складали близько 60% від обсягу викладання [8].

Розуміння криміналістики у першу чергу як складової частини поліцейської науки призвело до того, що в провідних університетах ФРН відсутні відповідні кафедри, а її викладання здійснюється у вигляді окремих навчально-довідкових курсів. Лише в деяких юридичних

школах і поліцейських коледжах залишена підготовка бакалаврів за відповідним напрямом. Ступінь магістра в галузі криміналістики практично недоступна, хоча є окремі винятки. Наприклад, таку спеціальність як ексклюзивну пропонує інститут криміналістики університету Штайнбейса в Берліні [9]. Проте криміналістика як навчальна дисципліна знаходиться у числі основних предметів викладання під час підготовки фахівців-магістрів за напрямом «державне управління – управління в поліції» або «кримінологія та кримінальне правосуддя». Сучасні автори підкреслюють тенденції до розширення науково-дослідних криміналістичних центрів і важливості викладання криміналістики під час підготовки фахівців для поліції. Так, курс криміналістики для вперше прийнятих до поліції складає 323 години (для майбутніх фахівців кримінальної поліції – 361 год.), а для досвідчених практичних працівників, які завершують своє навчання – 266 год. [2].

Висновки. З огляду на викладене відзначимо, що підходи до розуміння системи криміналістики в Німеччині та її викладання у закладах вищої освіти можуть бути корисними для України. Зокрема, видається необхідним переглянути домінуючу концепцію виключно юридичної природи даної галузі знань, доцільність диференціації теорії оперативно-розшукової діяльності та судової експертизи як окремих наук. З огляду на це доцільно продовжувати дискусію з удосконалення системи криміналістики та внутрішньої побудови її окремих розділів. Також слід відмовитись від існуючої сьогодні тенденції до поступового зниження обсягу викладання криміналістики в закладах вищої юридичної освіти, особливо в системі МВС України.

Список використаних джерел:

1. Kawelovski Frank. Kriminaltechnik für Studierende und Praktiker. Kawelovski Eigenverlag, 2018. 299 p.
2. Gerhard Schmelz. Homepage für Kriminalistik und Kriminologie. URL: <http://www.gerhard-schmelz.de/42238.html> (дата звернення: 17.05.2019)
3. Kriminalistik. Grundlagen und Einführung. Ulf Steinert Fachhochschule der Polizei des Landes Brandenburg . URL: <http://www.Kriminalwissenschaft.de> (дата звернення: 17.05.2019).
4. Lehrmaterialien zur Kriminalistik. URL: <http://www.gletschertraum.de/Kriminalistik1/index.html> (дата звернення: 18.05.2019).
5. Сокол В. Ю. Система криминалистики в Германии. Общество и право. 2009. № 1 (23). С. 269–272.
6. Сокол В. Ю. Особенности криминалистической техники в Германии. Общество и право. 2009. № 4 (26). С. 228–231.
7. Криминалистика социалистических стран / Под ред. В. Я. Колдина. М. : Юрид. лит., 1986. 512 с.

8. Ende für die Kriminalistik an der Humboldt-Uni Begründung: Kein Bedarf. // Berliner Zeitung. URL: <https://www.berliner-zeitung.de/ende-fuer-die-kriminalistik-an-der-humboldt-uni-begrueundung--kein-bedarf-17472074> (дата звернення: 10.05.2019).

9. Steinbeis Hochschule Berlin. Master Kriminalistik am Institut für Kriminalistik – School of Criminal Investigation & Forensic Science. URL: <https://www.school-cifos.de/studium/master-kriminalistik.html> (дата звернення: 18.05.2019).

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ УГОДИ ПРО ПРАЦЮ

Танаджі Василь Григорович,

*здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Аналіз кримінального законодавства не може бути повним без дослідження проблем реалізації кримінальної відповідальності, в тому числі, пов'язаної з особливостями призначення покарання. Досліджуючи проблематику кримінальної відповідальності за грубе порушення угоди про працю ми прийшли до висновку про необхідність вивчення особливостей кримінального покарання за вказаний злочин спільно з іншими порушення у сфері праці. Так, враховуючи однорідний характер злочинних посягань, передбачених ст. ст. 172, 173 КК України, їх спрямованість на один об'єкт, ідентичність суб'єкту злочинних посягань, наявність більш розгалуженої судової практики за ст. 172 КК України, а також значну кількість спірних рішень стосовно кваліфікації злочинних посягань за вказаними статтями нам вдалося, з урахуванням судової практики за ст. ст. 172, 127-3 КК України виробити не тільки більш репрезентативні висновки, але й врахувати індивідуальні особливості окремих злочинних діянь та осіб, що їх вчинили.

Аналіз судової практики з питань реалізації кримінальної відповідальності за порушення трудових прав працівників, в тому числі у зв'язку з грубим порушенням угоди про працю вказує на розповсюдженість найбільш типової форми реалізації кримінальної відповідальності, при якій стосовно особи виноситься обвинувальний вирок, призначається покарання з його реальним відбуванням. В абсолютній більшості призначене судом покарання за вказані злочини представляє собою штраф, з проаналізованих 384 рішень суду у 328 випадках (88 %) було застосоване саме цей вид покарання. В окремих випадках основний вид покарання поєднувався з додатковим у виді заборони займати певні посади або займатися певною діяльністю (менше 1 %). Однак в питанні застосування даного виду покарання слід вказати

на певні диспропорції, що існують в санкціях статей 172 та 173 КК України. До прийняття змін у ст. 172 КК України, згідно з Законом № 77-VIII від 28.12.2014 р. [1] штраф як основний вид покарання у зазначених статтях був ідентичним і складав до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів громадян за частинами першими відповідних статей та від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за частинами другими. В цілому такі суми штрафів не можна було назвати значними, які в абсолютному вираженні складали від 510 грн до 850 грн (для ч. 1), та 850-1700 грн (для ч. 2). Крім того, слід наголосити, що застосування такого виду покарання передбачає автоматичне погашення судимості протягом року з дня відбуття покарання (ст. 89 КК України). З прийняттям нового Закону, штраф за грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК України) був суттєво підвищений і склав за ч. 1 від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за ч. 2 від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Тим не менш, за ст. 173 КК України розміри штрафу не змінилися і на сьогоднішній день, враховуючи небезпечність та поширеність даних порушень, визначені законодавцем суми не можуть в повній мірі досягати цілі покарання.

Другим за частотою використання виявився вид покарання, який пов'язаний з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (понад 5 %). Незважаючи на те, що в новому КК кількість таких санкцій зросла вдвічі – з 12 до 25 санкцій, – їхньої кількості недостатньо для того, щоб розглядати цю міру як повноцінну альтернативу арешту і позбавленню волі на невеликі терміни. Слід зазначити недостатню поширеність даного виду покарання при реалізації кримінальної відповідальності за порушення трудових прав людини. Певною мірою це пов'язане з тим, що значну кількість суб'єктів грубого порушення угоди про працю складають підприємці, заборона діяльності яким унеможливає продовження соціальної корисної діяльності та залишає правопорушника без законних засобів існування.

Залишається актуальним в практиці застосування за злочини проти трудових прав людини і такий вид покарання як виправні роботи (близько 3 %). В науці кримінального права давно точаться дискусії з приводу обґрунтованості існування цього виду покарання. У кримінальному кодексі України 2001 р. значно – на 39 % – скоротилося число санкцій, що передбачають покарання у виді виправних робіт. Якщо в КК УРСР 1960 р. вони були представлені у 202 санкціях (34,7 %), то в новому КК – лише в 123, що становить лише 17,6 % загального числа санкцій. Ці зміни повною мірою відображають складне становище даного виду покарання, яке у сучасних складних соціально-економічних умовах поступово втрачає своє колишнє значення і вже не в змозі відігравати роль основної альтернативи покаранню у виді позбавлення волі. Тим складніше пояснити його наявність в санкціях статей за порушення трудових прав людини, де суб'єктом зазначених злочинів

виступають посадові особи, що зловживають своїми повноваженнями. В такому разі, особа не тільки не відстороняється від роботи, а за рішенням суду зобов'язується продовжувати виконання своїх обов'язків строком до двох років з утриманням в дохід держави лише до 20 % із заробітної плати. Слід зазначити, що даний вид покарання, не передбачений у ст. 173 КК України, однак продовжує залишатися в ст. ст. 170, 172, 175 КК України.

Арешт, як один з найсуворіших видів покарань за порушення трудових прав людини застосовувався найрідше (менше ніж в піввідсотка випадках). На нашу думку, це обумовлено тим, що даний вид покарання пов'язаний з реальною ізоляцією особи від суспільства і потребує відповідного обґрунтування свого застосування. Враховуючи той факт, що порушення трудових прав мають відновлювальний характер, в багатьох випадках пов'язані з найпростішими формами недотримання трудового законодавства у вигляді неоформлення трудових договорів, переведення працівника без його згоди на іншу роботу, українські суди не бачають необхідності застосування цього виду покарання. В той же час, в окремих, найгірших випадках порушення прав працівників, а також порушення прав найбільш незахищених категорій національні суди вдаються до застосування цього виду покарання.

Під час аналізу судової практики з досліджуваних злочинів не було встановленого жодного застосування такого виду покарання як обмеження волі. Інша форма реалізації кримінальної відповідальності полягає в засудженні особи з призначенням їй покарання, від реального відбування якого вона звільняється, в тому числі з можливістю застосування інших заходів кримінально-правового впливу. Слід констатувати достатньо широкі можливості, надані законодавцем, щодо звільнення від кримінальної відповідальності за грубе порушення угоди про працю. Враховуючи ступінь тяжкості цього злочину у суду є достатній вибір варіантів звільнення від кримінальної відповідальності, який включає і примирення винного з потерпілим, і дійове каяття і низку інших підстав. При цьому, частина з них є правом суду, а інші обов'язкові для застосування при наявності відповідних умов. Крім того, законодавцем передбачені відповідні підстави звільнення від вже призначеного судом покарання, що є додатковою можливістю стимулювання позитивної поведінки обвинуваченого та засудженого. Це, зокрема, звільнення від покарання з випробуванням, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, застосування закону про амністію тощо. Детальний аналіз судової практики з застосування кримінального законодавства за порушення трудових прав людини дає підстави стверджувати про використання судами можливостей законодавства в цьому напрямку. Так, під час аналізу судових рішень з кримінальних проваджень за ст. 172 КК України встановлено звільнення

від призначеного покарання у 20 % випадків. Найпоширенішими з них, це звільнення від відбування покарання з випробуванням та застосування закону України про амністію. Таким чином створюється ситуація, яка є характерною для більшості злочинів невеликої тяжкості [2, с. 2]. Виключними є випадки не звільнення від кримінальної відповідальності, а навпаки, застосування кримінального закону до особи, винної у вчиненні злочину та відбування останнім кримінального покарання. По-перше, скоєння злочину невеликої тяжкості надає суду широкі можливості звільнення від кримінальної відповідальності, в деяких випадках це стає обов'язком суду. По-друге, навіть призначивши покарання суд має можливість звільнити від його реального відбування. До того ж, таке звільнення часто відбувається стосовно найбільш м'якого виду покарання та при незначному його розміру. По-третє, застосування «мізерних» штрафів за порушення угоди про працю нівелює завдання кримінального закону та виключає досягнення цілей кримінального покарання. Коли порушення правил дорожнього руху, (наприклад штраф за невикористання пасків безпеки) перевищує розмір штрафу за систематичне невиконання умов трудового договору роботодавцем і навіть від такого покарання особа звільняється на підставі Закону України про амністію, твердження щодо ефективності кримінального закону в цьому напрямку є самовпевненим, передчасним і необґрунтованим. В такому разі постає питання доцільності використання державного апарату примусу за результатами судових рішень. Використання часу, засобів та можливостей правоохоронних органів, суду для досягнення мети у виді призначення штрафу у розмірі 850 грн та подальшим звільненням від його сплати навряд чи можна назвати доцільним та економічно обґрунтованим. Правильно зазначає Т. О. Леснієвські-Костарева, «звільнення від відповідальності та покарання не повинно мати масовий характер, інакше це девальвує саму сутність кримінальної відповідальності, нівелює межу між злочином і проступком» [3, с. 197].

Остання форма реалізації кримінальної відповідальності не знайшла свого відображення в практиці застосування кримінального закону про відповідальність за порушення трудових прав людини і в Єдиному державному реєстрі не зафіксовано жодного випадку притягнення до кримінальної відповідальності за грубе порушення угоди про працю без призначення покарання.

Висновки. Найбільш типова форма реалізації кримінальної відповідальності за порушення трудових прав людини пов'язана з реалізацією всіх елементів кримінальної відповідальності – державного осуду, призначення покарання, його відбування та судимості.

В абсолютній більшості призначене судом покарання за вказані злочини представляє собою штраф, питома вага якого складає понад 80 % з усіх призначених видів покарань. Слід відзначити незначний розмір штрафу за кримінальні порушення у сфері грубого порушення угоди про

працю. Незначні суми штрафу (які в окремих випадках є значно меншими за адміністративні стягнення) не дозволяють реалізувати цілі кримінального покарання, а також викликають запитання щодо доцільності запровадження кримінальної відповідальності за дані правопорушення. Враховуючи зміни, що відбулися в санкції статті 172 КК України, пропонується підвищити розмір штрафу за грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК України) до аналогічного рівня, керуючись відповідністю характеру та ступеня суспільної небезпеки зазначених посягань. Значне поширення судами практики звільнення від відповідальності або відбування покарання за злочинні порушення трудових прав людини нівелює межу між злочином та проступком, а також суттєво ускладнює завдання кримінального закону щодо захисту суспільних відносин та попередження нових злочинів у зазначеній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28.12.2014 р. № 77-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-19#n695/>.
2. Гуророва Н. О. Кримінальна відповідальність за білокомірцеві злочини: проблеми ефективності // Програма міжнародного науково-практичного круглого столу 17 трав. 2019 р. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення. Харків, 2019. С. 3.
3. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА, 2000. 400 с.

ДЕЯКІ ОЗНАКИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чуфрін Юрій Юрійович,

*аспірант Національної
академії управління*

Організована злочинність як один з найбільш складних і найнебезпечніших видів професійної злочинності має ряд суттєвих особливостей. Насамперед для неї характерні наявність об'єднань осіб для систематичного заняття злочинами, стійкість злочинних груп, налагоджена система зв'язків їх учасників, розподіл між ними ролей, ієрархічна система взаємин. У порівняно простих організованих злочинних формуваннях відносини учасників будуються за схемою: ватажок - рядові виконавці (як правило, всього від 3 до 10 осіб), причому

роль кожного, і тут як правило, заздалегідь визначена. Типовими видами злочинних занять для таких груп є крадіжки, шахрайство, грабежі, розбій, часом бандитизм.

Організована злочинність – це «сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань» [1]. Проте, це поняття носить досить загальний характер та не відображає всього різноманіття організованої злочинної діяльності.

Організована злочинна група має визначені ознаки, що дозволяють відмежувати її від інших форм спільного вчинення злочинів декількома особами (таких як співучасть без попередньої змови). В ст.28 КК України [2] не дано визначення організованого злочинного угруповання, яке як поняття було використано в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [1] при визначенні поняття організованої злочинності, що потребує додаткового тлумачення та знижує ефективність правозастосування.

На нашу думку, основною ознакою організованої злочинності є функціонування організованих співтовариств. Організованість – одна з найважливіших ознак розглянутого виду кримінальної діяльності. При тлумаченні організованої злочинності слід опиратись на визначення слова «організація».

Організація (від лат. – організовую, повідомляю), тобто об'єднання осіб, які спільно реалізують певну програму або ціль і діють на основі визначених процедур і правил [3]. У загальноприйнятому змісті слова «організація» розуміється: 1) внутрішня упорядкованість, погодженість, взаємодія більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлена його побудовою; 2) сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення та удосконалювання взаємозв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, що спільно реалізують визначену програму чи прагнуть до раніше поставленої мети і діючих на основі визначених правил і процедур [4].

Організованість кримінальних співтовариств виявляється на декількох рівнях. Так О. І. Гуров, пропонує: перший рівень – стійкі, керовані співтовариства з функціональною ієрархічною структурою, що не мають корумпованих зв'язків. Це перший, примітивний ступінь організованої злочинності [5]. До кримінально-правових ознак належать ті, за які передбачено кримінальну відповідальність.

Кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються злочинною організацією: 1 – стійкість; 2 – ієрархічність; 3 – об'єднання декількох осіб (три і більше); 4 – члени якого або структурні частини за попередньою змовою зорганізувалися; 5 – мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації; 6 – керівництво злочинною діяльністю інших осіб; 7 – координації злочинної діяльності інших осіб; 8 – забезпечення функціонування злочинної організації; 9 – забезпечення функціонування інших злочинних груп. Ієрархічність – послідовне розміщення [6].

Найбільш професійною формою кримінальної структури є злочинна організація (синоніми: організоване злочинне співтовариство, злочинний клан, злочинна родина). Інтеграція можливостей державних службовців, керівників фінансово-економічних структур та організованих злочинних угруповань з метою отримання надприбутків, економічної та політичної влади, якій притаманні такі основні ознаки: наявність ієрархічно складної, із суворим підпорядкуванням знизу догори, функціонально-спеціалізованої структури, яка включає, як правило, керівне ядро, управлінців, консультантів, економістів, фінансистів, виконавців, у тому числі власну службу безпеки, бойовиків, кілерів тощо; наявність міцної економічної основи, яку утворюють власні та підконтрольні структури (суб'єкти) «тіньового» та офіційного секторів економіки, а також накопичені в результаті їх діяльності значні фінансово-матеріальні ресурси; широке використання корумпованих зв'язків серед посадових осіб органів державної влади й управління, керівників галузей економіки, банківських і фінансових структур, правоохоронних і контролюючих органів; фінансування, створення й використання для лобювання своїх злочинних інтересів громадсько-політичних організацій, партій, рухів, засобів масової інформації, депутатських фракцій і окремих депутатів; постійна тенденція до розширення сфер впливу та монополізму, здатність заради цього економічно або фізично усувати будь-яких конкурентів, використовуючи для цього свій економічний потенціал, корумповані зв'язки в державному апараті, а також можливості організованих злочинних угруповань (шантаж, вбивства, терористичні акти із застосуванням зброї та вибухівки тощо); міжрегіональний і транснаціональний характер діяльності.

Список використаних джерел:

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341 // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.
3. Новий тлумачний словник української мови: У 3-х томах. К.: Вид. «Аконіт», 2001. Т.1, с.559.
4. Философский энциклопедический словарь / редкол. : С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1989. 815 с.
5. Гуров А.И. Организованная преступность не миф, а реальность. М. : Знание, 1992.

ПРЕДМЕТ ОСКАРЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Шестаков Вадим Іванович,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Згідно зі ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права. З метою належної реалізації цього положення у КПК України передбачена низка правових засобів забезпечення та охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. До їх числа слід віднести інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування (гл. 26 КПК України). Відмітимо, що за своєю сутністю він виступає відображенням положення ст. 55 Конституції України, а також ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Його впровадження відповідає ідеї побудови сучасного кримінального процесу України на засадах змагальності, що надає учасникам кримінального провадження можливість відстоювання своєї позиції в спірних питаннях, що виникають під час досудового розслідування, а тому удосконалення цього інституту сприятиме подальшому утвердженню в кримінальному судочинстві України принципу верховенства права.

Предмет оскарження у кримінальному процесі у загальному вигляді визначимо як певний об'єкт чи явище, яке віднайшло своє втілення у рішенні, дії і т.ін. уповноважених посадових осіб, що стало причиною переживань та протесту учасника кримінального провадження, і з приводу чого ним офіційно може бути подано скаргу. Де відповідні об'єкти чи явища (владне волевиявлення слідчого чи прокурора, вчинення ними певних дій або невиконання ними певного процесуального обов'язку), які стали результатом ухвалення рішення, вчинення акту-дії і т.ін. уповноважених на ведення кримінального провадження осіб, утворюють зміст предмету оскарження. Формою існування змісту є рішення, дії чи бездіяльність, зокрема органу досудового розслідування чи прокурора. Способом реалізації предмету оскарження є можливість офіційного подання скарги. А зв'язок між змістом і формою предмету оскарження та способом його реалізації утворює наявне (можливе) порушення (обмеження) прав, свобод та законних інтересів учасника кримінального провадження. Отже, основу предмету оскарження під час досудового розслідування є об'єкти чи явища, які мають юридичне значення в межах провадження і утворюють його зміст та форму.

Рішення. Відповідно до ст. 110 КПК України процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Ч. 2 цієї ж статті додатково доповнює, що рішення

слідчого, прокурора приймається у формі постанови, а вимоги до її оформлення викладено в ч. 6 вказаної статті. З аналізу ст. 110 КПК України вбачаємо, що мова йде про ті рішення, які слідчий чи прокурор приймають у конкретному кримінальному провадженні, та які отримали своє оформлення у вигляді постанови, виготовленої на офіційному бланку та підписаної службовою особою, яка прийняла це процесуальне рішення. Хоча відмітимо, що такий підхід законодавця дещо звучує коло процесуальних документів, які за своїм характером є процесуальними рішеннями.

Щодо рішення, як предмета оскарження, відмічаємо наступне: воно має бути винесене уповноваженою на це особою; оформлено у вказаний законом спосіб; містити владне волевиявлення, яке безпосередньо стосується прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Відповідно, якщо це рішення не має таких ознак, то, за логікою законодавця, вважати його предметом оскарження не можна. Однак такий підхід залишає не вирішеними низку питань. Насамперед це стосується уточнення переліку суб'єктів, чії рішення можуть бути оскаржені, зокрема, можливість оскарження рішень керівника органу досудового розслідування. Наприклад, ст. 123 КПК РФ до предмету оскарження відносить рішення (постанови) дізнавача, начальника підрозділу дізнання, начальника органу дізнання, органу дізнання, слідчого, керівника слідчого органу, прокурора і суду. Вважаємо, що такий підхід, особливо враховуючи перспективу введення інституту кримінальних проступків, заслуговує на увагу. Також, враховуючи реалізацію окремими суб'єктами функцій з організації та керівництва досудовим розслідуванням, постає питання про можливість оскарження слідчим рішення прокурора (керівника органу досудового розслідування), яке викладено не у формі постанови, а надано у вигляді письмової вказівки. Проте вказівка на них у ст. 110 КПК України відсутня. Усунення цієї колізії полягає у внесенні відповідних змін до цієї статті КПК України шляхом віднесення до процесуальних рішень доручень та вказівок прокурора (керівника органу досудового розслідування).

Дії. Розглядаючи дії як предмет оскарження, слід вказати, що мова йде саме про процесуальні дії слідчого чи прокурора, які вчиняються ними під час конкретного кримінального провадження у межах їх повноважень. І як вже було відмічено щодо процесуальних рішень, що, як основа предмета оскарження, ці дії мають відноситися (обмежувати, зачіпати) до прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Відповідно, процесуальні дії, які не характеризуються такими властивостями (які не можуть спричинити шкоду конституційним правам і свободам учасників кримінального процесу або ускладнити доступ особи до правосуддя тощо) бути предметом оскарження не можуть. Тобто не можуть бути предметом процесуального оскарження дії слідчого чи прокурора, які хоча і пов'язані із процесом розслідування, але

носять суто службовий, технічний, забезпечувальний характер. Також слід звернути увагу на те, що сам факт вчинення дії слідчим, як виконання ним обов'язку в межах його компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ст. 3 КПК України), не може слугувати змістом предмету оскарження.

Щодо бездіяльності, то насамперед відмітимо, що, на відміну від гл. 22 КПК України 1960 року, у чинному КПК України її було визнано предметом оскарження. Це позитивно характеризує намагання законодавця підвищити рівень охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Відповідно, бездіяльність як предмет оскарження пов'язана не взагалі з будь-якою пасивною поведінкою слідчого чи прокурора, а саме із не вчиненням ними дій, у випадку, коли такі дії ці посадові особи мали вчинити, що з точки зору законності негативно характеризує таку їх поведінку. Вести мову про бездіяльність слід у випадку, коли на слідчого чи прокурора кримінальним процесуальним законом покладено певний обов'язок, який кореспондує праву іншого учасника кримінального провадження. І уразі невиконання слідчим чи прокурором цього обов'язку право іншого учасника кримінального провадження зазнає обмеження чи взагалі порушується. Змістом цього обов'язку є певна, передбачена КПК України, поведінка слідчого чи прокурора, але за якихось суб'єктивних обставин необхідні дії вони не вчиняють. До того ж ці дії, як правило, мають бути вчинені у встановлені КПК строки, що є відображенням дії процесуальної форми кримінального провадження. Підтвердженням обґрунтованості погляду на бездіяльність слідчого чи прокурора, як на сукупність об'єднаних між собою юридично значущих елементів, є позиція судових інстанцій. Так, в п. 7 висновків узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» вказується, що бездіяльність полягає у нездійсненні інших процесуальних дій, які слідчий, прокурор зобов'язані вчинити у визначений КПК строк, а на підставі аналізу п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК вказується, що бездіяльність, яка підлягає оскарженню відповідно до цієї норми, передбачає три обов'язкові ознаки: 1) слідчий або прокурор наділені обов'язком вчинити певну процесуальну дію; 2) така процесуальна дія має бути вчинена у визначений КПК строк; 3) відповідна процесуальна дія слідчим чи прокурором у встановлений строк не вчинена.

Тобто, ведучи мову про бездіяльність, слід відмітити, що вона стосується не тільки невиконання слідчим чи прокурором їх посадових (службових) обов'язків, а ще й не виконанням ними вимог основних засад кримінального провадження. Адже більшість з цих засад вимагає від слідчого чи прокурора активних дій, які вони у випадку бездіяльності

не вчиняють, чим, безумовно, перешкоджають реалізації завдань кримінального провадження. Тому будь-який випадок бездіяльності слідчого чи прокурора, коли зазнають обмеження чи взагалі порушуються права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження, має визнаватися предметом оскарження на досудовому слідстві.

З аналізу характеристики рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування як предмета оскарження, вкажемо на те, що можливість їх оскарження учасниками кримінального провадження обумовлена тим, що ці явища істотним чином можуть обмежувати або перешкоджати реалізації їх прав, свобод та законних інтересів, вони можуть також стати на заваді виконанню завдань кримінального провадження. В такому разі належна реалізація засади змагальності у національному кримінальному процесі, а також потреба у забезпеченні прав кожного, передбачених ст. 55 Конституції України та ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, вимагають кроків по розширенню сфери дії цього інституту.

Таким чином, актуальним питанням удосконалення правової основи та процесуального порядку оскарження, передбаченого гл. 26 КПК України, є уточнення характеру рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, які можуть складати предмет оскарження під час досудового розслідування. Варто також позитивно вирішити питання можливості оскарження окремих рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора, які стосуються власне прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, особливо в частині недотримання їх конституційним прав і свобод, не тільки під час досудового розслідування, а й під час підготовчого судового провадження. Вважаємо, що такі кроки сприятимуть формуванню інституту оскарження як дійсно ефективного засобу юридичного захисту прав, свобод та законних інтересів особи у кримінальному процесі України.

ПРИХОВАНІ НЕБЕЗПЕКИ ВСТАНОВЛЕННЯ МІНІМАЛЬНОГО ВІКУ СТАТЕВОГО ПОВНОЛІТТЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Юртаєва Ксенія Володимирівна,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і
кримінології факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

За останні два роки до норм про кримінальну відповідальність за злочини проти статеві свободи і недоторканості особи було внесено значні зміни [1; 2]. Зокрема, законодавець змінив визначення форм сексуального насильства, значно розширив способи вчинення злочинів проти статеві свободи і недоторканості особи, передбачив низку кваліфікуючих обставин, пов'язаних з наявністю близьких або родинних стосунків між потерпілою особою і суб'єктом злочину. Згідно формулювання відповідних законів зазначені зміни були внесені до Кримінального кодексу України (далі – КК України) з метою протидії домашньому насильству, посиленню кримінально-правового захисту жінок, які найчастіше стають жертвами сексуального насильства, а також з метою захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації. У той же час настільки масштабні зміни привели до численних колізій вітчизняних і рецептованих моделей кримінальної відповідальності за злочини проти статеві свободи і недоторканості особи. Так, вже на етапі прийняття зазначених законів проблемним питанням кваліфікації зазначених діянь присвятили свої роботи такі науковці, як А. А. Васильєв, О. О. Дудоров, В. І. Маркін, М. І. Хавронюк, О. В. Харитонova та інші дослідники. Аналіз наукових публікацій із зазначеної тематики доводить, що значна кількість недоліків нової редакції статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти статеві свободи і недоторканості особи, так би мовити, лежать на поверхні, проте деякі з них мають прихований характер та й досі не обговорювалися на шпальтах наукових видань. Однією з них слід визнати встановлення в КК України мінімального віку статевого повноліття особи і пов'язаних з цим особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти статеві свободи і недоторканості особи.

Аналіз диспозицій ст.ст. 152 і 153 КК України доводить, що в новій редакції законодавець встановив відповідальність за зґвалтування та сексуальне насильство вчинене не лише із застосування насильства, погрози його застосування або безпорадного стану потерпілого, а й за відсутності згоди потерпілої особи. Більш того, в ч. 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК законом встановлено об'єктивний критерій ставлення у вину

визначених у законі дій (незалежно від наявності добровільної згоди потерпілої особи) відносно особи, яка не досягла 14 років, за умови досягнення суб'єктом злочину віку кримінальної відповідальності. Оскільки в ч. 2 ст. 22 КК України передбачено знижений вік кримінальної відповідальності за вказані злочини, то встановивши об'єктивний критерій притягнення до кримінальної відповідальності, законодавець фактично встановив обов'язок держави карати найсуворішими, кримінально-правовими засобами неповнолітню особу, яка добровільно вступила у статеві зносини з малолітньою особою. Згідно ч. 1 ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України кваліфіковані склади зґвалтування і сексуального насильства не належать до переліку злочинів, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, відповідно за загальним правилом кримінальне провадження має бути порушено проти особи, яка вчинили зазначені діяння і досягла 14 років, незважаючи на такі обставини, як наявність попередніх добровільних статевих зносин між цими неповнолітніми особами (в тому числі й до досягнення суб'єктом віку кримінальної відповідальності), сторону, яка виявила ініціативу вступити в добровільні статеві зносини або на різницю у віці суб'єкта та потерпілого, яка може бути мінімальною. Зважаючи на доволі ранній статевий розвиток молоді та недоліки статевого виховання, проілюстровану ситуацією можна вважати не лише вірогідною, а й доволі розповсюдженою. При чому слід зазначити, що після досягнення «потерпілим» таких сексуальних зносин 14 років, діяння згідно чинної редакції норм КК України перестає бути злочинним, а відповідно втрачається зміст превентивного і виховного впливу зазначеної норми як на суб'єктів подібних відносин, так і на суспільство в цілому.

Продовжуючи аналіз змін, внесених до норм про кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи і недоторканості особи, слід звернути увагу на співвідношення віку суб'єкта злочину і потерпілого в добровільних статевих зносинах, криміналізованих ст. 155 КК України. У ній законодавець відійшов від медичного критерію «статева зрілість», передбаченого щодо потерпілої особи, замінивши його на об'єктивний віковий критерій: так в результаті застосування логічно-системного методу тлумачення диспозиції ст. 155 КК її суб'єктом слід визнати особу, що досягла 18 років, а потерпілим – особу віком від 14 до 16 років. У випадку недосягнення потерпілим 14 років вчинене слід кваліфікувати як зґвалтування або сексуального насильства, вчинене за обтяжуючих обставин. Зазначену ситуацію доводі докладно розглянув у практичному poradniku зі вказаної тематики О. О. Дудоров [3, с. 68-71]. Продовжуючи системний аналіз співвідношення суміжних складів злочинів проти статевої свободи і недоторканості особи, приходимо до парадоксального висновку: встановивши об'єктивний критерій ставлення вину, заснованого на мінімальному віці статевого повноліття

потерпілої особи та віці суб'єкта злочину, законодавець криміналізував добровільні статеві зносини між певними віковими категоріями підлітків (потерпілий у віці до 14 років і суб'єкт злочину понад 14 років), і в той же час залишив кримінально некараними і, відповідно, соціально прийнятними добровільні сексуальні зносини між особами у віці від 14 до 16 років.

Зазначена ситуація викликає низку критичних запитань: чи може неповнолітній суб'єкт злочину в проілюстрованих випадках усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій; чи обґрунтованими є вимоги законодавця відносно того, що один неповнолітній має контролювати сексуальну поведінку іншого неповнолітнього; чи може вважати обґрунтованим встановленого зниженого віку кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ч. 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК тощо. Враховуючи вищевикладений аналіз норм КК України, приходимо до висновку, що не повною мірою продумане закріплення мінімального віку статевого повноліття в нормах КК України здатне призвести до порушення прав неповнолітніх осіб та фактично нівелює превентивний вплив зазначених норм. Вбачається, що внесенні зміни до норм про кримінальну відповідальність за злочини проти статевої свободи і недоторканості особи вимагають наскрізного логіко-правового аналізу з врахуванням положень кримінального, кримінального процесуального, сімейного права, а також досягнень медицини, психології, педагогіки, соціальної етики та інших наук.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41> (дата звернення: 01.06.2019).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: Закон України від 14 березня 2018 року № 2334-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19#n6> (дата звернення: 01.06.2019).
3. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. Посібник. Северодонецьк, 2018. 92 с.

Наукове видання

**ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ
І ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ:
ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Тези доповідей учасників
науково-практичної конференції

(м. Харків, 21 червня 2019 року)

Відповідальні за випуск *А. Є. Голубов, М. В. Завальний*

Комп'ютерне верстання *М. В. Завальний*

Підписано до друку з оригінал-макета 20.06.2019.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 11,74. Обл.-вид. арк. 12,5. Вид. № 2241.
Тираж 50 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов Д. С.
Тел. (057) 717-28-80